

Karlova Univerzita v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Terézia Nežiková

**Teoretická reflexe integrace Islandu do
Evropské unie: neofunkcionalismus a liberální
intergovernmentalismus**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor: Bc. Terézia Nežiková

Vedoucí práce: PhDr. Irah Kučerová, PhD.

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2013

Hodnocení

Bibliografický záznam

NEŽIKOVÁ, Terézia. Teoretická reflexe integrace Islandu do Evropské unie: neofunkcionalismus a liberální intergovernmentalismus, Praha: Karlova Univerzita, Fakulta sociálních věd, Katedra mezinárodních vztahů, 2012, 92s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Irah Kučerová, Ph.D.

Anotace

Diplomová práce Teoretická reflexe integrace Islandu do Evropské unie: neofunkcionalismus a liberální intergovernmentalismus pojednává o integraci Islandu do Evropské unie a snaží se tento případ analyzovat v kontextu dvou teoretických přístupů, neofunkcionalismu a liberálního intergovernmentalismu. Island od vzniku samostatného státu v roce 1944 zastával tradičně izolacionistický a euroskeptický postoj. Až v roce 1970 se stal členem Evropského sdružení volného obchodu. Postupně došlo k zintenzivnění vzájemných vztahů a prohlubování integrace účastí v Evropském hospodářském prostoru a Schengenské úmluvě. Po ekonomické krizi, která v roce 2008 na Islandu udeřila s neobvyklou silou díky riskantním krokům tanních bank, se nově zvolená vláda rozhodla učinit historický krok a požádat o členství v Evropské unii. V první části práce je proveden rozbor zahraniční politiky a postavení Islandu v mezinárodních vztazích. Následně diplomová práce zkoumá integraci Islandu z pohledu tří různých aktérů, Islandu, členských států Evropské unie a Evropské unie samotné, nejdříve z teoretického hlediska a následně v empirické rovině. Na základě zjištěných poznatků práce zhodnotí, zda stát v tomto konkrétním případě postupuje podle integrační logiky neofunkcionalismu či liberálního intergovernmentalismu.

Annotation

Thesis Theoretical reflection of Iceland's integration into the European Union: neofunctionalism and liberal intergovernmentalism discusses integration of Iceland into the European Union and tries to analyze this case in the context of two theoretical approaches, neofunctionalism and liberal intergovernmentalism. Since the creation of an independent state in 1944, Iceland has held traditionally isolationist and euro-skeptic position. Then in 1970 Iceland became member of the European Free Trade Association, relationship with European Union has gradually intensified and deepened with participation in the European Economic

Area and the Schengen Convention. After the economic crisis in 2008, which hit Iceland with unusual power because of risky actions of local banks, the newly elected government decided to make a historic step and apply for membership in the European Union. The first part of the thesis serves as an analysis of foreign policy and position of Iceland in international relations. Subsequently thesis explores the integration process from the perspective of three different actors, Iceland, member states of the European Union and the European Union, first from a theoretical point of view following with empirical level. Based on the findings the thesis will determine if we can observe some logic of neofunctionalist or liberal intergovernmentalist theory in this case.

Klíčová slova:

Neofunkcionalismus, Liberální intergovernmentalismus, Island, Evropská unie, integrace

Keywords:

Neofunctionalism, Liberal Intergovernmentalism, Iceland, European Union, integration

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci zpracovala samostatně za použití uvedených pramenů a literatury. Práce nebyla použita pro získání jiných akademických titulů. Vlastní text bez příloh a anotací má 170 441 znaků s mezerami. Děkuji PhDr. Irah Kučerové, PhD. za odbornou konzultaci, trpělivost a cenné rady při psaní textu.

V Praze dne 7. 1. 2013

Terézia Nežiková

Obsah

ÚVOD	8
1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY ISLANDU	13
1.1 HISTORICKÝ VÝVOJ	13
1.2 VÝVOJ HOSPODÁŘSTVÍ	15
1.3 POLITICKÝ VÝVOJ	18
2 ZAHRANIČNÍ POLITIKA	20
2.1 NORDICKÝ PILÍŘ	20
2.2 ARKTICKÝ PILÍŘ.....	23
2.3 ATLANTICKÝ PILÍŘ.....	25
2.3.1 Speciální vztah s USA	25
2.3.2 EU jako aktér v islandsko-trans-atlantických vztazích.....	26
2.3.3 Současný stav.....	27
3 LIBERÁLNÍ GOVERNMENTALISMUS A NEOFUNKCIONALISMUS.....	29
3.1 VZNIK TEORIÍ.....	29
3.2 NEOFUNKCIONALISMUS	29
3.3 LIBERÁLNÍ INTERGOVERNMENTALISMUS	32
3.4 TEORETICKÝ DISKURZ	33
4 TEORETICKÁ ANALÝZA INTEGRAČNÍCH POLITIK.....	35
4.1 NEOFUNKCIONALISMUS.....	35
4.1.1 Politický spillover	36
4.1.2 Funkční spillover	37
4.1.3 Kultivovaný spillover	38
4.1.4 Integrační politika kandidátského státu.....	38
4.1.5 Integrační politika členských států EU	39
4.1.6 Integrační politika Evropské unie	40
4.2 LIBERÁLNÍ INTERGOVERNMENTALISMUS	41
4.2.1 Integrační politika kandidátského státu.....	41
4.2.1.1 Formování preferencí	41
4.2.1.2 Motivace	42
4.2.1.3 Vyjednávání	43
4.2.2 Integrační politika členských států Evropské unie.....	44
4.2.3 Integrační politika Evropské unie	45
4.2.3.1 Funkce nadnárodní instituce	46
4.2.3.2 Delegace pravomocí	46
5 ANALÝZA INTEGRAČNÍCH POLITIK.....	48
5.1 INTEGRAČNÍ POLITIKA ISLANDU	48
5.1.1 Integrační proces od roku 1944.....	48
5.1.1.1 Členství v ESVO.....	48

5.1.1.2	Členství v EHP	48
5.1.1.3	Schengenská úmluva	50
5.1.2	Ekonomická krize - Strmý vzestup, strmější pád	51
5.1.2.1	Příčiny krize	51
5.1.2.2	Dopady krize	52
5.1.3	Preference politických stran	52
5.1.3.1	Proevropská skupina	53
5.1.3.2	Euroskeptická skupina	56
5.1.4	Závěr	58
5.2	INTEGRAČNÍ POLITIKA ČLENSKÝCH STÁTŮ	59
5.2.1	Členské státy	59
5.2.1.1	Icesave	61
5.2.1.2	Makrelová válka	65
5.2.2	Závěr	67
5.3	INTEGRAČNÍ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE	68
5.3.1	Vliv na geopolitickou pozici a vládnutí v EU	69
5.3.2	Negociační proces	69
5.3.3	Závěr	71
	ZÁVĚR	72
	RESUMÉ	75
	SUMMARY	75
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77
	SEZNAM PŘÍLOH	86
	PŘÍLOHY	87
	PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	93

ÚVOD

Vymezení tématu

V posledních třiceti letech Evropská unie výrazně rozšířila své hranice do všech světových stran. Švýcarsko, Lichtenštejnsko, Norsko a Island jsou poslední politicky i ekonomicky vyspělé státy Evropy, které dobrovolně setrvaly mimo toto uskupení, ačkoli jsou součástí evropských struktur na nižších úrovních integrace. V roce 2009 však islandský ministr zahraničí Skarphedinsson v souladu s přáním své vlády učinil historický krok a odevzdal ve Stockholmu do rukou svého švédského protějšku Carla Bildta přihlášku do Evropské unie. Ambicí předložené diplomové práce je analyzovat toto rozhodnutí, jeho vznik, pozadí i další možný vývoj a teoreticky jej ukotvit pomocí vhodného teoretického směru. Text se zabývá rovněž preferencemi dalších aktérů, tj. členských států a Evropské unie.

Island je v mnoha ohledech vskutku jedinečná země hodná pozornosti. Jedná se o velice malý ostrovní stát poněkud odtržený na periferii Evropy v arktické oblasti, kde živobytí obyvatel odjakživa zajišťují především zásoby ryb v okolních vodách. Islandané sdílí společné kulturní, sociální i politické znaky s ostatními nordickými národy. Kromě záviděníhodných atributů severských společností jako jsou důraz na udržitelný rozvoj či rovnoprávnost pohlaví, patří mezi společné charakteristiky také tendence k izolacionismu a euroskepticismu. Ačkoli se v předešlých desetiletích domácí celospolečenská debata zcela nevyhýbala tématu členství v Evropské unii, opakovaně ústy čelných islandských politických představitelů proudila slova o evropském byrokratickém monstrem a diktátu centrálních institucí. Také díky tomu se k rozvíjejícím integračním snahám v Evropě 60. let 20. století politické elity na Islandu stavěly odmítavě. K zapojení do procesu došlo až v roce 1970 vstupem do Evropského sdružení volného obchodu.

Byla to ale až závažná krize bankovního systému v roce 2008 a velký ekonomický propad, díky kterým došlo k výměně dosavadních vládních stran, a mohla vzniknout vláda prosazující proevropská řešení.

K analýze daného případu práce nabízí dva teoretické směry, neofunkcionalismus a liberální intergovernmentalismus. Obě jsou to makroúrovňové teorie, které vysvětlují evropskou integraci jako proces a mají ambice predikovat její následný vývoj. Jsou však

dostatečně odlišné a kontrastní, nabízí řadu soupeřících hypotéz, což lze vhodně použít pro islandský případ.

Zastánci neofunkcionalismu na rozdíl od liberálních intergovernmentalistů věří, že evropský politický proces je tvořen větším počtem aktérů, národních i nadnárodních. Proces integrace se podle zastánců tohoto teoretického proudu vyvíjí dle své vlastní vnitřní dynamiky, přičemž stěžejním konceptem je tzv. spillover, neboli princip přelévání. Podle něj integrace států v jednom sektoru vytváří podmínky a tlačí na rozšiřování integrace i do dalších sektorů.

Naproti tomu liberální intergovernmentalismus se zaměřuje na jednotlivé aktéry, především státy a zkoumá jejich preference a zájmy, které jsou určujícím zdrojem jejich jednání. Státy své preference, které jsou výsledkem konfliktu zájmů domácích aktérů, následně obhajují na mezivládní úrovni. Hlavním cílem jejich působení je maximalizace individuálního prospěchu. Evropskou integraci chápe jako režim vytvořený s cílem snížit negativní následky vnějších ekonomických vlivů prostřednictvím vyjednané koordinované politiky.

Výzkumná otázka a cíle práce

Diplomová práce si klade základní otázku, který z vybraných teoretických směrů lze aplikovat na islandský případ. Zda integrace Islandu probíhá na základě racionálního jednání všech zúčastněných aktérů, jak předpovídá liberální intergovernmentalismus, nebo se jedná o přirozený proces, který probíhá v souladu s logikou nefunkcionalistického spilloveru.

Hypotéza stanovená autorkou práce předpokládá, že integrace Islandu probíhá v souladu s východisky liberálně-intergovernmentalistického přístupu.

Práce se zabývá aktuálním tématem, které není dle názoru autorky doposud v literatuře dostatečně zpracováno. Přináší proto nové poznatky o konkrétním případě Islandu a snaží se o jeho zasazení do širší perspektivy. Práce rozebírá celý proces ze tří různých pohledů – Islandu, členských států Evropské unie a Evropské unie. V první části práce také nechybí analýza zahraničně-politických vztahů, která je provedena ve třech pilířích. Napomáhá k identifikaci nejdůležitějších bezpečnostních i ekonomických zájmů Islandu a odkrývá jeho postavení v mezinárodním systému.

Vzhledem k použití teoretických přístupů neofunkcionalismu a liberálního intergovernmentalismu je dále ambicí této práce přispět do teoretického diskursu. Podoba

Evropské unie se zásadním způsobem změnila od doby, ve které byly položeny základy obou teorií a je proto zajímavé sledovat jejich chování v novém tisíciletí a případně identifikovat jejich slabá místa či mezery v kontrastu s nejnovějšími trendy integrace.

Postup a struktura práce

Diplomová práce je případovou studií, která na daném případě konfrontuje teoretické předpoklady neofunkcionalismu a liberálního intergovernmentalismu s empirickou analýzou. V první části práce je věnován prostor základním charakteristikám Islandu a vlivům, které slouží jako paralely k evropskému prostředí na kontinentě. Poté následuje rozbor zahraničně-politických vztahů, který je rozdělen do tří pilířů. Autorka po bližším zkoumání zjistila, že lze rozlišit kromě spolupráce se státy Evropské unie další tři směry, kde se Island snaží usilovně prosadit svou agendu. Jedná se o nordický pilíř, který přirozeně vychází z geografické blízkosti a společných kořenů, dále arktický pilíř a nakonec atlantický pilíř, který dlouho konkuroval evropské spolupráci ve vojenské i ekonomické sféře. Třetí kapitola práce je první ze dvou teoretických kapitol a její účel spočívá v představení obou teoretických přístupů, okolností jejich vzniku i teoretického diskursu, který na ně navazuje.

Navazuje obsáhlejší teoretická analýza rozšiřování Evropské unie, která je vztažena k oběma teoretickým směrům, nejdříve k neofunkcionalismu a poté liberálnímu intergovernmentalismu. Diplomová práce rozlišuje tři základní dimenze integrace. Tyto dimenze jsou pojmenovány následovně: 1) *Integrační politika kandidátského státu*, 2) *Integrační politika členských států Evropské unie a nakonec* 3) *Integrační politika Evropské unie*. Ve všech třech dimenzích autorka hledá konzistentní soupeřící hypotézy, o jejichž potvrzení či vyvrácení se bude snažit v následující kapitole.

Pátá kapitola kopíruje rozdělení do tří integračních dimenzí, ovšem zde již zkoumá konkrétní integrační politiky Islandu, členských států a Evropské unie. Podkapitola o integrační politice Islandu popisuje počáteční integrační snahy od vzniku samostatné republiky a poté rozebírá preference a argumenty významných aktérů politické scény a jejich vztah k členství v Evropské unii. Další podkapitola se věnuje preferencím členských států. Rozebírá také dva důležité spory, Icesave a spor o makrely, které mohou jejich preference ovlivnit. V poslední části je shrnut postoj Evropské unie a dosavadní proces vyjednávání. Na konci každé z podkapitol jsou poznatky vyhodnoceny v závěru.

Dosavadní poznatky

Vzhledem k aktuálnosti tématu není zásoba titulů reflektujících vztahy Islandu a Evropské unie velká, resp. existují studie, které se jimi zabývají, nicméně jedná se prozatím často o rozbor členství v Evropském sdružení volného obchodu nebo Evropském ekonomickém prostoru. Lze zmínit například text Eiríkura Bergmanna, *Iceland and the EEA, 1994-2011*¹ nebo kvalitní disertační práci Magnuse Bjarnasona, *The Political Economy of Joining the European Union*², která navíc studuje efekty plného členství v Evropské unii a podrobně popisuje jeho dopady na islandský rozpočet i důležité ekonomické sektory rybolovu a zemědělství.

Doposud se odborníci pokoušeli vysvětlit především zdrženlivost a apatii Islandu vůči integračním snahám Evropské unie. Ingebritsenová ve své textu *The Nordic States and European Unity*³ na základě sektorového přístupu tvrdí, že se jedná o ekonomické zájmy rybolovného průmyslu, které držely Island mimo Evropskou unii. Islandský politolog Baldur Thorhallson naproti tomu ve své knize *Iceland and European Integration On the Edge*⁴ zdůrazňuje specifika islandského politického systému, který je podle něj tolik euroskeptický například díky realistické tradici, která mezi politiky stále převládá, síle rybolovného sektoru nebo speciálnímu vztahu se Spojenými státy.

Kromě těchto typů studií je Island v literatuře v posledních letech často zmiňován v souvislosti s ekonomickou krizí. Jedná se často o detailní rozbor příčin a průběhu krize jako je to v případě studie *Lessons from a collapse of a financial system*⁵ od kolektivu autorů Benediktsdottirová, Danielsson a Zoega z roku 2010, autoři se ale také věnují krizi jako impulsu pro vstup do Evropské unie. Takto přemýšlí například ve svém textu *Iceland's*

¹ BERGMANN, Eiríkur. *Iceland and the EEA, 1994-2011*. In: [online]. Europautredningen, 2011 [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.europautredningen.no/wp-content/uploads/2011/04/Rap7-island.pdf>

² BJARNASON, Magnus. *The political economy of joining the European Union: Iceland's position at the beginning of the 21st century*. Amsterdam: Amsterdam University Press, c2010.

³ INGEBRITSEN, Christine. *The Nordic states and European unity*. the University of Michigan: Cornell University Press, 1998. ISBN 080143484X, 9780801434846.

⁴ THORHALLSSON, Baldur. *Iceland and European Integration: On the Edge (Europe and the Nation State)*. New York: Routledge, 2006.

⁵ BENEDIKTSDOTTIR, Sigridur, DANIELSSON, Sigridur, GYLFI, Jon and Zoega. *Lessons from a collapse of a financial system*. Yale University. London School of Economics. University of Iceland and Birkbeck College. 2010

*Economic Crash and Integration Takeoff: An End to European Union Scepticism?*⁶ autoři Thorhallson a Rebhan.

Zdroje

Data používaná v této diplomové práci byla nalezena v primárních i sekundárních zdrojích. Teoretická část práce čerpá především ze základních textů neofunkcionalismu a liberálního intergovernmentalismu Ernsta Hasse, resp. Andrewa Moravcsika. Práce dále čerpá z publikací a dokumentů mezinárodních institucí, především Evropské unie, ale také Arktické rady nebo Mezinárodního měnového fondu. Odborné knihy či články týkající se tématu byly získány z online databází vědeckých prací či specializovaných knihoven, například knihovny Ústavu mezinárodních vztahů v Praze. V neposlední řadě je text prokládán odkazy na novinové články ze seriózních internetových zdrojů, jako jsou bbc.co.uk nebo ft.com. Statistická data, která jsou v práci použita především v souvislosti s ekonomickou krizí byla stažena z internetových stránek islandského statistického úřadu www.statice.is, případně centrální banky www.cb.is.

⁶ THORHALLSSON, Baldur a Christian REBHAN. Iceland's Economic Crash and Integration Takeoff: An End to European Union Scepticism?. *Scandinavian Political Studies*. 2011, roč. 34, č. 1, s. 53-73.

1 Základní charakteristiky Islandu

Tento kousek země zůstával dlouho skryt a unikl pozornosti dobyvatelů díky své jedinečné poloze. Sice součást Evropy, ale od břehů kontinentu dělí Island stovky kilometrů. Ze západu jej navíc kryje grónský ledovec. Díky těmto výjimečným geografickým proporcím se stal důležitým bodem na mapách strategií během válečných konfliktů i v období studené války. V roce 1986 se v Reykjavíku konal summit, na kterém se sešli prezidenti USA a Sovětského svazu, Reagan s Gorbačovem a projednávali zde postup v otázce jaderného zbrojení.

Nejstarší historie této části Evropy je do současnosti předmětem zapálených debat. Jelikož se nedochoval žádný věrohodný historický pramen, známe ji pouze prostřednictvím vyprávění a legend. Podle těch byli Islandčané primitivní divoši, kteří prostřednictvím sopky navazovali kontakt s peklem, a okolní moře obývaly všelijaké nestvůry⁷. Novodobá historiografie, která vznikala v průběhu 17. století, se však přece jen dopátrala nových poznatků. Přestože cílem tohoto textu není popsat podrobný historický, hospodářský či politický vývoj Islandu, je nutné zmínit alespoň několik událostí. Zejména ty, jejichž dopady jsou v islandské společnosti patrné dodnes a mohou posloužit ke srovnání s evropským prostředím.

1.1 Historický vývoj

Ostrov byl objeven zcela náhodně a jeho osidlování započali přibližně v 9. stol. n. l. příslušníci odbojné norské šlechty, kteří ze své vlastní země utíkali před útlakem⁸. Tento fakt přispěl k postupnému vzniku velice specifické islandské identity. Motiv svobody a nezávislosti se prolíná dalšími dějinami a úzkostlivě jej následují generace politiků. Hrál důležitou úlohu při debatách o působení amerických vojenských sil na ostrově po druhé světové válce a následně také během úvah o vstupu do NATO i Evropských společenství⁹.

V roce 930 se na pláních Þingvellir pár desítek kilometrů od dnešního Reykjavíku sešli nejvýznamnější vůdci okolních vesnic a založili zde Althingi, jednu z nejstarších parlamentních institucí na světě. Položili tak základ nezávislé existence malého islandského

⁷ KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny Islandu*. Praha: Lidové noviny, 2001

⁸ Tamtéž, str. 28

⁹ dále jako ES

národa a vzniklo Islandské společenství. Schůzí, jejichž hlavní náplní byla tvorba zákonů a vykonávání spravedlnosti, se svobodně mohl účastnit každý člověk. Pravomoci parlamentu byly však omezeny v roce 1262, když se Island ocitl pod norským vlivem. Od té doby měl parlament velice omezené funkce a v roce 1800 byl úplně zrušen. K jeho obnovení pak došlo královským dekretem z roku 1843.

Islandtáři čekali na svůj vlastní samostatný státní útvar již od 13. stol. Po konverzi ke křesťanství, o které rozhodl parlament v roce 1000, byly skandinávské země rozděleny do tří království, která spolu později utvořila volnějši uskupení, Kalmarskou unii. Území, která původně stála mimo hranice, tedy i Island, se postupně po kolonizaci začlenila do Norského království¹⁰.

I přes postupně se rozvíjející vztahy se zbytkem Evropy si státy zachovávaly některé specifické charakteristiky. Sociální struktura zde nebyla příliš složitá. Největší část populace tvořili rolníci, naproti tomu existovala ne příliš početná skupina vyšších vrstev. Panovníci nedisponovali příliš rozvětvenými pravomocemi, jak bylo běžné v jiných částech Evropy, a neměli k dispozici armádu. V té době v Evropě fungovalo několik podobných politických svazků, na rozdíl od většiny z nich však Kalmarská unie nikdy nepřerostla ve státní útvar. Na počátku 16. stol. se rozpadla, nicméně Island zůstal v područí nově vzniklého Království Dánska a Norska a od 18. stol. samostatného Dánska¹¹.

Významný dopad měla v celém regionu vlna luteránství, která se v polovině 16. stol. šířila z Dánska. Bohatství církve bylo odevzdáno zástupcům světské moci, kteří tak získali nový význam, jako ochránci víry. Po konverzi k luteránství Dánové získali na Islandu ještě silnější vliv, jehož vrchol byl dosažen v roce 1602 ustanovením dánského obchodního monopolu. Dánský král určil na území Islandu asi dvě desítky obchodních míst a fixní ceny, které museli obchodníci dodržovat. Luteránství mělo výrazný vliv na formování moderních států a v severských zemích je jeho vliv patrný i v současnosti. Na Islandu se dnes hlásí k tomuto náboženství přes 80% obyvatel.

Vlna romantismu a nacionalismu 19. stol. se z kontinentu přenesla také na ostrov. Napříč celou společností sílil požadavek osamostatnění a vlastní správy státních záležitostí. Tyto snahy vyvrcholily v roce 1918, kdy došlo na schůzce zástupců obou států k dohodě o vzniku personální unie.¹²

Během druhé světové války došlo k zásadní změně. Neutralita Islandu byla v roce

¹⁰ KARLSSON, Gunnar. *The history of Iceland*. Minneapolis: University of Minnesota, 2000, str. 89

¹¹ Tamtéž, str. 200

¹² Tamtéž, str. 283

1940 narušena nečekanou invazí britské armády, která chtěla využít strategické pozice ostrova v severním Atlantiku. V následujícím roce Brity vystřídali příslušníci armádních sborů Spojených států amerických a převzali odpovědnost za ochranu ostrova¹³. Toto období je často označováno jako velice kontroverzní. Nechtěný cizí element, přítomnost amerických vojenských sil rozdělila islandskou společnost. Těsné soužití s vojáky budilo pohoršení a narušilo do velké míry společenské vztahy na ostrově. Došlo ke změně pohledu na národní symboly ctnosti. Poprvé se zde intenzivněji setkáváme s fenoménem prostituce¹⁴ a mění se pohled na islandskou ženu, která byla do této doby ztělesněním Matky země a Ženy hor¹⁵.

Po roce 1940 byla možná další revize smlouvy o unii s Dánskem, avšak již dlouho předtím si politické strany stanovily jasný, ambicióznější cíl – úplné osamostatnění. Bezprostředně po okupaci Dánska během druhé světové války byl na Islandu schválen zákon, podle kterého dánské závazky vůči Islandu nesli od této chvíle sami Islandčané. Vznikla zde provizorní vláda. V roce 1944, ačkoli bylo Dánsko stále okupováno německou armádou, proběhlo referendum, které podle předpokladů potvrdilo vznik samostatné republiky Island¹⁶.

1.2 Vývoj hospodářství

Hospodářství Islandu prošlo v minulém století dramatickým vývojem. V jeho počátcích se řadil tento ostrovní stát k nejméně rozvinutým zemím Evropy. Těžiště HDP spočívalo především v rybolovném průmyslu a zemědělství. Teprve v roce 1904 vznikla první privátní banka, Íslandsbanki, za kterou stál dánský kapitál. Ta prostřednictvím výhodných úvěrů pro menší podnikatele přispěla k modernizaci a rozvoji technologií.¹⁷

Během druhé světové války se stal hlavním zdrojem příjmů vývoz ryb do Velké Británie. Po válce se stát zaměřil na modernizaci a islandská rybářská flotila se během následujících let značně rozrostla, což napomohlo také rozvoji zaměstnanosti. Svůj podíl na tomto růstu však měla ekonomická pomoc Spojených států a zprvu odmítaná finanční injekce z Marshallova plánu. Island získal možnost čerpat 30 milionů dolarů na nákup zboží ve Spojených státech. Investice získané prodejem zboží směřovaly přednostně do stavby nových továren na zpracování ryb, mražení a dalších průmyslových zařízení.¹⁸

¹³ KARLSSON, Gunnar. *The history of Iceland*. Minneapolis: University of Minnesota, 2000, str. 315

¹⁴ Ačkoli místní právo neznalo v této době termín prostituce, existovala v zákoně klauzule o promiskuitě. Většina obyvatel však do této doby nevěřila, že v jejich společnosti tento jev existuje

¹⁵ KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny Islandu*. Praha: Lidové noviny, 2001, str. 247

¹⁶ Tamtéž, str. 243

¹⁷ KARLSSON, Gunnar. *The history of Iceland*. Minneapolis: University of Minnesota, 2000, str. 289

¹⁸ KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny Islandu*. Praha: Lidové noviny, 2001, str. 248

Pobyt amerických vojáků na ostrově přispěl do jisté míry k nastartování malé nerozvinuté ekonomiky. Američané si postavili vlastní infrastrukturu a přispěli tak k modernizaci země. Vzniklo zde mnoho nových pracovních příležitostí a místní obyvatelé si díky nim vydělávali na živobytí.

Přestože oficiálně bylo čerpání Marshallova plánu ukončeno v roce 1952, Island obdržel další finanční podporu v roce 1953 a následně několikrát mezi lety 1957-1960. Američané se tehdy snažili vyvážit rostoucí obchodní výměnu mezi Islandem a Sovětským svazem. Poté přicházela další pomoc příležitostně, zejména v dobách recese.

60. léta na Islandu byla obdobím optimismu a rozkvětu. V okolních vodách se islandským rybářům podařilo ulovit obrovské množství sledů, jejichž prodej jim zajistil neobyčejné příjmy. Následoval rychlý rozvoj soukromého sektoru. Jednalo se především o menší podniky místního charakteru, které vyráběly oděvy, nábytek nebo potraviny.¹⁹

Islandská ekonomika byla do té doby ve srovnání se státy západní Evropy velice uzavřená. Bránila se vpuštění zahraničního kapitálu až do šedesátých let, kdy došlo ke změně politického kurzu, a nová vláda změnila dosavadní přístup. Svůj podíl na tom měly jistě i externí tlaky, které vyplývaly z členství v Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci. Ta se v roce 1960 transformovala v Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj a požadovala od svých členských států větší otevřenost k mezinárodní konkurenci. Dalším krokem pak bylo přistoupení k Evropskému sdružení volného obchodu²⁰ v roce 1970. Tato spolupráce se v roce 1994 prohloubila členstvím v Evropském hospodářském prostoru.²¹

Naproti tomu 70. léta byla ve znamení recese, ropné krize a politického varu. Nejdůležitější ryba, sled, náhle z moře zmizela a Islandčané trvali na rozšíření rybolovného pásma. To však nebylo v mezinárodním právu do roku 1977 nijak ošetřeno a spory s Velkou Británií o vytyčení teritoriálních vod vyústily v sérii konfrontací mezi lety 1958 až 1976.²²

Útlum ekonomiky byl v 80. letech následován vlnou liberalizačních reforem a příklonem k mechanismu trhu. Tento trend pokračoval i 90. letech, přičemž nejvíce se projevil v bankovním sektoru, který byl dlouhou dobu nerozvinutý. Bankovní systém byl velice rigidní a poznamenaný značnou regulací a politizací. Existovaly zde velké, státem řízené banky, přičemž každá z nich byla přidružená k té či oné politické straně. Kromě těchto zde působilo malé množství privátních bankovních domů. 90. léta přinesla řadu reforem.

¹⁹ KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny Islandu*. Praha: Lidové noviny, 2001, str. 249

²⁰ dále jako ESVO

²¹ dále jako EHP

²² KARLSSON, Gunnar. *The history of Iceland*. Minneapolis: University of Minnesota, 2000, str. 250-253

Do tohoto období je datován vznik islandské burzy cenných papírů, privatizace komerčních bank a další liberalizační reformy.²³ Na konci desetiletí již analytici předpovídali strmý rozvoj bankovníctví. Finanční sektor se opravdu stal třetí pilířem ekonomiky, po rybářském a energetickém průmyslu.

Island se stal atraktivní destinací pro zahraniční investory. Zdaleka největším zahraničním investorem jsou dlouhodobě americké firmy, které se zajímají především o odvětví výroby hliníku. Hliník má také zpravidla hned za mořskými produkty druhý největší podíl na exportu ze země.²⁴ Zpracované ryby jsou nicméně hlavní vývozní komoditou již od osídlení ostrova a tento stav přetrvává. Tato položka zásadně ovlivňuje jak objem domácího produktu, tak i obchodní a platební bilance. Potřeba zefektivnit a modernizovat rybolovný průmysl byla hnací silou při vzniku nových technologií a zařízení. V roce 2008 však poprvé hodnota vyvezeného hliníku převýšila ryby. Nejnovějším velkým projektem je kontrakt s americkou společností Globe Specialty Metals, Inc, která se zavázala postavit na jihozápadě Islandu zařízení na zpracování křemíku. Můžeme také pozorovat zvýšený zájem firem, které se orientují na biotechnologie a hi-tech zařízení.

Ve čtyřicátých letech došlo k rozmachu využití geotermální energie, která po ropných krizích získala další impuls k rozvoji a dnes patří k nejdůležitějším odvětvím průmyslu. V 70. letech se navíc přidalo využití vodní energie. V takto hornatých zemích s vysokými limity srážek je vodní energie hodnotným zdrojem. Tyto „zelené“ způsoby výroby energie se běžně používají v domácnostech i průmyslu. Dnes je Island na špičce v podílu obnovitelných zdrojů, které země používá. V roce 2008 to bylo 82% z celkového objemu výroby energie, z toho 62% geotermální energie a 20% vodní energie.²⁵

Během předešlých desetiletí nabrala tato malá ekonomika příznivý kurz a permanentně začala vykazovat pozitivní ekonomické ukazatele (vývoj HDP viz příloha č. 1), rostoucí objem výroby i spotřeby a prakticky nulovou nezaměstnanost. Na přelomu tisíciletí se již profiluje jako dravá, expanzivní země a patří k rozvinutým státům Evropy a nejbohatším

²³ BENEDIKTSDOTTIR, Sigridur, DANIELSSON, Sigridur, GYLFI, Jon and Zoega. Lessons from a collapse of a financial system. Yale University. London School of Economics. University of Iceland and Birkbeck College. 2010, str.188-189

²⁴ Trade in goods in 2011. In: [online]. 2012 [cit. 2013-01-07]. External Trade: Statistical Series. Dostupné z: <http://www.statice.is/lisalib/getfile.aspx?ItemID=13886>

²⁵ Meet Iceland: Pioneer of Use of Renewable Resources. In: MINISTRY OF INDUSTRY, ENERGY, TOURISM. *National Energy Authority* [online]. 2009, September [cit. 2012-06-10]. Dostupné z: <http://www.nea.is/media/utgafa/H71-OS-veggspj-baeklingur.pdf>

společnostem světa. V roce 2008 však rostoucí tempo ekonomiky přerušila vážná ekonomická krize.

1.3 Politický vývoj

19. století a především jeho konec je v dějinách Islandu charakteristický snahami o osamostatnění a ukončení dlouhodobé nadvlády Dánského království. Napříč politickým spektrem došlo k názorovému dělení na skupinu, která podporovala osamostatnění a druhou skupinu, která si přála zachovat současný stav. Po roce 1918, kdy Island dosáhl po dlouhých jednáních změny svého dosavadního statusu a získal autonomii, došlo ke změně politického uspořádání.²⁶ V rámci parlamentní demokracie vzniklo nové ideologické štěpení, podle kterého se strany v politickém spektru zařadily k levici či pravici. Jednoznačný vliv zde měly okolní skandinávské země, kde jsme tradičně mohly pozorovat dlouhodobě silné postavení sociálně-demokratických stran soupeřících o voliče se středovými agrárními stranami, popřípadě konzervativními stranami. Ve 20. letech 20. století vznikly na Islandu čtyři nejdůležitější politické strany, které dominovaly politice poměrně stabilně po zbytek století.

V levé části politického spektra vznikla v roce 1916 Dělnická strana (AlpySuflokkur), která se obracela především na příslušníky jedné společenské třídy. Blíže středu se vyprofilovala agrární liberální strana s názvem Pokroková strana (*Framsóknarflokkur*), která deklarovala ochranu zájmů farmářů. Na pravé straně politického spektra vznikla Strana nezávislosti (*Sjálfstæðisflokkur*), která nahradila svou předchůdkyni, jež bojovala za osamostatnění od dánského vlivu. Tato strana hledala voliče napříč společenskými třídami a její hlavní ideovou náplní se stala svoboda národa i jednotlivce. Poslední ze čtyř nových stran je Komunistická strana, která se však během následujících let proměňovala a působila v různých seskupeních.

Žádné z těchto stran se v nadcházejících letech nepodařilo samostatně ve volbách získat dostatečný počet hlasů, aby v parlamentu utvořila absolutní většinu. Typické se pro Island stalo střídání variací koalic a menšinových vlád. Statisticky nejsilnější postavení získala v průběhu let Strana nezávislosti, která pravidelně ve volbách obdržela největší procento hlasů. Za ní se zpravidla umísťovala Pokroková strana.

I přes neobyčejnou stabilitu politického spektra, došlo v druhé polovině 20. století k jeho zpestření. Objevily se nové vlivné politické subjekty. Kupříkladu Aliance žen (*Samtök um kvennalista*), která získala křeslo v parlamentu poprvé v roce 1983. Feministické hnutí má

²⁶ KARLSSON, Gunnar. *The history of Iceland*. Minneapolis: University of Minnesota, 2000, str.302

na Islandu unikátní postavení a odráží se to také v nejvyšších politických funkcích. Velké procento žen zasedá již tradičně v parlamentu. Po čtyři volební období, od roku 1980 až 1996, zastávala prezidentský úřad Vigdís Finnbogadóttirová a v roce 2009 obsadila premiérský post Jóhanna Sigurðardóttirová. Ta se stala první premiérkou v historii Islandu a zároveň první hlavou vlády na světě, která se otevřeně přiznala k homosexuální orientaci. Ženské hnutí a ideologický vliv feminismu ovlivňují domácí politiku mnoha způsoby od přímé účasti v politice po nepřímou účast skrze zájmové skupiny a jejich spolupráci. Podařilo se již odstartovat úspěšné kampaně proti sexuálnímu násilí, kriminalizaci prostituce, obchodování se ženami nebo sexuálnímu průmyslu.

Další nový významný subjekt se objevil na levici, Levicoví zelení (*Vinstri hreyfingin - grænt framboð*), kteří získali v posledních volbách v roce 2009 třetí největší počet hlasů voličů. Současná vláda sestavená po posledních volbách v roce 2009 se sestává ze středo-levé koalice Sociálně-demokratické aliance a Levicových zelených.²⁷

Některá kontroverzní témata vytvořila nové štěpící linie, které rozdělily politické strany do ideových skupin a vytvořily tak kromě pravo-levého rozdělení novou dimenzi politiky. Těmi se stala především diskuze o vstupu do NATO a později pak postoj k evropské integraci. Napříč politickým spektrem se prolínaly názory internacionalistické versus izolacionistické. Dělnická strana, která se později přejmenovala na Stranu sociálně-demokratickou, zpravidla podporovala posílení mezinárodní spolupráce a zapojení do struktur. Naopak další dvě velké strany Strana nezávislosti a Pokroková strana se profilovaly spíše jako izolacionistické.

²⁷ Celkový přehled výsledků voleb z databáze volebních výsledků. In: Iceland. *European Election Database* [online]. 2012 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z: http://www.nsd.uib.no/european_election_database/country/iceland/

2 ZAHRANIČNÍ POLITIKA

V této kapitole je věnována pozornost zahraniční politice Islandu za účelem zmapování sítě vztahů s aktéry mezinárodní politiky v širší perspektivě. Získáme tak přehled o zahraničně-politické strategii Islandu a nejdůležitějších partnerských státech či organizacích mimo Evropskou unii, na které je kladen důraz.

Koncept současné zahraniční politiky vznikl až v 90. letech 20. stol. Do té doby se Island vyznačoval až na spolupráci se Spojenými státy a státy EHP poměrně izolacionistickou politikou. Vnější okolnosti si ovšem vynutily změnu. Po konci studené války, jakmile obr z východu již nepředstavoval akutní hrozbu, se pozornost mezinárodního společenství obrátila k novým sporným oblastem. Geografická poloha Islandu se z výhody mohla snadno proměnit v nevýhodu a ohrožovala zemi možnou izolací. Vznikla naléhavá potřeba vytvořit novou strategii, která by přinesla zdraví a prosperitu země. S blížícím se koncem tisíciletí byla otevřena nová velvyslanectví i konzulární úřady v různých částech světa. Ve strategických oblastech obchodních i politických zájmů byly zahájeny kampaně na podporu kvalitních vzájemných vztahů. Zvláštní význam byl připisován například úřadům v Brazílii či Číně. Ne náhodou již v roce 1995 měl Island své zastoupení na území všech členů Rady bezpečnosti OSN. V roce 2003 tehdejší ministr zahraničních věcí Asgrimsson veřejně deklaroval zájem Islandu ucházet se o místo nestálého člena Rady bezpečnosti pro období 2009-2010.²⁸ Při volbě ale získalo tento post Rakousko.

Po bližším zkoumání islandských zahraničně-politických vztahů můžeme rozlišit několik hlavních směrů. Z tohoto důvodu je tato kapitola práce rozdělena do tří pilířů, nordického, atlantického a arktického. Nabízí se dále evropský pilíř, avšak vztah Islandu k evropským státům, resp. členům Evropské unie bude předmětem dalších kapitol práce.

2.1 Nordický pilíř

Norsko, Švédsko, Dánsko, Finsko, Faerské ostrovy, Grónsko, Alandské ostrovy a Island. Země na severu Evropy mají mnoho společného. Jsou to státy mladé. Ačkoli tyto

²⁸ UNITED NATIONS. Iceland: Statement by H.E. Mr. Halldór Asgrimsson Minister for Foreign Affairs and External Trade of Iceland at the Fifty-eight Session of the General Assembly of the United Nations. *United Nations* [online]. 2003, 26 September [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://www.un.org/webcast/ga/58/statements/iceleng030926.htm>

národy obývají severní Evropu dlouhá staletí, moderní svrchované státy utvořily většinou až v průběhu 20. stol. Dohromady všech osm států čítá pouze něco málo přes 30 milionů obyvatel.

V kontextu současné Evropy patří mezi vyspělé moderní státy se solidárním sociálním systémem, vynikají v podpoře rovnosti pohlaví, občanských svobod i lidských práv.

Historicky byl tento severní cíp kontinentu považován za periferii a do jisté míry toto přesvědčení převládá i dnes. Zbytek Evropy sdílel o Seveřanech nejružnější stereotypní představy, které však téměř vždy měly stejný základ. Chladní lidé, chladná krajina. Je nutné připustit, že tyto stereotypy nepostrádají racionální základ, neboť extrémní klimatické podmínky a syrová příroda jsou pro tyto země typické. Kvůli místnímu podnebí státy kladou důraz na kvalitní a spolehlivou infrastrukturu a zajištění dodávek energie. Zpravidla jsou zastánci udržitelného rozvoje, moderních energeticky nenáročných technologií a biotechnologií, kterými chrání náchylné přírodní ekosystémy. Zvláštní důraz kladou Islandčané na výzkum a inovace se zvláštním ohledem na energii.

Blízkost a společné zájmy těchto zemí daly vzniknout spolupráci, která je intenzivní a trvá dodnes. Díky ní má Island možnost se realizovat v oblastech, které ostatní evropské státy upozadují. Největší procento spolupráce se odehrává v rámci Severské rady a Severské rady ministrů, které vznikly v roce 1962, resp. 1971. Prvním větším úspěchem tohoto uskupení byla Nordická pasová unie, která získala základní obrysy v roce 1952, avšak přesnější definici v až o šest let později. Od té doby se spolupráce rozšířila do mnoha dalších odvětví, přičemž vysokou prioritu mají témata jako výzkum a inovace, klima a energetika. V dlouhodobější perspektivě mají tyto země za cíl například zcela odstranit svou závislost na fosilních palivech nebo chránit Arktidu a její okolí od škodlivých projevů zhoršujícího se životního prostředí.²⁹

Ekonomické vztahy těchto států jsou rozvinuté a jejich kořeny sahají hluboko do historie. Jedná se o jedno z nejstarších a nejrozsáhlejších partnerství na světě. Přestože Finsko, Švédsko a Dánsko jsou dnes členy Evropské unie, význam spolupráce se viditelně nezmenšil. V roce 2010 si nordické země ukrojily z celkového objemu exportu Islandu 8,5%, a na importu se podílely 27,2%. Nejčilejší obchodní výměna v regionu existuje mezi Islandem a Norskem, přičemž více než polovinu objemu zboží tvoří mořské produkty.³⁰ Ekonomická pomoc přišla od partnerských zemí také během krachu islandského bankovního systému v roce 2008, kdy dokonce hrozil státní bankrot. Norsko, Dánsko, Finsko a Švédsko poskytli

²⁹ Sustainable Development in the Arctic. In: *Norden* [online]. 2010 [cit. 2013-08-10]. Dostupné z: http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2012-403/at_download/publicationfile

³⁰ Trade in goods in 2011. In: [online]. 2012 [cit. 2013-01-07]. External Trade: Statistical Series. Dostupné z: <http://www.statice.is/lisalib/getfile.aspx?ItemID=13886>

Islandu půjčku ve výši 2,5 miliard dolarů, aby tak napomohly stabilizaci ekonomiky a redukcí veřejného dluhu.³¹

Nordické státy preferovaly dlouhodobě politickou nezávislost před integrací a pro nové výzvy vývoje mezinárodních vztahů hledaly kompatibilní, leč nezávislá řešení. Neúčastnily se proto Evropského sdružení uhlí a oceli. Těsnější forma koordinace vládních politik a vytvoření společných evropských institucí nordické státy odradily. Dlouhodobě jak v ekonomické oblasti, tak bezpečnostní, byly ochotny svolit pouze k minimálním nutným závazkům. Výjimkou bylo Dánsko, které se k Evropským společenstvím připojilo již v roce 1973. Ambiciózní projekt ESVO, který měl být jakousi alternativou, však přijaly ostatní státy kladně. Island se k uskupení připojil v roce 1970. Na rozdíl od ES byly společné instituce výrazně slabší. Po roce 1985 se však postoje jednotlivých států začaly postupně rozcházet. Švédsko a Finsko se v roce 1995 staly členy Evropské unie. Island se spolu s Norskem spokojily s účastí v EHP.

Nejnověji se nordické země zavázaly prohloubit problematické téma obrany. Severské státy tradičně v Evropě neplatily za mocné strategické hráče. Snažily se spíš jen korigovat a přispůsobit se mocenským hrám států, které soutěžily v regionu³². V současnosti nordický region nabývá stále vyšší významnosti v souvislosti se zásobami přírodních zdrojů i tranzitem ropy nebo plynu pro evropské trhy. Ačkoli by se mohla zdát snaha o vytvoření určité formy obranného spolku či aliance logická, nikdy se neuskutečnila. Státy se nedokázaly shodnout na definici nejakutnějších bezpečnostních hrozeb a stanovit si tak společné cíle. Až v roce 2009 podepsal Thordur Aegir Oskarsson, ředitel odboru obrany na islandském ministerstvu obrany Memorandum o vytvoření Nordické bezpečnostní spolupráce.³³ Nejedná se však o formu aliance vojenské či politické. Členské státy by se tak měly vyhnout kolizím, které by mohly vzniknout díky členství států v EU či NATO. Naopak, tzv. NORDEFECO by měla sloužit jako doplněk k požadavkům těchto organizací. Spolupráce se sestává z několika základních témat. Za zmínku stojí například vznik mořského monitorovacího systému a námořních hlídek nebo stabilizační pracovní skupiny, která by se mohla účastnit zahraničních operací OSN, EU nebo

³¹ BORG, Anders, Kristin HALVORSEN, Jyrki KATAINEN a Lars Løkke RASMUSSEN. Nordic countries provide Iceland with new loan. *Nordic* [online]. 2008, Nov 20 [cit. 2012-05-27]. Dostupné z: <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/nordic-countries-provide-iceland-with-new-loan>

³² BAILES, Alyson J.K. Through European Eyes [online]. Centre for Small State Studies University of Iceland University of Iceland Press, 2009 [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: http://stofnanir.hi.is/ams/sites/files/ams/THROUGH%20EUROPEAN%20EYES_inside.pdf

³³ NORDEFECO. Memorandum of Understanding on Nordic Defence Cooperation. In: *Nordic Defence Cooperation* [online]. 2009 [cit. 2012-08-14]. Dostupné z: <http://nordefco.imaker.no/sfiles/35/1/file/nordefco-mou.pdf>

NATO. Důležitým bodem je také společné zajištění a dohled nad vzdušným prostorem Islandu, který by měl být v dlouhodobější perspektivě rozšířen na celý region a měl by nahradit dosavadní pravidelné hlídky letounů členských států NATO.

2.2 Arktický pilíř

Na konci minulého tisíciletí se postupně vytvořil nový koncept Severu, který proměnil vnímání této oblasti a snaží se více naslouchat jeho potřebám a problémům původních obyvatel. Geopolitický význam Arktidy v souvislosti s vývojem trhu s energiemi postupně stoupá. Má potenciál stát se zdrojem energie pro Evropu, ovšem nejen pro ni. Stejně tak roste význam okolních moří, neboť ty by byly za daných okolností důležité pro transit surovin na lodích i potrubím. Zdejší ekosystém je ale velice křehký a ohrožuje ho znečištění, které produkuje civilizace. Dnes můžeme proto pozorovat, že okolní státy věnují tomuto tématu pozornost a implementují do svých zahraničně politických koncepcí také oblast Arktidy. Arktická rada, mezivládní fórum, jehož je Island členem, monitoruje situaci v oblasti, klimatické podmínky i stav fauny a flory. Lze samozřejmě spekulovat, do jaké míry je zájem zemí upřímný a do jaké míry se jedná pouze o strategii.

Arktida není pouze environmentální výzvou, ale také oblast potenciálního konfliktu. Kromě zásadního energetického potenciálu, může Arktida získat nemalý obchodní význam. Do budoucna by se v případě pokračujících klimatických změn a tání ledovců by mohly skrz vody Severního Atlantiku, Arktického oceánu a Pacifiku otevřít nové lodní obchodní trasy (*viz příloha č. 2*).

Mimo Island se zde angažují velmoci jako USA, Rusko, ale také Norsko nebo Dánsko. Dalším státem, který si vytváří vlastní strategii a rád by ovlivňoval dění v oblasti, je Čína. V současnosti zde provádí výzkumné projekty, plánuje arktické expedice a má zájem získat statut stálého pozorovatele u Arktické rady. Také rozvíjí pevnější vztahy s Islandem, se kterým spolupracuje zejména v oblasti energetického výzkumu, ochrany životního prostředí nebo rybolovu.³⁴ Jejím strategickým partnerem v oblasti by měl být právě Island jako potenciální obchodní centrum a skrz něj by chtěla získat přístup do této ekonomicky zajímavé

³⁴ SHANLEY, Mia. China's Wen in Iceland, eyes on Arctic riches. [online]. [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2012/04/20/us-china-europe-idUSBRE83J0M920120420>

oblasti. Čínská lidová banka poskytla Islandu měnový swap v hodnotě 66 miliard islandských korun v roce 2010, aby země získala potřebnou likviditu a rychleji se vzpamatovala z krize.³⁵

Island svou arktickou agendu prosazuje prostřednictvím několika platforem: v Arktické radě, případně také v Severské radě. Geograficky se Island nachází uvnitř polárního kruhu a hojně využívá tamních přírodních zdrojů ve svém průmyslu, ať už je to rybolov nebo výroba energie. Přirozeně se tak hlásí k podílu na aktivitách v oblasti Arktidy a rozhodovacích procesech v rámci jednotlivých platforem spolupráce.

Nový strategický plán³⁶, který byl představen v roce 2011 v dokumentu Ministerstva zahraničních věcí, hovoří o arktické politice jako o jedné z priorit současné zahraniční politiky a naznačuje směr, kterým by se arktická politika Islandu měla vydat. Důraz je zde kladen především na působení v rámci Arktické rady, kde by měly příslušné národní orgány vyvíjet snahu podpořit postavení Islandu mezi státy v arktickém regionu a svůj nárok rozvíjet zde ekonomickou činností. K ještě těsnější spolupráci by pak mělo docházet mezi Islandem, Faerskými ostrovy a Grónskem. Společně by pak měly prosazovat širší definici arktického regionu, který by neměl být limitován čistě geografickým vymezením Polárního kruhu, ale měl by být nazírán jako rozlehlá oblast, která pojímá nejen Severní polární kruh, ale také severní část Atlantického oceánu. V každém případě by tyto státy měly vystupovat proti jakékoli militarizaci oblasti a prosazovat řešení případných sporů primárně dle Konvence Spojených národů o námořním právu. Tvůrci dokumentu tak s největší pravděpodobností reagují na zvýšenou aktivitu ruských vojenských letadel a plavidel v arktickém regionu.

Na rozdíl od Arktické rady, která se soustřeďuje na politickou spolupráci, Severská rada se zabývá praktickou stránkou věci. V rámci této platformy se Island snaží chránit životní prostředí, mírnit dopady klimatických změn a monitorovat pohyby v okolních vodách i ve vzduchu. První programový dokument byl sestaven v roce 1996 a od té doby rostla jeho důležitost i spektrum témat, kterými se zabývá. Nejnovější strategie pro období 2012-2014³⁷ nese název "People first". Tento přístup si klade za cíl podpořit udržitelný rozvoj v oblasti při

³⁵ The People's Bank of China and the Central Bank of Iceland sign a bilateral currency swap agreement. *Sedlabanki Islands* [online]. 2010, 09 Aug [cit. 2012-11-15]. Dostupné z: <http://www.cb.is/publications-and-speeches/news-and-speeches/news/2010/06/09/The-Peoples-Bank-of-China-and-the-Central-Bank-of-Iceland-sign-a-bilateral-currency-swap-agreement>

³⁶ A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy. In: Icelandic Parliament. 2011. Dostupné z: <http://www.mfa.is/media/nordurlandaskrifstofa/A-Parliamentary-Resolution-on-ICE-Arctic-Policy-approved-by-Althingi.pdf>

³⁷ Sustainable Development in the Arctic. In: *Norden* [online]. 2010 [cit. 2013-08-10]. Dostupné z: http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2012-403/at_download/publicationfile

respektování potřeb místní populace. Podle tohoto nového přístupu by se obyvatelé měli naučit využít nových výzev v regionu ve svůj prospěch, aniž by však byly ohroženy unikátní přírodní podmínky nebo tradiční sociální struktura domorodých obyvatel.

2.3 Atlantický pilíř

Jak již bylo zmíněno dříve, Island, ležící ve středu takzvaného GIUK³⁸, byl důležitým bodem na mapách strategií během druhé světové války a následně během Studené války. Tato skutečnost předurčila zahraničně-politickou orientaci země zejména v bezpečnostní oblasti, která se tak dlouhá desetiletí spoléhala na transatlantické vazby. Island z tohoto nerovného vztahu profitoval, neboť Spojené státy i NATO mu vycházely vstříc.

2.3.1 Speciální vztah s USA

Island a Spojené státy uzavřely bilaterální dohodu v roce 1951, která stavěla na Severoatlantické smlouvě³⁹, ovšem obsahovala mnohé závazky, které byly nad rámec dohody o NATO. Zásadním bodem dojednaného dokumentu bylo schválení přítomnosti amerického vojenského personálu na ostrově. Tím Island získal nepochybně zvláštní postavení mezi ostatními členy NATO. Pro Islandčany samotné se zpočátku snad více než zdrojem ochrany stala přítomnost Američanů zdrojem sporů a diskuzí, které rezonovaly i na nejvyšší politické úrovni. Původně při vstupu do NATO deklarovali představitelé země, že na pevninu za žádných okolností během doby míru nevstoupí noha vojáka.⁴⁰ V roce 1960 však byla v Keflavíku postavena vojenská základna, která měla mimo jiné také sloužit jako protipól sovětské základně v Murmansk. Jejím hlavním úkolem bylo monitorovat pohyb v severním Atlantiku a případně bránit lodní trasy spojující Evropu se Severní Amerikou.

Domácí politickou scénu toto téma značně polarizovalo. Konzervativní Strana nezávislosti byla zastáncem členství v NATO i podpisu obranné smlouvy s USA. Stejnou rétoriku zvolila i Sociálně-demokratická strana, ačkoli se nacházela na opačné straně politického spektra. Tradičně nejvíce levicově zaměřená strana, Lidová aliance, považovala

³⁸ Greenland, Iceland_United Kingdom

³⁹ Oba státy byly členy od roku 1949

⁴⁰ THORHALLSSON, Baldur a Christian REBHAN. Iceland's Economic Crash and Integration Takeoff: An End to European Union Scepticism?. *Scandinavian Political Studies*. 2011, roč. 34, č. 1, s. 53-73.

existenci základny za národní hrozbu a nejhlasitěji oponovala.⁴¹ Nejzávažnější krizi zažila politická scéna mezi léty 1971-1974, kdy levicová vláda hrozila vystoupením z NATO.

Postupně se přístup některých politických stran proměnil. Od roku 1995 vedla zemi vládní koalice Strany nezávislosti s Pokrokovou stranou a oficiální vládní politika podporovala aktivity Spojených států v rámci NATO i jejich působení v konfliktu v Kosovu a válce v Afghánistánu i Iráku. Island byl jako jedna z mála západních zemí členem koalice ochotných⁴².

V rozmezí let 1995 – 2005 došlo k dalším velkým změnám na mezinárodní scéně. Nové uspořádání mezinárodních vztahů, které bylo vyvoláno teroristickými útoky a masivním rozšiřováním členství v EU i NATO, přineslo Islandu problémy, se kterými se v minulosti nemusel potýkat. Po teroristických útocích ze září 2001 vláda Spojených států logicky přehodnocovala své priority a vyhodnotila nové bezpečnostní hrozby. Zájem se přesunul do oblasti širšího Blízkého východu. V následujících letech proto můžeme pozorovat snahu islandských politiků rozptýlit pochyby americké administrativy, která se stále více snažila zbavit svých závazků na Islandu s tím, jak rostla potřeba zapojení v nových konfliktech. Navzdory této snaze však v roce 2006 došlo k úplnému ukončení působení Američanů na Islandu a poslední pracovníci byli z Keflavíku přemístěni.⁴³

2.3.2 EU jako aktér v islandsko-trans-atlantických vztazích

Ambice Evropské unie v oblasti bezpečnosti ohrožovaly speciální vztah Islandu s USA. Těsnější spolupráce mezi členskými státy EU, která byla avizována na summitu v St. Malo⁴⁴ v roce 1998, a poté dále rozvinuta na summitu v Kolíně nad Rýnem z roku 1999, mohla potenciálně ohrozit transatlantické vazby a odradit Spojené státy od angažovanosti na starém kontinentě. Navíc mohla také oslabit pozici Islandu v NATO. Pokud by se státy EU zavázaly prosazovat společné postoje v mezinárodních institucích, Island, ačkoli člen NATO, nikoli však EU, by přišel o možnost zasahovat a prosazovat svou agendu.

⁴¹ THORHALLSSON, Baldur a Christian REBHAN. Iceland's Economic Crash and Integration Takeoff: An End to European Union Scepticism?. *Scandinavian Political Studies*. 2011, roč. 34, č. 1, s. 53-73.

⁴² Účastníci toho uskupení se podílejí na vojenských operacích, které nezískaly mandát OSN. Nejvíce se tento termín používá v souvislosti s invazí do Iráku v roce 2003. Ta byla vedena USA s podporou například Velké Británie, Polska nebo Austrálie. Island z koalice vystoupil v roce 2007.

⁴³ MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS IN ICELAND. Agreement between government of the United States of America with and the government of the Republic of Iceland regarding the withdrawal of US Forces [online]. 2009. Dostupné z: http://www.iceland.is/media/us/002_Skilasamningur_Islands_og_USA.pdf

⁴⁴ Franco-British summit Joint declaration on European defense. In: Saint-Malo, 1998. Dostupné z: <http://www.atlanticcommunity.org/Saint-Malo%20Declaration%20Text.html>

Vzápětí však na setkání Evropské rady v Helsinkách v roce 1999 bylo rozhodnuto, že nečlenové EU nebudou vynecháni při debatách týkajících se Společné zahraniční a bezpečnostní politiky⁴⁵. Island v reakci ujistil své spojence v NATO, že bude při jednáních o otázkách SZBP v rámci EU zastupovat a hájit jejich zájmy.

Ačkoli by se mohlo zdát, že Islandané měli po oslabení islandsko-americké vojenské spolupráce přehodnotit svůj přístup k Evropské unii, nestalo se tak. Ministr spravedlnosti Björn Bjarnason, prohlásil, že na rozdíl od jiných států v Evropě Island nevstoupí do Unie kvůli bezpečnostním zájmům.⁴⁶ Nebyla to pro něj dostatečná motivace i přesto, že rozšířením NATO o nové členy se agenda odchytila od svého dosavadního směru a posunula se dále na východ. V roce 1999 přistoupilo Česko, Maďarsko a Polsko a v roce 2004 východoevropské státy od Litvy po Bulharsko. Islandští politici nikdy nevnímali Evropskou unii jako formu obranného uskupení. Jistotu jim vždy přinášela společná dohoda s USA.

2.3.3 Současný stav

Za prezidenta George W. Bushe se Američané opět začali zajímat o Island a současná administrativa v tom pokračuje. Rusko totiž v posledních pěti letech od roku 2007 zvyšuje svou aktivitu v regionu. Bez předcházejícího upozornění narušily ruské vojenské letouny vzdušný prostor Islandu v posledních letech přibližně 64krát. Jeden z prvních přeletů se dokonce uskutečnil následující den po uzavření základny v Keflavíku.⁴⁷ Tyto asertivní výpady mají zřejmě sloužit k demonstraci ruských zájmů na dalekém severu a zároveň jako provokace, neboť islandský vzdušný prostor byl dlouhá léta bedlivě střežen.

Island se snaží s těmito výpady vypořádat. Vláda se po odchodu amerických pracovníků ze základny v Keflavíku rozhodla pokračovat v předchozí politice a rozhodla se hledat nové cesty, jak zabezpečit islandský vzdušný prostor. Za tímto účelem uzavřela bilaterální smlouvy s Dánskem, Norskem a Velkou Británií. Rovněž na summitu NATO v Rize 2006 žádal premiér Geir Haarde, aby se spojenci v NATO také podíleli na ochraně. Ročně zde třikrát po dobu 2 až 3 týdnů hlídají letadla spojenců.

⁴⁵ HELSINKI EUROPEAN COUNCIL 10 AND 11 DECEMBER 1999: PRESIDENCY CONCLUSIONS. In: European parliament. 1999. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm

⁴⁶ BJARNASON, B. *I hita kalda stridsins*, Reykjavík: Ny' ja bókafélagid, 2001 str. 306

⁴⁷ Cablegate: U.S.-Iceland Security Dialogue Meeting, April 30: Cable: Wikileaks. *Scoop* [online]. 2008, 12 June [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: <http://www.scoop.co.nz/stories/WL0806/S00080.htm>

Od roku 2006, kdy poslední američtí pracovníci opustili základnu v Keflavíku, jsou mezi oběma stranami vedeny bilaterální konzultace, kterým Island přikládá vysokou prioritu. Pravidelně jsou prováděna vojenská cvičení pod názvem Severský Viking.

3 Liberální governmentalismus a neofunkcionalismus

3.1 Vznik teorií

Podepsáním slouvy o vzniku ESUO v Paříži v roce 1951 šesti státy Evropy byl započat proces integrace na kontinentě, který se těžce vzpamatovával po ničivých válkách 1. pol. 20. století. Šestice zemí se rozhodla dobrovolně posunout hranice své národní suverenity v rámci Evropského společenství pro uhlí a ocel ve prospěch společných rozhodnutí. Po druhé světové válce patřily k hlavním myšlenkovým proudům v oblasti mezinárodních vztahů funkcionalismus a federalismus. Zatímco představitel funkcionalismu David Mitrany hledal Working Peace System⁴⁸, který by zabránil dalšímu globálnímu konfliktu, Altiero Spinelli ve svém Manifestu z Ventotene⁴⁹ z roku 1941 vyzval ke vzniku Evropské federace. Oba tyto směry inspirovaly Jeana Monneta i Roberta Schumana, autory plánu o vzniku ESUO. Tento přístup Mitrany později označil jako federální funkcionalismus.⁵⁰

Tento nový svazek byl častým tématem teoretického diskurzu na starém kontinentě i za oceánem. Nejprve docházelo ke snaze adaptovat již existující teorie a aplikovat je na nový fenomén. Později však jednotliví autoři hledali vlastní přístupy k tomuto procesu a vzniklo tak několik nových teoretických přístupů. V prvních desetiletích integrace se stali soupeřícími teoriemi neofunkcionalismus a intergovernmentalismus. Obě jsou to makroúrovňové teorie, které vysvětlují evropskou integraci jako proces a mají ambice predikovat její následný vývoj.

3.2 Neofunkcionalismus

Neofunkcionalistický teoretický přístup má své základy v teorii funkcionalismu. Poprvé byl jasněji vymezen v díle Ernsta Hasse *The Uniting of Europe*.⁵¹ *The Uniting of Europe* podrobně rozebírá fungování ESUO od jejího vzniku do roku 1957. Od následujícího

⁴⁸ MITRANY, David. *A Working Peace System. An Argument for the Functional Development of International Organization*. Chicago: Quadrangle books, c1966.

⁴⁹ SPINELLI, Altiero. *The Ventotene Manifesto*. In: *Altiero Spinelli* [online]. 2009 [cit. 2012-08-30]. Dostupné z: http://www.altierospinelli.org/manifesto/en/manifesto1944en_en.html

⁵⁰ MITRANY, David. *A Working Peace System. An Argument for the Functional Development of International Organization*. Chicago: Quadrangle books, c1966.

⁵¹ HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958.

roku toto uskupení prošlo výraznou kvalitativní změnou, a přestože ESUO přetrvalo, od cenové regulace a eliminace dotací, se jeho aktivita omezila na techničtější úkony jako je vylepšování kvality železa a podpora odbytu produktů. Přesto je však tento text stěžejním dílem neofunkcionalismu, ačkoli samotná teorie byla v průběhu času a v reakci na aktuální vývoj integrace revidována a doplňována.

Přes velkou pozornost věnovanou této knize někteří autoři jako například Philippe C. Schmitter nebo Antje Wienerová poukazují na nedoceněný význam jeho pozdějšího díla *Beyond the Nation State*, které bylo vydáno o šest let později. Ačkoli zde není primárně objektem studia proces evropské integrace, ale Mezinárodní organizace práce, uvedení autoři považují za základní pramen neofunkcionalismu právě tuto knihu. Poskytuje podle nich mnohem komplexnější a jasnější verzi neofunkcionalistického přístupu⁵². Text, který byl poprvé vydán v roce 1964, byl průlomovým dílem, ve kterém Haas popisuje dynamiku a funkci globální mezinárodní organizace. Mezinárodní organizaci práce zde zkoumá jako aktéra částečně nezávislého na vůli členských států, který disponuje takovými vlastnostmi, jež mu umožnily překročit původní záměr států a expandovat ve svém působení. Tuto myšlenku pak Haas rozvíjí v dalších textech.⁵³

Haas, kterého ovlivnil především již zmíněný Mittrany, ale také E. H. Carr nebo Robert Dahl, měl v úmyslu svou novou teorií především překročit dvě tehdejší převládající teorie klasického realismu a idealismu. Ani cesta mezinárodního práva ani silové politiky ho neoslovila a snažil se ukázat nový způsob jak dosáhnout mírového uspořádání v mezinárodních vztazích.⁵⁴

Na rozdíl od tradičních realistických teorií neofunkcionalismus nepokládá stát za jediného unifikovaného aktéra v mezinárodní politice. Tato pluralistická teorie označila koncept státu za mnohem komplexnější, než jej viděli realisté, neboť výstupy politického procesu ovlivňují další aktéři, jako jsou například různé zájmové skupiny nebo další nestátní aktéři. Používá také koncepty později označované jako transnacionalismus a transgovernmentalismus⁵⁵, podle kterých jak zájmové skupiny, tak subjekty státní správy navazují kontakty se svými protějšky v zahraničí.

⁵² HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958.

⁵³ Například HAAS, Ernst B. *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations*. Berkeley: Univ. Calif. Press, 1990

⁵⁴ HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press, c2004.

⁵⁵ KEOHANE, Robert O a Joseph S NYE. *Power and interdependence: World Politics in Transition*. New York: Harper Collins, 1977, str. 129–30

Centrálním konceptem této teorie je však tzv. spillover, neboli princip přelévání, který vysvětluje proces integrace států od prvních počátků až po vznik nové politické entity. Haas přitom nestaví tuto myšlenku na ekonomickém determinismu, ale na změnách v postojích a chování vlád, politických stran a zájmových skupin. Rozlišuje dvě základní varianty spilloveru, politickou a funkcionální, následně byl přidán kultivovaný neboli institucionální spillover.

Mitranyho myšlenky, které byly směřovány ke vzniku spíše univerzálního projektu, Haas adaptoval pro svou vizi, která se zabývala specificky integračním projektem a jeho problémům v Evropě. Zároveň také na rozdíl od své ho předchůdce ve své analýze věnoval mnohem větší prostor vyjednávání mezi národní a nadnárodní úrovní politiky. Haasův výzkum dal podnět k mnoha novým studiím a stanovil průlomové hypotézy, kterými se zabývají nové generace analytiků i v současnosti. Inspiraci lze vystopovat například v knize Craiga Murphyho o Rozvojovém programu OSN⁵⁶ nebo Judith Goldsteinové, která zpracovala případovou studii o NAFTA.⁵⁷ V souvislosti s evropskou integrací na něj odkazují knihy Bena Rosamonda⁵⁸ nebo Antje Wienerové a Thomase Dieze.⁵⁹

Až do počátku 60. let neofunkcionalistická teorie slavila úspěchy. V 50. letech s úspěchem vysvětlovala vývoj integrace, zvláště se pak hodila pro aplikaci na přerod ESUO v EHP. Následující desetiletí však její slavné období přerušilo. Nejdříve se v pochybách ocitl samotný princip přelévání, když francouzský prezident Charles de Gaulle v roce 1963 a 1967 vetoval vstup Velké Británie mezi členské státy EHS a následně došlo mezi lety 1965 až 1966 ke krizi prázdné židle. V 70. letech pak podobný efekt spustila vlna protekcionistických opatření, které členové Společenství zavedli jako následek ropné krize. V této době již začaly vznikat nové teoretické přístupy. Ačkoli se neofunkcionalismus i jeho rival intergovernmentalismus zabývaly všeobecně ekonomickou a politickou integrací, v praxi byly aplikovatelné pouze na evropský případ. Proto v 80. letech začali teoretici používat také nové, generalizující teorie, kterými mohli zkoumat širší spektrum případů. Rozvinula se také nová debata racionalistů s konstruktivisty. Do té doby byly však tyto dvě první velké teorie evropské integrace dominantní.

⁵⁶ MURPHY, C. N. *The United Nations Development Programme: A Better Way?*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006 .

⁵⁷ GOLDSTEIN, Judith. *International law and domestic institutions: reconciling North American "unfair" trade laws*. *International Organization*. 1996, roč. 50, č. 4, s. 541-564

⁵⁸ ROSAMOND, Ben, *The Uniting of Europe and the Foundation of EU Studies: Revisiting the Neofunctionalism of Ernst B. Haas' with Tanja Börzel* (ed.), *The Disparity of European Integration: Revisiting Neofunctionalism in Honour of Ernst B. Haas.*, Routledge, London

⁵⁹ WIENER, Antje, DIEZ, Thomas *European Integration Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2003

3.3 Liberální intergovernmentalismus

Stagnace integračního procesu vytvořila příznivé podmínky pro zastánce konkurenční teorie intergovernmentalismu. Stanley Hoffmann opětovně připomínal realistické myšlenky o významu států, resp. jejich vlád, a jejich roli v evropských strukturách. Zatímco vlády členských států podle něj akceptovaly integraci v technických sektorech, zdráhaly se stejné kroky podniknout v oblastech vysoké politiky, jako je národní obrana a bezpečnost. Podle něj měl proces integrace zcela intergovernmentální povahu a vlády kontrolovaly rozsah a hloubku integrace autonomně. Jediné limity této autonomie představovala pozice daného státu v mezinárodním systému.⁶⁰

Tak jako Haas stavěl na práci předchůdce Mitranyho, Andrew Moravcsik dále rozvinul Hoffmannův intergovernmentalismus. Moravcsik považuje státy za racionální aktéry, přičemž národní zájmy, kterými se řídí chování států, jsou formovány na základě dvoustupňového modelu.⁶¹ V prvním kroku dochází k formování preferencí na národní úrovni členských států a v druhém následně k mezinárodnímu vyjednávání. Podle Moravcsika státy vždy hájily své národní zájmy a vědomě omezovaly transfer suverenity na nadnárodní orgány. Místo toho preferovaly spolupráci přes mezivládní instituce jako je v kontextu Evropské unie Rada ministrů. Podrobně Moravcsik vyložil liberální intergovernmentalismus v sérii několika textů v průběhu 90. let.⁶² Jednoznačně lze říci, že se význam liberálního intergovernmentalismu během následujících let po jeho vzniku významně zvýšil a v podstatě nastoupil na místo neofunkcionalismu.

Velkou teoretickou bitvu svedly obě teorie například o interpretaci Jednotného evropského aktu. Podle neofunkcionalistů⁶³ hrála ve vyjednávání zásadní roli Evropská komise, která byla dále podpořena zástupci průmyslu v členských státech a zároveň dobrou prací evropského parlamentu. Z pohledu Moravcsika je však vyjednávání JEA zlomem ve vývoji celého Společenství a důkazem převahy intergovernmentalismu. Moravcsik tvrdí, že

⁶⁰ HOFFMANN, Stanley. International Organizations and the International System. *International Organization*. 1970, roč. 24, č. 3, s. 389-413

⁶¹ Moravcsik zde vychází z Putmanova termínu „two level games“ viz PUTNAM, Robert D. Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games. *International Organization*. 1988, roč. 42, 427-460

⁶² MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524

MORAVCSIK, Andrew. Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics, *International Organization*. 1997, roč. 51, č. 4, s. 513–553

MORAVCSIK, Andrew Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community, *International Organization*. 1991, roč. 45, č. 1, s. 19–56

⁶³ SANDHOLTZ, Wayne a ZYSMAN, John. 1992: Recasting the European Bargain, *World Politics*. 1989, roč. 42, č. 1, s. 95-128.

evropské instituce pouze poskytují státům informace a snižují transakční náklady, nepodporují však státy k transferu jejich vlastní autority a pravomocí do nového centra. Autor zdůrazňuje vlivy Francie, Velké Británie a Německa, které ve smlouvě prosadily společné zájmy.⁶⁴

3.4 Teoretický diskurz

Oba teoretické přístupy měly široký okruh příznivců. Nicméně později, zvláště od 80. let začaly vznikat nové přístupy, které se vůči svým předchůdcům vymezují. Můžeme se tak setkat s různými modifikacemi obou směrů.

Neofunkcionalismus podle některých analytiků podal neuspokojující výpověď o evropské integraci a nejčastěji výčitky směřují k nesprávné předpovědi trajektorie a procesu jejího vývoje. Základní hypotézy o postupném automatickém procesu prohlubování integrace a rostoucí moci nadnárodních institucí bylo v praxi možné pozorovat velice pozvolna, místy vůbec.

Svou kritickou odpověď na nefunkcionalistickou teorii mají například Liesbet Hooghe a Gary Marks.⁶⁵ Tito autoři nahlíží na Evropskou unii jako na systém více-úrovňového vládnutí, který pojímá mnoho národních i nadnárodních aktérů, včetně vlád členských států. Neofunkcionalismus zde používají například pro analýzu politizace.

Ačkoli Haas deklaroval své sympatie ke konstruktivistickému směru a vidí v obou teoriích společné prvky, jeho domněnku konstruktivisté často rozporují. Haas ve své vlastní analýze operuje se zájmy aktérů jako s proměnnou, která je primárně vytvářena interakcí v rámci určitého prostředí a v reakci států na nejrůznější vlivy. Zásadní důraz je zde kladen na domácí politiku. Nicméně autoři jako například Jeffrey T. Checkel⁶⁶ považují Haasovu analýzu domácí politiky a její roli v integraci za nedostatečně důslednou.

Ani liberální intergovernmentalismus se však nevyhnul kritice z několika směrů. První skupina kritiků jsou zastánci reflektivistických či konstruktivistických směrů, kteří

⁶⁴ MORAVCSIK, Andrew Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community, International Organization. 1991, roč. 45, č. 1, s. 19–56.

⁶⁵ HOOGE, Lisbet a MARKS, Gary. The Neofunctionalists Were (almost) Right: Politicization and European Integration. In: *University of Bath* [online]. Department of European Studies and Modern Languages, 2005 [cit. 2013-07-12]. Dostupné z: <http://www.unc.edu/~hooghe/assets/docs/books/neofunctionalists%20were%20almost%20right.may2006.pdf>

CHECKEL, Jeffrey T. Constructivist approaches to European Integration. In: *Centre for European Studies* [online]. University of Oslo: ARENA and Department of Political Science, 2006 [cit. 2012-06-03]. Working Paper, 6. Dostupné z: papers2006/wp06_06.pdf

Moravcsikovi vyčítají nesprávnost modelu formování preferencí. Wendt⁶⁷ nebo Ruggie⁶⁸ zdůraznili roli členství, "membership matters", stejně jako identity národních elit účastnících se procesu integrace. Liberální governmentalismus jejich opomíjením ignoruje endogenní efekt členství v Evropské unii. Druhá skupina kritiků pochází z institucionalistické větve integračních teorií. Geoffrey Garret nebo George Tsebelis⁶⁹ sice tolerují první stupeň Moravcsikova modelu, ale odmítají Moravcsikovu teorii mezivládního vyjednávání. V ní podle nich ignoruje vliv evropských institucí, které vyjednávání korigují. Poslední, třetí skupina teoretiků odmítá liberální governmentalismus úplně. Jedná se například o již zmiňovaný přístup více-úrovňového vládnutí. Podle nich vláda, ačkoli důležitá, je pouze jedním z více aktérů v systému vládnutí.

Modifikovanou verzi neofunkcionalismu i intergovernmentalismu můžeme najít také v teorii principál-agent.⁷⁰ Mark A. Pollack se snaží překročit integrovementalisticko – neofunkcionalistickou debatu a analyzuje pozici Evropské komise a Evropského soudního dvora ve struktuře institucí Evropské unie. Dochází k závěru, že autonomie daných nadnárodních institucí závisí na účinnosti kontrolních mechanismů vytvořených členskými státy. Tyto mechanismy nabývají různých podob a postupně vytvářejí různé formy nadnárodní autonomie. Instituce, jež jsou v pozici agenta, disponují lepšími informacemi než státy a mohou svou moc navyšovat.

⁶⁷ WENDT, Alexander. *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999

⁶⁸ RUGGIE, John. *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*, London and New York Routledge, 1998.

⁶⁹ GARRET, Geoffrey a TSEBELIS, George. The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union. *International Organization*. 2001, roč. 55, č. 2, 357-390.

⁷⁰ POLLACK, Mark A. Delegation, agency, and agenda setting in the European Community. *International Organization*. 1997, roč. 51, č. 1, s. 99–134.

4 TEORETICKÁ ANALÝZA INTEGRAČNÍCH POLITIK

Diplomová práce rozlišuje tři základní dimenze integrace. Tyto dimenze jsou pojmenovány následovně: 1) *Integrační politika kandidátského státu*, 2) *Integrační politika členských států Evropské unie a nakonec 3) Integrační politika Evropské unie*.

V následujících podkapitolách je rozvinut teoretický rozbor těchto tří dimenzí v rámci rozšiřování Evropské unie, který je vztažen k oběma teoretickým směrům, nejdříve k neofunkcionalismu a poté liberálnímu intergovernmentalismu. Obě teorie nabízí široké spektrum soupeřících předpokladů a hypotéz a v následujících odstavcích jsou podrobně zkoumány některé z nich. Jejich výběr je směřován tak, aby byly pokud možno v každé dimenzi zachyceny stěžejní myšlenky obou teorií a jednalo se o konzistentní soupeřící hypotézy.

4.1 Neofunkcionalismus

Neofunkcionalismus nahlíží na evropskou integraci jako na jakýsi přirozený proces, který zahrnuje jak politickou, tak funkcionální dimenzi. V knize *The Uniting of Europe* se Haas zabývá především ekonomickou integrací, neboť byla základním kamenem integrace v západní Evropě.

Kandidátské i členské státy Evropské unie jsou účastníci procesu, ačkoli jim Haas nepřiznává stejně silnou pozici jako Moravcsik. Státy jsou stále důležitými aktéry, nicméně nejsou to pouze oni, kdo určují směr a rozsah integrace. Stanoví sice počáteční pravidla, avšak následný vývoj ovlivňují další faktory. V této souvislosti Haas vyzvedává roli nadnárodních institucí, které státům poskytují nejrůznější výhody, působí jako zprostředkovatelé při vyjednáváních a podporují prohloubení integrace. Za nejdůležitější koncept tohoto teoretického směru lze považovat specifickou vnitřní dynamiku, podle které jednotlivé integrační kroky států i centrálních institucí podněcují k další integraci. Nejprve dochází k integraci ekonomického sektoru státu, přičemž se postupně integrační tlaky přelévají také do dalších sektorů. Jakmile dochází k funkčnímu spilloveru, přidává se také politická dimenze integrace. Celý proces by pak měl vést k vytvoření politické komunity⁷¹, uvnitř které by pocit sounáležitosti měl spojovat občany všech členských států. Haas si je vědom rozdílné povahy

⁷¹ HAAS, Ernst B. *International integration: the European and the universal process*. Int. Organ. 1961 15(3), str. 366–92

obyvatel různých koutů Evropy, nicméně v jejich spojení vidí pozitivní perspektivu pro vytvoření míru mezi národy.

4.1.1 Politický spillover

Politická integrace je proces, ve kterém jsou političtí aktéři pocházející z různých zemí a politických prostředí ochotni přesunout loajalitu, očekávání a část svých politických aktivit směrem k novému centru.⁷² Novým centrem má Haas na mysli centrální instituce. V souvislosti s ESUO zmínil Vysoký úřad.

Indikátorů, které můžeme pozorovat v různých stádiích politické integrace, a jsou nutné pro vznik politické komunity, je několik⁷³ : 1) Zájmové skupiny nebo politické strany na národní úrovni preferují nadnárodní akce na úkor rozhodnutí vlastní vlády. Haas připouští také nesouhlasné názory, nicméně pouze jednohlasná národní opozice je s politickou komunitou naprosto nekompatibilní. 2) Zájmové skupiny a politické strany se organizují také mimo národní úroveň politiky svého domovského státu, aby zefektivnily své rozhodování. 3) Zájmové organizace a politické strany se sdružují na nadnárodní úrovni na základě společné ideologie a upřednostňují ji před národní. 4) Zájmové skupiny a politické strany v rámci vzájemné konfrontace vytváří doktrínu společnou všem, supraracionalismus. 5) Zájmové skupiny, politické strany i vlády států vždy akceptují výstupy dané organizace, její legislativu, pravidla i soudní rozhodnutí. V případě, že chtějí oponovat, použijí legální předem dohodnuté cesty. 6) Vlády států vzájemně jednájí v dobré víře a obvykle dosáhnou dohody, pokud se ocitají v menšině, podřídí se.

A kdo jsou podle Haase relevantní političtí aktéři? Považuje za nepraktické a zbytečné zkoumat názory široké veřejnosti. Postačí definovat politické elity, které zpravidla participují na procesu vytváření rozhodnutí⁷⁴, ať už to jsou politici, lobisté nebo vrcholní představitelé obchodních sdružení apod.

⁷² HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958. , str. 16.

⁷³ HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958. , str. 10

⁷⁴ HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958. str. 17

4.1.2 Funkční spillover

Základní forma funkčního spilloveru se objeví tehdy, když si aktéři uvědomí, že počáteční stanovené cíle v dané oblasti nelze splnit bez rozšíření nadnárodní dimenze politiky také do nových příbuzných sektorů.⁷⁵

Teorie pracuje s předpokladem, že jednotlivé sektory ekonomiky jsou v moderním státě provázané a nelze je tedy od sebe oddělit. Integrace v jednom sektoru tedy správně probíhá pouze v případě, pokud jsou integrovány ostatní funkcionálně propojené sektory⁷⁶.

Ekonomické aspekty integrace, tak jak je Haas zkoumá v souvislosti s ESUO, by měly rovněž vykazovat konkrétní charakteristiky. 1) Státy by měly nejprve uzavřít dohodu o postupné eliminaci obchodních tarifů a kvót, přičemž by jim měla být odebrána jednostranná možnost opětovného zavedení omezení i v případě neočekávaných následků během trvání dohody. 2) Státy by měly podniknout společné akce pro minimalizaci nepříjemností vzniklých odstraněním obchodních bariér. 3) Ekonomickou integraci by měla doprovázet harmonizace národních politik. 4) Nakonec by mělo dojít k dohodě o volném pohybu kapitálu a pracovních sil.⁷⁷

Je nutné zmínit také propojenost ekonomické a politické dimenze integrace. Ekonomická integrace může mít politické motivy a s určitostí má politické důsledky. Proto podle autora ekonomická integrace, která není zároveň doprovázena rozrůstáním centrálních institucí, postupným rozšiřováním společného rozhodování a politik, nemusí nutně implikovat vznik politické komunity.⁷⁸ Režim volného obchodu bychom neměli automaticky spojovat s politickou integrací.

Haas také upozorňuje, že úspěch měřený ekonomickými indikátory jako je kupříkladu růst objemu obchodu nebo platové hladiny apod., není přímo úměrný politickému úspěchu⁷⁹. Naopak, neuspokojení po ekonomické stránce může státy vyprovokovat k posílení politické integrace a nadnárodního prvku. Měřítko politického úspěchu spočívá v požadavcích, očekáváních a loajalitě politiků, kteří nutně nevycházejí pouze z ekonomických statistik.

⁷⁵ LINDBERG, Leon, N. *The Political Dynamics of European Economic Integration*. Stanford: Stanford University Press, 1963, str. 10

⁷⁶ HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958, str. 33

⁷⁷ HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958, str. 12

⁷⁸ HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958., str. 12.

⁷⁹ Tamtéž

4.1.3 Kultivovaný spillover

Třetí forma spilloveru je spojena s rolí nadnárodních evropských institucí, především Komise. Ta pomáhá státům najít společné zájmy a možnosti efektivní spolupráce. Poukazuje také na souvislosti mezi jednotlivými sektory politik a výhody, které plynou z jejich hlubší integrace a podporuje „evropská řešení“. Haas tvrdí, že bilaterální diplomatická jednání často uvízla na nejmenším společném jmenovateli. Pokud však mají státy k dispozici zprostředkovatele jednání, tedy Komisy, výsledkem jednání může být řešení ležící někde mezi výchozími vyjednávacími pozicemi jednotlivých aktérů.⁸⁰ Toto řešení je obvykle také přijatelnější z integrační perspektivy a může vést k prohloubení integrace. Podmínkou však je, že Komise má informační výhodu, kterou může státům při vyjednávání nabídnout a usnadnit tak jejich rozhodování.

4.1.4 Integrační politika kandidátského státu

Ačkoli se politický i funkční spillover primárně vztahují na plnohodnotné účastníky integrace, tedy členské státy, Haas připouští, že efekt spilloverů lze pozorovat také u nečlenských států. Státy, které původně nebyly součástí regionálního uskupení, pociťují touhu se do tohoto integračního bloku připojit. Svou myšlenku Haas demonstruje na vztahu Velké Británie a ESUO. Velká Británie známá velice odměřeným a zdrženlivým přístupem k federalistickým myšlenkám odmítla plné členství v organizaci, nicméně britští političtí lídři následně vyjádřili zájem prohloubit vztahy s ESUO prostřednictvím Dohody o asociaci. Některé hlasy naznačovaly, že Británie měla v úmyslu pouze zbrzdit integrační proces a kontrolovat vývoj na kontinentě. Podle Haase však přesto za změnu přístupu stojí pozitivní příklad úspěšné integrace, kterou tehdejší ESUO představovalo. I takto lze dle autora rozumět principu přelávání.⁸¹ Británie přiznala potřebu hlubší ekonomické integrace a připustila možnost používat v některých případech většinové rozhodování na úkor jednomyslného.

O několik let později byl Philipem C. Schmitterem zformulován koncept externalizace.⁸² Podle tohoto konceptu zřízení společného celního sazebníku v roce 1968

⁸⁰ HAAS, Ernst B. *International integration: the European and the universal process*. Int. Organ. 1961 15(3), str. 366–92

⁸¹ HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958.

⁸² SCHMITTER, Philippe C. Three Neo-Functional Hypotheses about International Integration. *International Organization*. 1969, roč. 23, č. 1, s. 161-166.

vzbudilo velký zájem mezi nečleny Evropského hospodářského společenství⁸³ a nutilo politické elity těchto států posílit kontakty s elitami uvnitř EHS. Byly to především výhody členství, které přesvědčily nečlenské státy připojit se. Ovšem tento případ nebyl ojedinělým. Třetí státy se často účastnily rozvojových nebo vzdělávacích programů⁸⁴. Schmitter rozlišuje dva typy externího spilloveru. Podle reaktivního externího spilloveru politické elity nečlenské země reagují na nepříznivou situaci alternativním řešením, zůstávají skeptické a nevstupují do uskupení. Naproti tomu proaktivní externí spillover připouští ochotu státu akceptovat dlouhodobé cíle organizace a aktivně vyhledávat členství.

Je nasnadě, aby byl spillover v rámci problematiky rozšiřování interpretován více liberálně. Funkční spillover zůstane více méně nedotčený, ale politický spillover je nutné zčásti modifikovat. Tento typ spilloveru, který stojí na každodenní interní spolupráci a kontakty politických elit v rámci sektorů, musíme rozšířit o jakousi externí dimenzi, kterou s sebou přináší politické elity kandidátského státu, jež během této každodenní spolupráce reprezentují vlastní preference. V praktické politice můžeme tento jev snadno vypožorovat, neboť kandidátská země získává v rámci kandidátského režimu pozorovatelský status a má možnost se účastnit jednání dlouhou dobu předtím než získá plnohodnotné členství.

Island, ačkoli není prozatím plnohodnotným členem Evropské unie, je již dlouhá léta jejím partnerem a účastní se mnoha projektů. Podle logiky neofunkcionalismus bychom měli v jeho současné snaze o členství v EU rozpoznat charakteristiky spilloveru.

4.1.5 Integrovaná politika členských států EU

Co se týče politiky členských států v kontextu rozšiřování Evropské unie, Haas jim ve svých textech nevěnuje stejnou pozornost jako institucím nebo nečlenskému státu. Lze na ně však aplikovat v širší perspektivě koncept spilloveru. Členské státy by se měly rozšiřováním Evropské unie vypořádat tak, aby nedošlo k ohrožení prohlubování integrace. Neofunkcionalismus předpokládá všeobecnou shodu na parametrech a cílech integrace a nový člen by mohl tento stav narušit. Nečlenské státy se mohou snažit o členství nikoli na základě společných vizí budoucího vývoje organizace, ale pouze ze strachu z izolace. Pochybovat bychom mohli například nad hlavní motivací Španělů a Portugalců, kteří přistoupili do

⁸³ dále jako EHS

⁸⁴ MILES, Lee. European Integration and Enlarging the European Union: A Theoretical Perspective. In: *Conference Papers -- ECSA* [online]. Charleston, 1995 [cit. 2012-9-2]. Dostupné z: http://aei.pitt.edu/7320/1/003011_1.pdf

Společenství v roce 1986. Mnozí viděli v zájmu o členství především snahu o ekonomické výhody a konsolidaci demokratického politického systému.⁸⁵

Navíc nový člen, pokud bude dostatečně silný, může ovlivnit další vývoj a směr funkčního nebo politického spilloveru celé Unie. Například Velká Británie a v menší míře Dánsko podměnily svůj souhlas s rozšířením Evropské unie v roce 1995 příslibem, že toto rozšíření nevyústí v podstatnou institucionální reformu.⁸⁶ Zde rozšíření posloužilo jako záminka pro rozvolnění tempa prohlubování integrace a zpomalení politického spilloveru.

Členské státy sice mají dostatečné množství informací, které jim pomohou odkrýt možná problematická témata islandského přistoupení, nicméně konkrétní představu o dopadu přijetí Islandu na funkční a politický spillover získají během přístupových jednání.

4.1.6 Integroční politika Evropské unie

Centrální instituce podle neofunkcionalismu reprezentují společné zájmy členských států a regulují konflikt, který nutně mezi státy vzniká při prosazování vlastních cílů. Význam, který neofunkcionalismus institucím v rámci evropské integrace přikládá, je patrný již z jejich role v politickém i funkčním spilloveru. V prvním případě jsou aktivními agenty přesunu loajality politických aktérů z národní na nadnárodní úroveň a pomáhají jim myslet „evropsky“, v druhém případě podporují přelévání integrace z jednoho sektoru do dalšího.

Podle neofunkcionalismu vytvoření nadnárodní autority podporuje integrační proces, neboť mění očekávání a chování aktérů, kteří přesouvají část svých zdrojů i politické úsilí na nadnárodní úroveň. Zvýšení přeshraničních transakcí doprovází vznik nových problémů a tlačí na ustavení společných regulativních orgánů. Jakmile začne organizace přinášet požadované řešení problémů, aktéři následně vyvíjí větší snahu ovlivnit pravidla a politiku na supranacionální úrovni. Tato zpětná vazba pak pohání integraci dál a dál kupředu. Zároveň národní instituce produkují svoji vlastní agendu, která má pak potenciál stát se nadřazenou národní agendě států.

⁸⁵ MILES, Lee. European Integration and Enlarging the European Union: A Theoretical Perspective. In: *Conference Papers -- ECSA* [online]. Charleston, 1995 [cit. 2012-9-2]. Dostupné z: http://aei.pitt.edu/7320/1/003011_1.pdf

⁸⁶ Tamtéž

4.2 LIBERÁLNÍ INTERGOVERNMENTALISMUS

Liberální intergovernmentalismus je ve své podstatě teoretická syntéza, která nevysvětluje evropskou integraci pomocí jednoho faktoru, nýbrž spojuje vícero teoretických přístupů. Staví například na již existující teorii intergovernmentálního institucionalismu, ve které redefinuje teorii mezistátního vyjednávání a nově zde ustavuje model formování preferencí státu na národní úrovni.⁸⁷

Jádrem celé teorie jsou tři základní myšlenky: Stát se chová jako aktér racionální. Preference států jsou primárně odvislé od cost-benefit analýzy⁸⁸ ekonomické závislosti. Pro analýzu procesu mezistátního vyjednávání je použita teorie vyjednávání, ve které je rozhodujícím faktorem relativní vyjednávací síla aktérů.⁸⁹

Státy jsou podle Moravcsika rozhodujícími aktéry, "pány smluv"⁹⁰, kteří se pohybují v anarchickém prostředí. Své cíle dosahují pomocí mezinárodního vyjednávání a smlouvání efektivněji než skrze centralizovanou autoritu. Moravcsik se však neztotožňuje s klasickým realistickým přístupem. Národní bezpečnost států nepovažuje za základní motivaci spolupráce, místo toho zdůrazňuje ekonomické cíle. Moravcsik pracuje ve svém textu s ekonomickou motivací, která je založena především na myšlence, podle níž je integrace prostředkem pro koordinaci politik týkajících se toků zboží, služeb apod.

4.2.1 Integrovaná politika kandidátského státu

4.2.1.1 Formování preferencí

Zahraniční politika jednotlivého státu a jeho jednání v mezinárodních vztazích se řídí dle liberálních intergovernmentalistů danými preferencemi, které jsou definovány na domácí úrovni. Analýza domácí politiky je tak základním krokem pro testování Moravcsikových hypotéz. Podle této logiky by se měly preference Islandů a jejich přístup k evropské integraci odrážet ve výsledcích voleb. Stát, resp. vláda, by pak jako racionální aktér měla provést cost-benefit analýzu a rozhodnout, nakolik je pro stát vstup do Evropské unie žádoucí.

⁸⁷ MORAVCSIK, Andrew. Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community, *International Organization*. 1991, roč. 45, č. 1, s. 19–56.

⁸⁸ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524

⁸⁹ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524

⁹⁰ MORAVCSIK, Andrew a Frank SCHIMMELFENNIG. Liberal Intergovernmentalism. In: WIENER, Antje a Thomas DIEZ. *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2009. str. 68.

Vztah mezi vládou a sociálními skupinami lze podle zastánců liberalismu popsat na základě teorie principál-agent. Základními aktéry domácí politiky jsou jednotlivci i skupiny s autonomními domácími i zahraničně-politickými zájmy⁹¹ Tyto skupiny vytváří tlak na politické autority prostřednictvím domácích politických institucí, které tyto zájmy agregují. V demokratických volbách pak těm politikům, kteří se dle voličova uvážení zasadí o prosazení daných zájmů nejvíce, projeví volič přízeň svým hlasem. Preference států tak vznikají prostřednictvím domácího politického konfliktu, jehož výstupy se přesouvají díky státním institucím a principu politické reprezentace na mezivládní úroveň.⁹²

Vliv domácích preferencí může vláda státu pocítit také v případě nespokojenosti s rozdělováním zisků ze spolupráce.⁹³ Pokud se některý z aktérů cítí znevýhodněn, hrozí zde riziko konfliktu a ohrožení spolupráce. Je proto nutné důkladně analyzovat zájmy silných domácích hráčů a společenské tlaky. Jakmile budou tyto silné skupiny v nevýhodě díky mezinárodní spolupráci, je velice pravděpodobné, že budou oponovat vládní politice, ačkoli bude pro společnost jako celek výhodná. Pokud budou dostatečně silné, mohou tak narušit spolupráci. Je proto stěžejní zkoumat společenské preference, protože ty také limitují flexibilitu státu při vyjednávání dohod a spolupráce na mezinárodní úrovni. Pokud se z nějakého důvodu se liší a nejsou konvergentní, ztěžují sjednání spolupráce. V rámci vztahu Evropské unie a Islandu se tak nabízí mimo jiné příklad agrární politiky EU.

4.2.1.2 *Motivace*

Motivací, která by měla přimět Island aktivně participovat na evropské integraci, nabízí teoretické přístupy vícero, Moravcsik však největší pozornost věnuje ekonomické závislosti. Podle základního předpokladu liberálních teorií ekonomické závislosti zvýšený přeshraniční pohyb vytváří externalitu mezinárodní politiky mezi státy a tlačí je ke koordinaci politik a spolupráci. Externality vznikají v případě, že výstupy politiky jednoho státu vytváří náklady i přínosy pro politicky významnou sociální skupinu v cizím státě. Pokud je zahraniční vliv natolik silný, že na něm závisí plnění domácích politických cílů, vzniká zde prostor pro vznik externalit.⁹⁴

Podnět k zahájení spolupráce na mezinárodní úrovni vzniká, především pokud jsou

⁹¹ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524.

⁹² MORAVCSIK, Andrew. Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community, *International Organization*. 1991, roč. 45, č. 1, s. 19–56.

⁹³ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524.

⁹⁴ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s.485

tyto externality negativní, tzn., pokud politika jednoho států přináší zejména náklady aktérům cizího státu. Zranitelnost států vůči negativním externalitám se různí. Některé státy jsou schopny se ubránit samostatnou akcí, jiné zranitelné zůstávají. Ty státy, které samy produkují negativní externality nebo naopak těží z pozitivních externalit, necítí potřebu kooperovat. Ta je pro stát výhodná až v případě, když si státy působí negativní externality vzájemně a samostatná akce je neefektivní.

4.2.1.3 Vyjednávání

Moravcsik pracuje se třemi základními předpoklady. Zaprvé, mezivládní spolupráce v rámci Evropské unie je dobrovolná. Neexistuje žádná vojenská síla ani hrozba ekonomické sankce, které by tlačily na uzavření dohody. Zadruhé, prostředí evropských institucí je bohaté na informace a ti, kteří vyjednávají, mají k dispozici relativně velké množství informací o úmyslech svých partnerů stejně jako detailní technické parametry projednávaných témat. Podle třetího předpokladu jsou transakční náklady vyjednávání relativně nízké.⁹⁵

Během přístupových rozhovorů se kandidátský stát se zpravidla nachází ve slabší vyjednávací pozici a musí se tak podrobit výměnou za členství. Pozice států při vyjednávání vychází z asymetrie v intenzitě jejich preferencí, které odráží relativní náklady a přínosy dohody.⁹⁶ Čím větší potenciální zisky z uzavření dohody pro daný stát plynou, tím důležitější pro něj uzavření je, avšak tím slabší má vyjednávací pozici. Čím více si stát přeje uzavřít dohodu, tím větší ústupky a úsilí musí vyvinout, aby jí dosáhl. Ačkoli z expanze trhu profitují jak kandidát, tak stálí členové, přece jen rozšíření prospívá obvykle více novému členu. Dáno však závislostí na evropském trhu i kapitálu proudícímu do kandidátské země, ta se raději podvolí a akceptuje podmínky.⁹⁷

Podle Moravcsika existují další faktory, které ovlivňují sílu vyjednávací pozice aktérů. Jsou to: 1) *alternativa unilaterální politiky*, 2) *možnost alternativní koalice a nakonec potenciál pro 3) kompromis*.

1) Aby Island nebyl v pokušení zvolit unilaterální cestu, je důležité, aby pro něj byly benefity spolupráce významnější, než přínosy druhé nejlepší alternativy. Pokud totiž stát shledá jinou možnost atraktivnější, jako racionální aktér zvolí tuto. Hrozba odmítnutí

⁹⁵ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 498

⁹⁶ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s.499

⁹⁷ MORAVCSIK, Andrew a Frank SCHIMMELFENNIG. Liberal Intergovernmentalism. In: WIENER, Antje a Thomas DIEZ. *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2009 str 82-83

spolupráce kvůli výhodnější variantě je jednoduchou a základní formou vyjednávací síly. Tou příznivější alternativou může být pro stát unilaterální politika, která nabízí stejného cíle dosáhnout i bez dohody při udržení institucionálního statu quo.⁹⁸ Například pokud vezmeme v úvahu jednání o liberalizaci obchodu, stát, který získá menší přínosy z uzavření dohody, má větší vyjednávací prostor. Alternativa neúčasti mu dává velkou sílu.

2) Druhá možná varianta je vytvoření alternativní soupeřící koalice bez účasti některých států nebo prohloubení některé již existující. Pokud by takovou možnost Island měl, zvýší se jeho vyjednávací síla. Díky vzniku negativních externalit varianta vytvoření soupeřící koalice funguje jako silný podnět ke kompromisu.⁹⁹

3) Tam kde existuje možnost zhroucení vyjednávání nebo nedostatek času, vlády, pro které by neúspěch dohody znamenal největší škodu, jsou nuceny svolit k ústupkům. Pro všechny strany je podle Moravcsika výhodné vzájemně si ustoupit v oblastech kde mají státy intenzivní preference a vyměnit je za ústupky v oblasti, na které jim tolik nezáleží. I v případě, kdy by došlo mezi státy k uzavření série jednotlivých dohod a u každé dohody by se minimálně jeden stát zdržel, přesto by tyto smlouvy mohly mít pozitivní dopad na všechny státy.¹⁰⁰ Tento kompromis může pomoci překonat velké dilema vyjednávání, a sice to, že každý stát má minimálně jedno citlivé téma, které je pro něj důležité a má díky němu v dané oblasti malou vyjednávací sílu. Státy si pak vzájemně mohou podat pomocnou ruku a vyhovět si v problematických tématech.

4.2.2 Integrovaná politika členských států Evropské unie

Podle teorie vyjednávání jsou aktéři racionální, kalkulují možné varianty jednání a jako nejlepší vyhodnotí tu, která maximalizuje jejich zisky nebo uspokojí potřeby.¹⁰¹ Členské státy proto zváží výhody a nevýhody přijetí nového člena a své strategické preference by pak měly prosazovat během kolektivního vyjednávání.

Distribuce preferencí členských států a jejich podpora kandidátovi na členství odráží

⁹⁸ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524.str. 500-501

⁹⁹ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524.str. 503

¹⁰⁰ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524.str. 504-505

¹⁰¹ MORAVCSIK, Andrew a Frank SCHIMMELFENNIG. Liberal Intergovernmentalism. In: WIENER, Antje a Thomas DIEZ. *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2009 str 81

podle Moravcsika mimo jiné také geografickou polohu kandidátského státu.¹⁰² Pro státy, které jsou si geograficky blízko, má rozšíření potenciál, neboť se zvýší provázanost a možnost obchodování. Zároveň dochází k redukci negativních externalit, jako jsou ilegální přistěhovalci, kriminalita či znečištění. Na druhou stranu například méně rozvinuté státy, které se orientují více na zemědělství, jako je například Řecko nebo Itálie, mohou ze své pozice rozšíření o nový stát oponovat ze strachu o úbytek financí ze zemědělských či strukturálních fondů.

Geopolitické nebo ideologické zájmy však také nelze opomenout. Členské státy by měly analyzovat dosavadní vztahy s Islandem a jeho spojenecký potenciál i společné zájmy. Moravcsik předpokládá, že novější členové Evropské unie budou spíše propagovat další rozšíření, naproti tomu starší členové zpravidla preferují integrační proces pomalejší. Zároveň také mají možnost využívat svého silnějšího postavení a vyjednávací síly a kandidátům mohou ukládat podmínky, výjimky či přechodná období tak, aby zmírnili dopady rozšíření na členské státy, které budou případně s novým státem soupeřit. Toto pravidlo však nelze plně spojit s kandidaturou Islandu, neboť se jedná o ekonomicky vyspělý stát, který je již dlouhodobě napojen na evropské struktury. Vhodnější by bylo tento předpoklad aplikovat například na balkánské kandidátské státy.

4.2.3 Integrační politika Evropské unie

"Evropskou unii lze nejlépe popsat jako mezinárodní režim pro koordinaci politiky".¹⁰³ Liberální intergovernmentalismus zde následuje linii neoliberálního institucionalismu¹⁰⁴, podle kterého mohou být instituce podmínkou k udržení dlouhodobější spolupráce mezi státy. Politici záměrně delegují část své autority na instituce Evropské unie, i přesto, že následně mohou tyto instituce omezit či úplně zablokovat další preference vlád.

Ačkoli mají státy strach ze ztráty autonomie, institucionální struktura Evropské unie je pro ně relativně přijatelná, neboť ve svém důsledku podle Moravcsika posiluje kontrolu vlády

¹⁰³MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524, s. 480

¹⁰⁴KEOHANE, Robert O a Joseph S NYE. *Power and interdependence: World Politics in Transition*. New York: Harper Collins, 1977

nad domácími záležitostmi.¹⁰⁵ Jednak tyto instituce zvyšují efektivitu vyjednávání členských států a za druhé přispívají k upevnění autonomního postavení vlád. Tím, že rozšiřují legitimitu společných politik a poskytují státům silnější pozici v nastavení domácí agendy, posilují autonomii domácích politických rozhodnutí a pomáhají překonat opozici obzvláště v případech, kdy jsou zájmy skupin roztržštěné a slabé.

4.2.3.1 *Funkce nadnárodní instituce*

Zásadním přínosem institucí je jejich pomoc při vyjednávání multilaterálních dohod.¹⁰⁶ Evropská unie nabízí vyjednávací prostor pro členské i nečlenské státy, aby mohly projednat svou agendu, ať už se jedná o ustanovení nových pravidel či dohod, oprášení těch starších nebo vznik kontrolních institucí. Evropské instituce sníží transakční náklady jednání díky poskytnutí informací, které státy zbaví nejistoty o možných úmyslech svých partnerů a zefektivní celý proces. Pravidla pro rozdělování zisků, která státy nastaví během vyjednávacího procesu, rovněž zamezí případné vzájemné nedůvěře a usnadní kontrolu závazků a následné vymáhání sankcí při jejich nedodržování.¹⁰⁷ Za jiných okolností by byly transakční náklady na jednání, monitorování a kontrolu dodržování dohodnutých pravidel velice vysoké.

4.2.3.2 *Delegace pravomocí*

To, do jaké míry stát přesune své pravomoci na nadnárodní instituce v jednotlivých oblastech, je dáno důležitostmi konkrétních oblastí a také schopností státu podrobit se společným rozhodnutím. Pokud se jedná o koordinaci spolupráce v rámci běžného chodu organizace, státy obvykle snadněji inklinují k přesunutí pravomocí na instituce Evropské unie a společné rozhodování. Co se týče extenzivnějšího přesunu pravomocí, ať už se jedná o delegace pravomocí na centrální instituci nebo používání hlasování kvalifikovanou většinou, státy se k němu převážně uchylují v případě řešení sankčních režimů, kontroly apod. Tím dochází v případě neplnění členských závazků k izolaci vlád od domácí politiky případnému tlaku domácích aktérů.¹⁰⁸ Ke konkrétnímu rozhodnutí o omezení vlastních pravomocí v dané oblasti dochází podle Moravcsika opět na základě cost-benefit analýzy. Faktory, které při

¹⁰⁵ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524, str. 507

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ Tamtéž

¹⁰⁸ MORAVCSIK, Andrew. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaca/London: Cornell University Press/ Routledge, 1998.

zvažování hrají největší úlohu, jsou potenciální zisky ze spolupráce, úroveň nejistoty budoucích výstupů a nakonec úroveň politického riskování. Pokud se však stát pro omezení suverenity rozhodne, dává tím signál, že je ochoten podstoupit riziko přehlasování výměnou za efektivnější kolektivní rozhodování. Delegace pravomocí přináší dle autora větší politický risk s vyšší efektivitou a naproti tomu většinové hlasování menší politické riziko, ale také menší efektivitu¹⁰⁹.

¹⁰⁹ MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524. str. 509

5 ANALÝZA INTEGRAČNÍCH POLITIK

Tato kapitola práce navazuje na teoretické předpoklady popsané výše a zkoumá integrační politiky Islandu, členských států a Evropské unie v empirické rovině. Podkapitola o integrační politice Islandu popisuje počáteční integrační snahy do vzniku samostatné republiky a poté rozebírá preference a argumenty významných aktérů politické scény. Je zde také nastíněna ekonomická krize a její dopady. Následující podkapitola se věnuje preferencím členských států a jejich pohledu na vstup Islandu. Následně rozebírá dva důležité spory, Icesave a spor o makrely, které mohou jejich preference ovlivnit. V poslední části je shrnut postoj Evropské unie a dosavadní proces vyjednávání. Na konci každé z podkapitol jsou získané poznatky vyhodnoceny v závěru.

5.1 INTEGRAČNÍ POLITIKA ISLANDU

5.1.1 Integrační proces od roku 1944

První bouřlivou integrační debatu po roce 1944 způsobilo rozhodnutí tehdejší vládní koalice vstoupit do NATO a druhou následně vztah k evropské integraci. Od roku 1957, kdy byly podepsány Římské smlouvy, Islandané hledali své místo v Evropě.

5.1.1.1 Členství v ESVO

Islandská ekonomika byla dlouhá staletí závislá na produkci potravin a farmaření. Přestože islandské vlády nepřitahovala myšlenka přidat se k ES, bylo potřeba zajistit odběr produkce, zejména ryb, v evropských státech. Členství v ES bylo nepřijatelné kvůli požadavku přesunout některé pravomoci státu na nadnárodní instituce a snaze ochránit zemědělský a rybolovný sektor. Vláda se však rozhodla vstoupit do ESVO. V roce 1968 požádala o přijetí a o dva roky později již Island patřil mezi plnohodnotné členy. V roce 1972 pak v rámci skupiny států ESVO Island uzavřel dohodu o volném obchodu s ES, která posouvala státy směrem k hlubší integraci.

5.1.1.2 Členství v EHP

V 80. letech se připravovala první velká revize Římských smluv. Jednotný evropský akt, který byl podepsán v roce 1986 a v platnost vstoupil v následujícím roce, odstranil zbývající obchodní bariéry, aby mohl do roku 1992 vzniknout společný trh. Státy ESVO se

pak na základě Cecchiniho zprávy¹¹⁰ vydané v roce 1988 rozhodly usilovat o prohloubení integrace. Zájem Islandu vyplýval především z přijetí nových členů. V roce 1986 se totiž členy ES staly Portugalsko a Španělsko, které jsou předními odběrateli islandských ryb. Významnou úlohu přitom sehrála Komise v čele s předsedou Delorsem, který inicioval prohloubení spolupráce mezi ESVO a ES.¹¹¹

Bylo jasné, že vyjednávání o další integraci nebudou snadná. Již od počátku islandští zástupci tvrdě hájili své zájmy v oblasti zemědělské politiky a rybolovu a nechtěli připustit udělení rybářských práv cizím zemím. Opoziční strany ve vládě vystupovaly proti účasti Islandu na smlouvě, neboť kromě poškození ekonomických zájmů by došlo k přesunu významné části národní suverenity a hrozilo tak porušení ústavy. Vyjednávání však dopadlo uspokojivě. Dohoda o Evropském hospodářském prostoru byla uzavřena v Portugalsku v roce 1992 s účinností od 1. 1. 1994. Island se stal součástí největšího společného trhu na světě, což podpořilo evropeizaci společnosti a přiblížení k Evropské unii. Došlo k navýšení objemu harmonizovaných legislativních aktů i přeshraniční spolupráce. Vznikla společná institucionální struktura skládající se ze Společného výboru EHP, Rady EHP, Parlamentního a Poradního výboru.

Zpráva islandského ministerstva zahraničí z roku 2000 hodnotí spolupráci v rámci EHP celkově velice pozitivně. Podle ní má Island přístup k těm elementům spolupráce, které jsou pro domácí ekonomiku výhodné, aniž by musel sáhnout do vlastních zdrojů a zapojit se i v oblastech pro něj neatraktivních¹¹². Mezi výhody patří například otevření trhu, liberalizace obchodu a příliv kapitálu. Vládě zůstala kontrola nad citlivými sektory zemědělství a rybolovné politiky. Zůstává také mimo rámec společné obchodní i zahraniční politiky, stejně jako monetární politiky nebo celní unie. Dohoda umožňuje státům ESVO participovat ve výborech a poradních tělesech s možností ovlivnit připravovanou legislativu v její počáteční fázi. Island získal také možnost vyslat své zástupce do evropských agentur. Toto právo bylo využito v případech Agentury pro životní prostředí, námořní bezpečnost nebo kontrolu a prevenci nemocí. Na druhou stranu jeho zástupci absentují mimo jiné ve Výboru pro kontrolu

¹¹⁰ Podle této zprávy měl jednotný vnitřní trh přinést růst HDP členských států o 5%. Podle ekonomů by naopak pro nečlenské státy znamenat pokles. Zpráva ke stažení zde: ARCHIVE OF EUROPEAN INTEGRATION. Europe 2012 The Overall Challenge [online]. 1988 [cit. 2012-11-14]. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/3813/1/3813.pdf>

¹¹¹ Státy se sešly na schůzce v Oslu v roce 1989. European Economic Area 1994-2009 [online]. 2009 [cit. 2012-08-18]. EFTA Commemorative Publication. Dostupné z: <http://www.efta.int/~media/Files/Publications/EFTA%20Commemorative%20Publications/eea15.pdf>

¹¹² THORHALLSSON, Baldur. *Iceland and European Integration: On the Edge (Europe and the Nation State)*. New York: Routledge, 2006.

rybolovu nebo Evropské obranné agentuře. Účast v institucích byla ale dále podstatně omezena.

5.1.1.3 Schengenská úmluva

Dánsko i Švédsko jako budoucí členové Evropské unie vyjádřily úmysl přistoupit k Schengenské úmluvě, což mělo zásadní dopady na zbytek severských zemí. Zde již dlouhá desetiletí fungovala Nordická pasová unie, která by přijetím obou zemí do schengenského prostoru musela zaniknout. Proto se ministři členských států Severské rady shodli na postupu přistoupit k Schengenské dohodě společně.

Z pohledu Islandu to však nebyl jediný silný podnět k nastolení spolupráce v nové oblasti. Účast v Schengenu mohla také podpořit rozvoj v oblasti policejní spolupráce. Island by tak mohl dosáhnout silnější pozice v boji proti mezinárodnímu organizovanému zločinu¹¹³. Island i Norsko se ocitly během jednání ve výjimečné pozici. Budoucí členské státy Dánsko a Švédsko podmínily vlastní účast účastí ostatních severských partnerů, nicméně článek č. 140 Úmluvy¹¹⁴ nepřipouštěl participaci nečlenského státu. V roce 1995 bylo spuštěno vyjednávání a 19. 12. 1996¹¹⁵ došlo oficiálně k podpisu dokumentů.

V rámci renegociací dohody kvůli Amsterodamské smlouvě oba státy získaly dokonce právo se plně účastnit tvorby i implementace schengenského *acquis* s výjimkou možnosti volit.¹¹⁶ Nařízení Rady bylo vydáno 17. 5. 1999 a o den později došlo mezi EU, Norskem a Islandem k podpisu dohody. Na rozdíl od předchozích vyjednávání bylo toto až na menší část levicových stran podpořeno širokým veřejným konsenzem.

V rámci schengenského režimu Island získal větší přístup k institucím a jeho zástupci mohli nově působit ve výborech Rady a také v nejrůznějších agenturách spadajících do oblasti Spravedlnosti a vnitřních záležitostí, jako je například Eurojust¹¹⁷, Europol¹¹⁸ nebo Frontex¹¹⁹.

¹¹³ THORHALLSSON, Baldur. *Iceland and European Integration: On the Edge (Europe and the Nation State)*. New York: Routledge, 2006.

¹¹⁴ Evropská unie. Úmluva k provedení Schengenské dohody ze dne 14. června 1985. In: *Úřední věstník Evropských společenství*. 2000, L 239/19. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:02:42000A0922%2802%29:CS:PDF>

¹¹⁵ The Schengen area and cooperation. EVROPSKÁ UNIE. *Europa: Summaries of EU legislation* [online]. 2009, 03.08.2009 [cit. 2013-01-07]. Dostupné z:

http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/133020_en.htm

¹¹⁶ Rada Evropské unie. Council Decision of 17 May 1999 on the conclusion of the Agreement with the Republic of Iceland and the Kingdom of Norway concerning the latter's association with the implementation, application and development of the Schengen *acquis*: 1999/439/EC. In: *Official Journal L 176*. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999D0439:EN:HTML>

¹¹⁷ European Judicial Cooperation Unit

5.1.2 Ekonomická krize - Strmý vzestup, strmější pád

Debata o vstupu do Evropských společenství, která byla živá již před vznikem projektu EHP, se po jeho uskutečnění ještě více rozproudila. Byly to ale až dopady bankovního kolapsu v roce 2008, které přispěly k podání oficiální žádosti o členství v EU.

5.1.2.1 Příčiny krize

V 90. letech byla na Islandu zahájena privatizace státních bankovních institucí, která byla ukončena v roce 2003. Jednalo se o banky Íslandsbanki, později Glitnir, Landsbanki a Búnaðarbanki.

Od připojení Islandu k EHP také došlo k uvolnění mezistátních finančních transakcí. Islandská króna byla vysoce úročená a zahraniční investoři ji nakupovali ve velkém množství. Islandským bankám se podařilo rychle expandovat na zahraniční trhy. Jejich dceřiné banky působily jak v evropských státech, tak USA. Obchodování těchto bank mělo sice vysoce profitabilní, avšak riskantní povahu.

Mezi lety 2003 a 2007 vzrostl objem aktiv z méně než dvojnásobku HDP Islandu na devítinásobek. 40% aktiv bylo přitom v dceřiných bankách, 60% půjček bylo adresováno osobám do zahraničí a 6% příjmu bank pocházelo ze zahraničních zdrojů. Dvě třetiny půjček a tři čtvrtiny vkladů byly denominovány v cizí měně.

Islandské banky vlastnily v zahraničí obrovské množství majetku a na jeho velkou část si půjčily. Když ovšem v roce 2008 ve Spojených státech udeřila naplno ekonomická krize, propukla panika na trzích a světové měny se otřásaly. Hrozilo, že islandské banky nebudou schopny splácet své dluhy. Vláda ani centrální banka nebyly schopny adekvátní reakce, neboť jednoduše nedisponovaly ani zdaleka potřebným množstvím prostředků.

Tato hrozba však způsobila další problém. Díky vysoké úrokové míře byl Island atraktivní destinací zahraničních investorů. Když se ovšem bankovní systém začal hroutit, cizí investice začaly být stahovány zpět a króna byla masově měněna za euro či dolar. Následně se měna začala hluboce propadat.

Vláda oznámila úmysl znárodnit Glitnir a došlo k zafixování kurzu króny. Kolaps tří největších bank byl však již neodvratný.

¹¹⁸ European Police Office

¹¹⁹ European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders

5.1.2.2 *Dopady krize*

Těsně před krachem aktiva všech bank dohromady čítala 182 miliard dolarů. Ztráta věřitelů činila asi 47 miliard dolarů. Domácí vklady byly garantovány vládou, ovšem status vkladů u dceřiných poboček v zahraničí byl nejistý. Největší podíl ohrožených vkladů měla banka Icesave ve Velké Británii a Nizozemí, a to okolo 7 až 8 miliard dolarů.¹²⁰

Část závazků bank převzal stát. Vláda se také obrátila s prosbou o pomoc k Evropské unii, na Federální rezervní systém i Mezinárodní měnový fond. První dva pokusy dopadly neúspěšně, s MMF se Island dohodl na půjčce 2,1 miliardy dolarů. Partnerské severské státy, Švédsko, Norsko, Dánsko a Finsko oznámily, že doplní tuto finanční pomoc o další 2,5 miliardy.¹²¹

Krize zanechala zemi v hlubokém ekonomickém propadu. V rozmezí jednoho roku spadla hodnota króny o 70%. Na počátku měsíce října 2007 se kurz króny vůči euru pohyboval okolo 88:1. Ve stejném měsíci následujícího roku to bylo 197:1. Ceny zboží se neustále měnily, neboť reagovaly na stále rostoucí inflaci. Na přelomu let 2008 a 2009 inflace přesáhla 16%.¹²²

Rozhořčená islandská veřejnost požadovala svržení vládní koalice. V lednu roku 2009 premiér Haarde oznámil termín předčasných voleb, což ale vyústilo v hádky v koalici a následnou demisi vlády. Vládní spolupráce koalice Strany nezávislosti a Sociálních demokratů byla předčasně ukončena. Ve stejném roce se pak konaly nové volby.

5.1.3 **Preference politických stran**

V této kapitole práce je analyzována „evropská“ politika nejdůležitějších aktérů na islandské politické scéně. Jedná se především o politické strany a dále odborové organizace, obchodní sdružení nebo průmyslové skupiny. Zájmové skupiny mají na Islandu podobně jako v ostatních nordických státech velký význam, neboť mají možnost ovlivňovat parlament skrze různé kanály, od individuálního lobbingu po spolupráci v parlamentních výborech. Vztah

¹²⁰ BENEDIKTSDOTTIR, Sigridur, DANIELSSON, Sigridur, GYLFI, Jon and Zoega. Lessons from a collapse of a financial system. Yale University. London School of Economics. University of Iceland and Birkbeck College. 2010

¹²¹ PARLIAMENT UK. Iceland's financial crisis [online]. Briefing Paper. [cit. 2012-11-17]. Dostupné z: <http://www.parliament.uk/Templates/BriefingPapers/Pages/BPPdfDownload.aspx?bp-id=sn05032>

¹²² THE CENTRAL BANK OF ICELAND. [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <http://www.cb.is/>

mezi stranami a zájmovými skupinami je založen na vzájemných benefitech. Např. Konfederace islandských zaměstnavatelů nebo Islandská obchodní komora mají přístup k Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a mohou si navzájem s vládou vyměňovat strategické informace.¹²³ Silný důraz na dialog mezi všemi zúčastněnými stranami patří mezi základní charakteristiky islandské demokracie. Čl. 74 ústavy říká, že „sdružení mohou vzniknout bez předchozího povolení za účelem neodporujícím právu, včetně politických sdružení či odborů“.¹²⁴ Tato sdružení také nesmí být rozpuštěna na základně rozhodnutí správního orgánu. Zpráva Evropského hospodářského a sociálního výboru hodnotí roli sociálních partnerů jako velice aktivní s vysokým stupněm angažovanosti v ekonomických či sociálních sporech. Islandské politické strany jsou v úzkém kontaktu s těmito skupinami a lze proto oba druhy aktérů zahrnout do následující analýzy. Na základě identifikace jejich preferencí vůči vstupu do EU jsou tito aktéři rozděleni do dvou skupin. Jedná se o proevropskou skupinu a euroskeptickou skupinu. Text se věnuje především období těsně před ekonomickou krizí, tedy od roku 2008, až do současnosti.

5.1.3.1 *Proevropská skupina*

Řídícími silami evropské integrace na Islandu byly odborové organizace a Sociálně-demokratická aliance (SDA). Tato strana vznikla v roce 1999 spojením čtyř subjektů. Jednalo se o Sociálně-demokratickou stranu, Alianci žen, Národní hnutí a Lidovou alianci.¹²⁵ Ačkoli sociální demokraté dlouhodobě obhajovali členství v EU a v roce 2002 strana oficiálně adoptovala proevropskou politiku, až do roku 2008 nepatřilo toto téma mezi hlavní body politického programu. Hlavním důvodem byla názorová neshoda s politickými partnery. SDA byla od roku 2007 v koalici se Stranou nezávislosti. Rok 2008 a s ním ekonomická krize však přinesly politické zemětřesení a příležitost pro prosazení evropské agendy. Sociální demokraté hrozili ukončením spolupráce, pokud nebude podána přihláška do Evropské unie. Napjatou situaci Haardeho vláda neustála a zkolabovala.¹²⁶ V následujícím roce se

¹²³ BERGMANN, Eiríkur. Iceland and the EEA, 1994-2011. In: *Europautredningen* [online]. Rapport 7, 2011 [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.europautredningen.no/wp-content/uploads/2011/04/Rap7-island.pdf>

¹²⁴ Island. CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF ICELAND. In: 1944, č. 33. Dostupné z: www.government.is/media/Skjol/constitution_of_iceland.doc

¹²⁵ THORHALLSSON, Baldur. 2004b. 'Approaching the Question: Domestic Background and Conceptual Framework'. In: THORHALLSSON, Baldur. *Iceland and European Integration: On the Edge (Europe and the Nation State)*. New York: Routledge, 2006.

¹²⁶ THORHALLSSON, Baldur a Christian REBHAN. Iceland's Economic Crash and Integration Takeoff: An End to European Union Scepticism?. *Scandinavian Political Studies*. 2011, roč. 34, č. 1, s. 53-73.

uskutečnily regulérní volby, jejichž hlavním tématem bylo samozřejmě členství v Evropské unii.

Během volební kampaně se SDA soustředila na obhajování výhod členství s vědomím, že jejich předchůdcům se tato strategie vyplatila při jednáních o ESVO nebo EHP.¹²⁷ Jejich plán na ekonomické zotavení země lákal voliče na snížení cen produktů, přijetí eura, zvýšení bezpečnosti země, regionální rozvoj nebo snížení demokratického deficitu, kterému Island musel čelit jako člen ESVO.¹²⁸ V boji za dosažení své věci se spojila se Svazem obchodu a služeb, Svazem islandského průmyslu, Islandskou obchodní komorou a Asociací cestovního průmyslu ve společné deklaraci na podporu členství v EU.¹²⁹ Volby, které bez nadsázky fungovaly jako referendum o podání přihlášky, Sociálně-demokratická strana s 29,79% hlasů a 20 křesly v parlamentu vyhrála. Další strany s proevropským programem, Strana pokroku a nový subjekt Občanské hnutí, získaly 14,80% a 7,22% hlasů¹³⁰. Spolu se sociálními demokraty proevropská agenda získala podporu asi 53% voličů.

SDA uzavřela koaliční smlouvu s Levicovým zeleným hnutím¹³¹ i přes jeho negativní postoj k integraci. Obě strany se proto v koaliční smlouvě vzájemně zavázaly respektovat tuto programovou odchylku. Hlavními cíli současné koaliční vlády jsou zajištění ekonomické a sociální stability. Základní ekonomické priority jsou makroekonomického charakteru: „znovu nabýt fiskální rovnováhu, přebudovat finanční systém a vyjednat dohodu se sousedními zeměmi ve sporu, který následoval po kolapsu islandského bankovního systému“.¹³²

Ještě v tom samém roce však byla debata o Evropské unii zastíněna sporem Icesave. Společnost se opět polarizovala a politické strany diskutovaly o stažení přihlášky. Tento návrh, který byl na půdě parlamentu přednesen v roce 2010, však nezískal dostatečnou

¹²⁷ THORHALLSSON, Baldur. 2004b. 'Approaching the Question: Domestic Background and Conceptual Framework'. In: THORHALLSSON, Baldur. *Iceland and European Integration: On the Edge (Europe and the Nation State)*. New York: Routledge, 2006.

¹²⁸ THE SOCIAL DEMOCRATIC ALLIANCE NATIONAL CONVENTION. Work and Welfare: Political resolution. In: *Samfylkingin* [online]. 2009 [cit. 2013-12-07]. Document 3.1.2. Dostupné z: <http://www.samfylkingin.is/LinkClick.aspx?fileticket=eJinQUKtoo%3D&tabid=196>

¹²⁹ THORHALLSSON, Baldur a Christian REBHAN. Iceland's Economic Crash and Integration Takeoff: An End to European Union Scepticism?. *Scandinavian Political Studies*. 2011, roč. 34, č. 1, s. 53-73.

¹³⁰ OSCE. ICELAND EARLY PARLIAMENTARY ELECTIONS 25 April 2009: OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report. In: *OSCE: Office for Democratic Institutions and Human Rights* [online]. Warsaw, 2009 [cit. 2012-09-15]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/iceland/38309>

¹³¹ GOVERNMENT OFFICES OF ICELAND. Government Coalition Platform of the Social Democratic Alliance and Left-Green Movement [online]. 2009 [cit. 5.10.2012]. Dostupné z: <http://www.government.is/government/coalition-platform/>

¹³² Tamtéž

podporu¹³³. Přesto však klesala podpora členství. V roce 2010 bylo podle výzkumů zhruba 60% voličů proti a pouze 26 % pro vstup do EU¹³⁴. Před vypuknutím sporu se podpora členství pohybovala kolem 39%.¹³⁵

Kromě výše uvedených aktérů na islandu působí různá hnutí, která podporují proevropské nálady. Jedná se například o „Silnější Island – Národ mezi národy“, které vzniklo v roce 1995, Evropské hnutí nebo “Ja Iceland!”, které sdružuje členy SDA a malou část Strany nezávislosti rebelující proti oficiální rétorice strany.

Mezi argumenty, které zástupci proevropské skupiny používají při obhajobě svých postojů nejčastěji, patří možnost přijetí eura, snížení demokratického deficitu a podpora regionálního rozvoje.

Možnost zbavit se islandské króny a adoptovat novou měnu byla řídicím faktorem, které vedly k rozhodnutí podat přihlášku do EU. Vstup do eurozóny má přinést stabilizaci domácího finančního trhu a následně obnovení kredibility na mezinárodních finančních trzích. Mezi praktické dopady, které pocítí obchodníci i občané patří mimo jiné eliminace kurzového rizika a snížení transakčních nákladů nebo cenové diskriminace.

Lze také očekávat růst celkového obchodu a v kombinaci s úplným zrušením cel také nárůst exportu a importu ze zemí Evropské unie. Konzumentům se naskytne příležitost vybírat z většího množství druhů zboží za nižší ceny v kterékoli zemi EU.

Ačkoli je nutné vzít v potaz geografickou polohu Islandu a jeho vzdálenost od kontinentální Evropy, Island pravděpodobně bude mírně znevýhodněn oproti evropským státům, které jsou si blízko a mají otevřené pozemní hranice. Přesto lze očekávat pozitivní dopad členství v měnové unii, zejména v dlouhodobějším horizontu, na objem obchodu Islandu¹³⁶.

¹³³ MPs want EU application withdrawn. EUNEW.S.BLOGSPOT.CZ. *Island and the European Union* [online]. 2010 [cit. 2012-09-29]. Dostupné z: <http://eunews.blogspot.cz/2010/06/mps-want-eu-application-withdrawn.html>

¹³⁴ Capacent Gallup. *Vidhorftil Evrópusambandsaðildar Íslands*, July. 2010. Staženo 12.7. 2012 <http://capacent.is/Frettir-og-frodleikur/Thjodarpulsinn/Thjodarpulsinn/2010/07/06/Vidhorftil-Evropusambandsadildar-Islands/>

¹³⁵ Accession of Iceland to the European Union. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Accession_of_Iceland_to_the_European_Union

¹³⁶ Bjarnason odhaduje 25% nárůst zahraničního obchodu s EU, BJARNASON, Magnus. *The political economy of joining the European Union: Iceland's position at the beginning of the 21st century*. Amsterdam: Amsterdam University Press, c2010.

Nedostatek pravomocí během rozhodovacích procesů EHP je také jedním z argumentů. Ačkoli mají mnohé zákony původ v evropských normách, Island se prakticky na nich nepodílí. V rámci EHP existují kanály, které umožňují ovlivňovat evropskou legislativu například účastí ve výborech, nicméně tato pravidla nejsou vždy dodržována. Eiríkur Einarsson popisuje situaci Islandu jako dokonce dvojitý demokratický deficit¹³⁷. Demokratický deficit Evropské unie, který vzniká při přesunu pravomocí států na nadnárodní instituce, je podle Einarssona zdvojnásoben, neboť státy EHP jsou nuceny přijmout za své pravidla, na jejichž vytváření se nepodílely. Jako plnohodnotný člen Evropské unie by však podle „eurooptimistů“ Island mohl efektivněji prosazovat své zájmy i agendu. Klesla by tak jeho marginalizace v rámci EHP.

Evropská unie sice postupně redukuje přímé zemědělské dotace, ovšem dotace na regionální rozvoj a environmentální projekty vzrostly. Jak zdůrazňuje proevropská Sociálně-demokratická strana, takto nastavená regionální politika by mohla být vhodným nástrojem rozvoje islandských regionů a z tohoto trendu by mohl Island v budoucnu těžit. Poukazuje na to, že Island skrze Finanční mechanismus ESVO dlouhodobě finančně přispíval do fondů, které pak posílaly tyto příspěvky členským státům a regionům. Podobné regiony na Islandu ovšem přístup k těmto penězům neměly¹³⁸.

5.1.3.2 *Euroskeptická skupina*

Do této skupiny patří v první řadě nátlakové skupiny v oblasti zemědělství a rybolovu. Dle jejich rétoriky vstup do EU ohrozí 200 mílové pásmo exkluzivní ekonomické zóny a evropské regule zničí místní rybářský průmysl. Největšími oponenty jsou Sdružení farmářů a Federace vlastníků rybářských plavidel. Této skupině se dostává politické podpory především díky Straně nezávislosti (SN). Ta za rybářský sektor aktivně lobuje a v roce 2006 se jí podařilo obnovit vydávání licencí pro komerční lov velryb. Islandané obvykle chytali méně než deset kusů ročně, v roce 2008 však byly kvóty zvýšeny.

Strana nezávislosti byla dlouhou dobu největší politickou stranou na Islandu. V počáteční fázi ekonomické krize když strmě padal kurz króny, předseda strany Davíð Oddsson odmítal připustit diskuzi nad členstvím, místo toho krátkodobě připustil snahu o přijetí eura v rámci Dohody o EHP. Po krachu bankovního systému se dokonce ve straně objevily proevropské tendence. Na konferenci strany na jaře roku 2009 však opět převládala skepse. Evropská unie by ohrozila suverenitu země a také kontrolu nad přírodními zdroji. O

¹³⁷ Bergman Einarsson, Eirík Evropusaruninn og Island (Iceland 2003)

¹³⁸ http://europe.mfa.is/media/MFA_pdf/Foreign-Affairs-Committee-report.pdf

rok později již nový předseda strany Bjarni Benediktsson a jeho spolustraníci žádali stažení přihlášky a navíc si toto stanovisko udělili jako podmínku při vyjednávání budoucích koaličních partnerství.¹³⁹

Dalším členem euroskeptického tábora je Levicové zelené hnutí (LZH). Od svého vzniku tato strana zaujímala negativní přístup k integraci Islandu do jakéhokoli uskupení, ať už se jednalo o NATO nebo EHP. Podle oficiální rétoriky se její členové obávají ztráty národní suverenity. Zdálo se však, že změnili své ekonomické preference, neboť po finanční krizi před volbami v roce 2009 byla oficiální rétorika strany o mnoho smířlivější¹⁴⁰. Strana vyjádřila podporu pro rozvíjení vztahů s Evropskou unií i přihlášce, ovšem rozhodnutí o členství nechala na referendu, které by se uskutečnilo po ukončení vyjednávání.

Ve volbách 2009 strana získala poměrně početné zastoupení čtrnácti poslanců a stala se součástí vládní koalice s SDA.

Jedná se především o vliv ekonomicky důležitých sektorů, jako jsou rybolov nebo zemědělství, které mají pro politické strany i zájmové skupiny zásadní význam. Představa ztráty kontroly nad tahouny ekonomiky je pro ně nepřijatelná a odmítají proto vstup do Evropské unie.

Problém rybolovu má několik dimenzí. Jedná se o odvětví, které má vysoký ekonomický i kulturní význam. Rybářství bylo na Islandu fundamentálním odvětvím již od osídlení ostrova v 9. stol a jeho význam, ačkoli postupně klesá, je stále značný. Od 80. let 20. století podíl rybolovu na HDP klesal z 17% v roce 1978 na 8% v roce 2008.¹⁴¹ Pokles procent na přelomu století a začátku nového byl však také způsoben nikoli úpadkem rybolovného průmyslu, nýbrž růstem ostatních sektorů a jejich podílu na HDP. Vstupem do Evropské unie by však podle euroskeptiků došlo k úplné ztrátě kontroly nad pravidly rybolovu a došlo by k jeho devastaci. Největší obavy panují o osud 200 mílové exkluzivní ekonomické zóny. Limity výlovu jednotlivých druhů ryb, které islandské úřady pravidelně nastavují, aby uchránily islandské vody před masivním rybolovem, by po vstupu do Unie byly stanovovány v Bruselu. Jedením z největších otazníků visí rovněž nad přísnými pravidly, která blokují z velké části zahraniční přímé investice v této oblasti. Tato pravidla jsou v rozporu s volným pohybem kapitálu a musela by být před vstupem do Evropské unie zrušena.

¹³⁹ THORHALLSSON, Baldur a Christian REBHAN. Iceland's Economic Crash and Integration Takeoff: An End to European Union Scepticism?. *Scandinavian Political Studies*. 2011, roč. 34, č. 1, s. 53-73.

¹⁴⁰ *The Left-Green Movement: Vinstrihreyfingin - grænt framboð* [online]. 2012 [cit. 2012-09-29]. Dostupné z: <http://www.vg.is/tungumal/english/>

¹⁴¹ Fisheries impact. In: Ministry of Fisheries and Agriculture [online]. 2011 [cit. 2012-01-08]. Dostupné z: <http://www.fisheries.is/economy/fisheries-impacts/gdp/>

Kromě rybářských práv mají zájmové skupiny strach o výlov velryb. Komerční výlov je v Evropské unii zakázaný, ovšem islandské úřady jej v roce 2006 po období zákazu povolily. Má zde staletí trvající tradici. Problematický je zákaz lovu mořských savců, velryb a tuleňů, a několika druhů ptáků, který nařídila Bernská konvence.¹⁴² Z části ji členské státy EU adoptovaly na základě nařízení Rady 79/409/EEC o divokém ptactvu v roce 1979 a zbývající část na základě nařízení 92/43/EEC v roce 1992.

V oblasti zemědělství, je primárním zájmem Islandů podpořit tradiční formy, produkci mléka a chov ovcí. Zrušení cel by však podle euroskeptiků tuto snahu ohrozilo. Sdružení farmářů má stejně jako Sdružení vlastníků rybářských plavidel dlouhou historii a silný politický vliv. Podle něj díky účasti na společné agrární politice dojde k masivnímu propouštění v zemědělském sektoru a navíc bude ohrožena bezpečnost potravin.¹⁴³ Tento postoj vychází z faktu, že Island bude muset otevřít trh se zemědělskými výrobky a čelit neomezenému přílivu importovaných produktů. Díky tomu dojde k tlaku na snižování cen, se kterými budou muset domácí farmáři soupeřit.

5.1.4 Závěr

Počátky integrace, členství v ESVO, EHP a schengenském prostoru naznačovaly průběh funkčního i politického spilloveru. Jak Hass předpovídá, integrace propojených ekonomických sektorů se rozrůstala a prohlubovala. Politická spolupráce byla také intenzivnější. Neofunkcionalismus však již nedokáže vysvětlit, proč Island zůstával mimo Evropskou unii. Zde je patrná vědomá snaha islandských vlád, integrovat se v sektorech, kde jim spolupráce přinášela prospěch, aniž by musely riskovat negativní dopady integrace v zásadních oblastech jako je rybolov nebo zemědělství. Island autonomě kontrolovat rozsah a hloubku integrace v souladu s liberálně-intergovernmentalistickými předpoklady. Na kapitolách, které nepokrývala Dohoda o Evropském hospodářském prostoru, se spillover zastavil.

Až vážná ekonomická krize a snaha se z ní co nejdříve vzpamatovat přinesla změnu v dosavadním postoji. Nové preference voličů se odrazily ve volbách v roce 2009, kde strany s proevropským programem získaly více než 50% hlasů. Přes 29% získali sociální demokraté,

¹⁴² Rada Evropy. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. In: *Council of Europe*. Bern, 1979. Dostupné z: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/104.htm>

¹⁴³ Evropská unie. Opinion of the European Economic and Social Committee on 'Iceland as a candidate country': (exploratory opinion). In: *Official Journal of the European Union*. 2011, 2011/C 54/02. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:054:0008:0014:EN:PDF>

kteří zdůrazňovali zejména výhody přechodu na euro. Poté byla sestavena vláda, která poslala přihlášku do Evropské unie. Koaliční smlouva, kde se vláda zasadila především o obnovu stabilní ekonomiky, opět potvrdila ekonomický motiv integrace. Můžeme zde pozorovat racionalitu kroků Islandu jako aktéra integrace, který na základě ekonomické motivace vyhledá pomoc u Evropské unie. Tyto poznatky opět podporují Moravcsikovu teorii.

5.2 INTEGRAČNÍ POLITIKA ČLENSKÝCH STÁTŮ

5.2.1 Členské státy

Otázky rozšiřování Evropské unie podléhají jednomyslné shodě všech aktérů. Přístupové rozhovory nemohou být zahájeny bez předchozího souhlasu všech členských států a stejně tak nemohou být bez jejich souhlasu ukončeny. Členské státy musí také na konci celého procesu ratifikovat podle vlastních ústavních postupů smlouvu o přistoupení. V době psaní tohoto textu se však zdá, že během této procedury bude muset být překonáno nejedno úskalí.

Všeobecná odezva mezi členskými státy po podání islandské přihlášky v roce 2009 se zdála být pozitivní¹⁴⁴, zvláště ve srovnání s reakcemi na kandidátské státy na Balkánu. Žádný z členů se zásadně nepostavil proti jeho kandidatuře. Za předpokladu, že je Island schopen uspořádat si ekonomické záležitosti a zahájit úspěšně proces zotavování se z ekonomické krize, demokratická povaha vládnutí a především dlouholeté členství v NATO, EHP i schengenském prostoru z něj činilo plně kvalifikovaného uchazeče.

Od podání přihlášky však preference států začaly ovlivňovat dva závažné spory. V současnosti lze postoje členských států ve vztahu ke vstupu Islandu rozdělit na tři tábory.

Zprvé státy, které vítají tuto iniciativu, neboť na Island nahlížejí jako na partnerský stát, se kterým mají rozvinuté vztahy, jsou si geograficky blízko a sdílejí společné hodnoty a

¹⁴⁴ Pokud bychom chtěli nastínit preference občanů v členských státech Evropské unie, nelze v tomto případě podat jednoznačné informace. Podle výsledků výzkumu Eurobarometru z roku 2009, 46% občanů vyjádřilo nesouhlas s dalším rozšiřování Unie a pouze 43% mělo opačný názor, přičemž obyvatelé nových členských států byli k přijetí nových členů vstřícnější. Nejzarputilejšími odpůrci rozšiřování byli Rakušané, Lucemburčané, Francouzi a Němci. Tento výsledek je však stabilní již několik posledních let a reflektuje především dozvuky předcházejících rozšiřování v roce 2004 a 2007. Strach a obavy, které stojí za těmito čísly, jsou spojeny s negativními vlivy přistěhovalectví, kulturních i sociálních tlaků a především dopady na trhy práce, které se bouřlivě diskutovaly před východním rozšířením například ve Francii nebo Německu. Pro Island však na první pohled tyto obavy neplatí. Předchozí rozšiřování o nordické státy nebylo spojeno s podobnými negativními jevy a ani u Islandu nemůžeme očekávat hromadný úprk na na zahraniční pracovní trhy nebo narušení společenských hodnot.

často i instituce mimo struktury Evropské unie. Zde je řeč o Švédsku, Finsku, pobaltských státech a Dánsku. Ty by získaly možnost dále prohloubit vzájemné vztahy a přivítat dalšího spojence v prosazování agendy severským státům blízké, jako je ochrana životního prostředí, problematika genderu nebo společná politická strategie vůči Rusku.¹⁴⁵ Prvním členským státem EU, který oficiálně uvítal a podpořil podání přihlášky, byla Litva, která tak prostřednictvím národního parlamentu učinila již 23. července 2009. Její představitelé využili příležitosti oplátit Islandu tímto krokem jeho podporu v 90. letech, když jako první stát uznal obnovení samostatnosti Litvy.

Druhý tábor se skládá ze států, které podporují přijetí Islandu, ovšem na rozdíl od předchozí skupiny tento souhlas nesouvisí s dobrými vztahy a společnými preferencemi, nýbrž vyplývá z čistě pragmatické kalkulace a strategie. Řeč je o státech střední a jižní Evropy. Ty, ačkoli nemají většinou zvláštní důvod protestovat proti připojení Islandu, jejich podpora je především výsledkem zájmu na pokračování rozšiřování jako takovém. Dalšími kandidáty na členství jsou totiž balkánské státy rozprostírající se za jihovýchodními hranicemi Unie. Status kandidáta v době psaní tohoto textu měly Srbsko, Makedonie a Černá Hora a Turecko. Na seznamu potenciálních kandidátů figurovaly Kosovo, Albánie a Bosna a Hercegovina. Polsko, Maďarsko, ale také Itálie a Řecko by rádi mezi sebe přibraly tyto státy a vymanily je tak z hrozící expanze vlivu Ruska. Zároveň by se tak zvětšila nárazníková zóna mezi nimi a Ruskem, resp. Blízkým východem.

Tuto strategii lze úspěšně demonstrovat na přístupu Polska. Během svého předsednictví v druhé polovině roku 2011 v Radě Evropské unie si mezi hlavní cíle své agendy stanovilo pokrok v procesu rozšiřování. Vyjednávací týmy usilovně pracovaly na ukončení přístupových rozhovorů s Chorvatskem, držícím status kandidáta od roku 2004. Předsedající země se také vyslovila pro pokračování ve vyjednáváních s Islandem a Tureckem a podpořila aspirace Balkánu¹⁴⁶. Závěrečná bilance polského předsednictví dopadla kladně. Na konci stanoveného období v prosinci 2011 byla podepsána přístupová smlouva s Chorvatskem a negociační proces s Islandem postupoval rychle. Polsko zde úspěšně navázalo na

¹⁴⁵ Guidelines for the Nordic Council of Ministers' co-operation with North-West Russia 2009-2013. NORDIC COUNCIL OF MINISTERS. *Nordic* [online]. 2008 [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/ministers-for-co-operation-mr-sam/russia/guidelines-for-the-nordic-council-of-ministers-co-operation-with-north-west-russia-2009-2013>

¹⁴⁶ Ministry of Foreign Affairs. Programm of the Polish Presidency of the Council of the European Union: 1 July 2011 - 31 December 2011. In: *Ministry of Foreign Affairs*. Warsaw, 2011. Dostupné z: http://pl2011.eu/sites/default/files/users/shared/o_prezydencja/programme_of_the_polish_presidency_of_the_council_of_the_eu.pdf

předcházející maďarské předsednictví, během kterého došlo k ukončení procesu screeningu. Jeho účelem bylo zmapovat harmonizaci legislativy uchazeče s *acquis communautaire*. Na přelomu obou cyklů pak došlo k formálnímu otevření prvních kapitol a na konci toho polského bylo otevřeno 11 kapitol, z čehož 8 bylo následně uzavřeno.

Třetí tábor zahrnuje státy, které mají v současné době závažný spor s Islandem a proto jejich postoj k členství a případná ratifikace přístupové smlouvy nejsou zcela jednoznačné. Jedná se o Nizozemí, Irsko, Španělsko, Francii a Portugalsko. Nizozemí je s Islandem na ostří nože kvůli případu Icesave a zbylé jmenované státy v čele s Irskem urgují zavedení sankčního režimu na islandské makrely kvůli nesouhlasu s nastavením tammích kvót. Nejzarputilejším členem tohoto tábora je však Velká Británie, která se aktivně angažuje v obou těchto konfliktech.

V následujících odstavcích jsou nastíněny okolnosti a potenciální dopady obou těchto závažných sporů na islandský negociační proces.

5.2.1.1 *Icesave*

Icesave vznikla v roce 2006 jako pobočka Landsbanki nejdříve ve Velké Británii a následně o dva roky později v Nizozemí. Pro tammí zákazníci byly velice přitažlivé díky výhodným úrokovým sazbám. Na rozdíl od britské Bank of England, jejíž průměrná sazba se pohybovala okolo 4,75%, Icesave nabízela sazbu 6,2%.¹⁴⁷ Tato poměrně agresivní politika zajistila Icesave obrovské množství vkladů a celému islandskému bankovnímu sektoru potažmo příliv britských a nizozemských financí.

Po krachu bankovního systému v roce 2008 se zásadním problémem ukázala být nedostatečná harmonizace kompenzačních mechanismů bank. Zatímco podle islandského národního schématu měli věřitelé garantovanou sumu do 20 887 eur, v Británii to bylo 43 000 eur a v Nizozemsku dokonce až 100 000 eur. Dne 6. října 2008 islandský parlament urychleně přijal krizový zákon č.125/2008¹⁴⁸ o výjimečných okolnostech na finančním trhu a vzápětí vláda oznámila úmysl plně refundovat vklady islandských občanů u všech domácích bank a

¹⁴⁷ ØREBECH, Peter. The Icesave bank of Iceland; from rock-solid to volcano hot. In: *Morgunbladid* [online]. 2010, 24 Aug [cit. 2012-12-05]. Dostupné z: http://www.mbl.is/mm/mogginn/blad_dagsins/netgrein.html?art_id=106182

¹⁴⁸ Island. Authority for Treasury Disbursements due to Unusual Financial Market Circumstances. In: *Law Gazette (Stjórnartíðindi)*. 2008, 125/2008. Dostupné z: http://www.tryggingarsjodur.is/modules/files/file_group_26/fr%C3%A9ttir/Act_No125-2008.pdf

spořitelén.¹⁴⁹ Více než 400 000 věřitelů bank v Británii a Nizozemí se však ke svým vkladům nedostalo. Jejich účty a veškeré finance na nich byly zmraženy.

Dne 8. října britský ministr financí Alistair Darling vydal pokyn zmrazit všechna aktiva vztahující se ke krachující bance v Británii. Tento krok umožnilo kontroverzní aplikování části antiteroristického zákona, který byl schválen v roce 2001.¹⁵⁰ Ministr svou argumentaci ospravedlňující jeho použití opíral o strach z ohrožení britské ekonomiky.

Po neúspěšné refundaci britských a nizozemských vkladů toto břímě na sebe převzaly oba státy. V případě Británie to znamenalo 2,35 miliard eur a 1,3 miliard v případě Nizozemí. Nizozemci poskytli střadatelům Icesave splacení do výše národního maximálního limitu a Britové náhradu v plné výši. Vlády obou zemí se tak rozhodly především z politických důvodů, v opačném případě by se ve své zemi musely vypořádat s masivní vlnou protestů. Neprodleně však oznámily úmysl nechat si peníze od Islandu splatit.

Tato „půjčka“ a její splacení se však staly předmětem mnoha jednání a v současnosti přerostly do mezinárodního sporu, ve kterém je dnes hlavním hybatelem Soud ESVO. Po tříletém vyjednávání a dvou odmítavých islandských referendech britský ministr financí Danny Alexander i jeho nizozemský protějšek Jan Kees de Jager v roce 2011 oznámili úmysl zahájit právní úkony a předat záležitost Kontrolnímu úřadu ESVO¹⁵¹, který má za úkol dohlížet na správné uplatňování pravidel EHP v členských státech. Ten poté rozhodl o předání případu soudu.

Soud ESVO případ projednává pod označením E-16/11 a odkazuje na porušení směrnice 94/19/EC Evropského parlamentu a Rady o pojištění vkladů, konkrétně článků 3,4,7 a 10¹⁵², jež garantují vrácení minimální částky vkladů a také článku 4 Dohody o Evropském hospodářském prostoru¹⁵³, který zakazuje diskriminaci na základě národnosti.

Islandský parlament implementoval danou směrnicí prostřednictvím zákona č.98/1999 na jehož základě byl zřízen Záruční fond. Ten měl garantovat minimální částku 20 000 eur z každého vkladu. Island však nesplnil své mezinárodní závazky a britské a nizozemské věřitele vyplatily až jejich vlády, které se momentálně dožadují vrácení těchto peněz.

¹⁴⁹ Deposit Guarantee. Prime Minister's Office [online]. 2008 [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://eng.forsaetisraduneyti.is/news-and-articles/nr/3033>

¹⁵⁰ UK. Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001. In: 2001 CHAPTER 24. 2001. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/24>

¹⁵¹ ESA; z angl. EFTA Surveillance Authority

¹⁵² EFTA Court. Report for the Hearing in Case E-16/11. In: *EFTA Court*. 2012, E-16/11/67. Dostupné z: http://www.eftacourt.int/images/uploads/67_RH_Revised_web_and_public_16_11.pdf

¹⁵³ EFTA. Agreement on the European Economic Area. In: *EFTA States' official gazettes*. 2011, OJ No L 1, 3.1.1994. Dostupné z: <http://www.efta.int/~media/Documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Main%20Text%20of%20the%20Agreement/EEAagreement>

Islandané se brání, že požadovaný fond byl v souladu se směrnicí zřízen, nebylo v něm ale dostatečné množství financí, které by uspokojilo všechny pohledávky. Tvůrci dokumentu podle nich nepředpokládali do budoucna selhání takého rozsahu. První slyšení u soudu se konalo v září 2012.

Během poslední diplomatické roztržky v období tresčích válek britská vláda poslala lodě královského námořnictva, aby hájily zájmy své země v Severním moři. Od 50. do 70. let probíhaly mezi těmito dvěma zeměmi přerušovaně závažné rozbroje o vytyčení teritoriálních vod Islandu. Války tehdy skončily islandským vítězstvím. Za současné situace samozřejmě není možné pomýšlet na vzkříšení tzv. diplomacie dělového člunu, nicméně Británie a Nizozemí mohou cestu Islandu do Evropské unie znepříjemnit.

V roce 2010 ministr zahraničních věcí vlády Davida Camerona William Hague uvedl, že Británie by mohla v budoucnu použít právo veta a zabránit vstupu Islandu do Evropské unie v případě, že nedojde k vyřešení případu Icesave. Zároveň však dodal, že Británie „nebude blokovat otevření přístupových rozhovorů, ale chce mít již od počátku jasno, že Island splní své finanční i právní závazky.“¹⁵⁴ Také jeho nizozemský protějšek Maxime Verhagen naznačil, že země zváží vývoj v případě Icesave při rozhodování o podpoře islandského členství¹⁵⁵. Evropská unie se od vypuknutí sporu Icesave stavěla do neutrální pozice. Komisař pro otázky rozšiřování Evropské unie Štefan Füle dal najevo, že by tento spor neměl mít vliv na probíhající negociační proces a odrazilo zástupce Velké Británie a Nizozemí od blokování islandské přihlášky. Podle něj by řešení sporu mohlo probíhat simultánně s rozhovory.¹⁵⁶

Ve stejném roce ministerský předseda David Cameron ve své řeči na setkání členů Evropské rady prohlásil: „Použijeme (Velká Británie) aplikační proces, abychom zajistili, že Island dostojí svým povinnostem, protože chceme své peníze zpět.“¹⁵⁷ Pohrozil také, že v opačném případě bude Británie nucena blokovat otevření negociační kapitoly o finančních

¹⁵⁴ TRAYNOR, Ian. UK may try to stop Iceland joining EU over bank collapse refund. *The Guardian* [online]. 2010, 17 June [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/business/2010/jun/17/uk-threat-block-iceland-eu>

¹⁵⁵ BOXELL, James a Andrew WARD. 'Brown asked to step in as voters reject bank deal'. *Financial Times* [online]. 2010, 6 March [cit. 2012-09-15]. Dostupné z: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/6d032018-2a51-11df-b940-00144feabdc0.html#ixzz2GRPpB1KP>, staženo

¹⁵⁶ NIKOLOV, Paul. EU Enlargement Commissioner Wants Icesave 'Separate Issue'. *The Reykjavík Grapevine* [online]. 2010, 10 March [cit. 2012-11-15]. Dostupné z: <http://grapevine.is/Author/ReadArticle/EU-Enlargement-Commissioner-Wants-Icesave-Separate-Issue>

¹⁵⁷ A statement to the House on the European Council by the Prime Minister on 21 June 2010. NUMBER 10 DOWNING STREET. *The official site of the British Prime Minister's Office* [online]. 2010, 21 June [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.number10.gov.uk/news/pm-statement-on-european-council/>

službách. Situace se tak podobala období těsně po vyvrcholení ekonomické krize na Islandu, kdy britský ministr financí Darling i jeho nizozemský protějšek v roce 2008 blokovali půjčku Mezinárodního měnového fondu v hodnotě 2,1 miliard eur, jež měla sloužit jako první pomoc při restartu ekonomiky.¹⁵⁸ Oba odmítali uvolnění této částky, dokud nedojde k uspokojení pohledávek klientů Icesave.

Předsedové evropských vlád se nakonec v červnu roku 2010 dohodli na zahájení negociací s Islandem, ovšem s ohledem na nátlak Britů a Nizozemců bylo zdůrazněno, že Island „musí řešit existující překážky, které identifikoval Kontrolní úřad ESVO a další problematické body nastíněné Komisí, včetně oblasti finančních služeb.“¹⁵⁹

Vzájemné vztahy Nizozemí, Británie a Islandu jsou nadále poměrně chladné. V minulém roce se navíc rozpoutala debata nad podle mnohých absurdním čerpáním financí skrze předvstupní nástroje. Island jako kandidátská země získal přístup k financím skrze Nástroj pro předvstupní pomoc¹⁶⁰, do kterého také dle pravidel přispívají Velká Británie i Nizozemí. Brity rozrušilo pomýšlení, že část jejich pomoci, která celkově činí 125 milionů liber, putuje do země, která jim dluží miliardy.¹⁶¹

Nicméně po předání sporu do kompetence Soudu ESVO, zdá se, nejsou již slovní přestřelky tak časté a vášnivé. Evropská unie i zúčastněné státy očekávají, že rozhodnutí soudu bude uspokojivé pro všechny strany sporu.

Lze konstatovat, že Británie ani Nizozemí do této chvíle neučinily kroky, které by zablokovaly otevření přístupových rozhovorů s Islandem či celý proces významně ohrozily. Ministr pro evropské záležitosti David Lidington v prosinci roku 2012 prohlásil, že Velká Británie plně podporuje proces rozšiřování Evropské unie a přistoupení Islandu.¹⁶² Kapitola finanční služby byla otevřena na mezivládní negociační konferenci 24. 10. 2012, kde Evropská unie vyjádřila spokojenost nad pokrokem v této oblasti¹⁶³. Británie s Islandem navíc

¹⁵⁸ NRC. Dutch and British block IMF loan to Iceland. *NRC* [online]. 2008, 07 Nov [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: http://vorige.nrc.nl/international/article2053510.ece/Dutch_and_British_block_IMF_loan_to_Iceland

¹⁵⁹ http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/115346.pdf, str. 9, staženo 2.11.2012

¹⁶⁰ IPA: Instrument for Pre accession Assistance

¹⁶¹ GROVES, Jason. Iceland is getting millions in British aid a year... even though it refuses to repay us billions. *Daily Mail* [online]. 2012, 7 March [cit. 2012-11-02]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2111299/Iceland-getting-millions-British-aid-year--refuses-repay-billions.html>

¹⁶² BRITISH EMBASSY REYKJAVIK. Minister for Europe renews UK commitment to EU enlargement. *UK in Iceland* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z:

<http://ukiniceland.fco.gov.uk/en/news/?view=News&id=843672182>

¹⁶³ Rada EU. Third meeting of the Accession Conference with Iceland at deputy level. In: *Council of the European Union*. 2012, 15371/12. Dostupné z:

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/133154.pdf

podepsaly 30. 5. 2012 Dohodu o spolupráci v energetickém sektoru¹⁶⁴, která spočívá nejen ve výměně informací a zahájení společných projektů, ale je také předzvěstí snahy vybudovat spojení mezi oběma ostrovy umožňující transport geotermální energie z islandských vulkánů do Británie. Islandský prezident Ólafur Ragnar Grímsson navíc také v prosinci letošního roku vyjádřil potěšení nad plánovanými investicemi britských společností.¹⁶⁵ Valiant Petroleum a Faroe Petroleum získaly licenci pro průzkum islandského kontinentálního šelfu severovýchodně od Islandu a budou zde zkoumat možnosti těžby ropy. Případný úspěch by mohl vést k transformaci islandské ekonomiky. Vzájemné vztahy Islandu, Británie a Nizozemí jsou velice flexibilní a aktéři jsou si vědomi vzájemných výhod spolupráce a členství Islandu v EU.

5.2.1.2 Makrelová válka

Zatímco čas pro vyjednávání v případě Icesave již vypršel a jeho řešení je v rukou soudu, vyhrocuje se spor, který se také často nazývá makrelová válka.

Makrelová válka, jejíž označení odkazuje na dlouholetý spor Islandu s Británií, tresčí války, je ekonomická roztržka mezi čtyřmi aktéry: Islandem, Faerskými ostrovy, Norskem a Evropskou unií. První dva jmenované státy jsou obviňovány Norskem a státy Evropské unie, že si jednostranně nastavují neúměrně vysoké kvóty pro výlov makrel. Přitom si oba státy počínají tak nešetrně, že ohrožují celou populaci makrel v severním Atlantiku i snahy Unie o šetrný a dlouhodobě udržitelný přístup k rybolovu.

Tradičně na stav populace makrely a její výlov dohlížely společně Evropská unie, Norsko a Faerské ostrovy, které čerpaly z jejich zdrojů nejvíce. V minulých letech se Norsko společně se státy EU dělilo o 90% doporučeného celkového povoleného výlovu. Pravděpodobně vlivem globálního oteplování, díky kterému se zvedá teplota vody v této oblasti Atlantiku, však makrely začaly migrovat dále na sever za hranice islandské exkluzivní ekonomické zóny. Island, který se dříve podílel na celkovém objemu výlovu této ryby pouze velice zanedbatelně, reagoval navýšením povolených kvót a makrela se tak stala stále častějším cílem rybářů. Po zklamání z krachu finančního sektoru se hlavním ekonomickým pilířem země opět stal rybolov a islandské úřady tak využily nově vzniklé situace. Od roku

¹⁶⁴ Memorandum of Understanding Between The Ministry of Industry, Energy and Tourism in Iceland and The Department for Energy and Climate Change in the United Kingdom: On cooperation in the energy sector. In: *Mbl.is* [online]. Reykjavik, 2012 [cit. 2013-09-24]. Dostupné z: <http://www.mbl.is/media/11/4811.pdf>

¹⁶⁵ KAVANAGH, Michael. Iceland to welcome oil explorers. *Financial Times* [online]. 2012, 10 December [cit. 2014-12-24]. Dostupné z: <http://www.ft.com/cms/s/0/52bd3792-4205-11e2-979e-00144feabdc0.html#ixzz2GRSh27cE>

2008 proto docházelo pravidelně k navyšování hodnot „makrelových“ kvót. Z 2000 tun v roce 2006 se vyšplhala na 130 000 tun v roce 2010.¹⁶⁶ Jednalo se přibližně o 16% povoleného výlovu, což ovšem v součtu s výlovy EU, Norska a Faerských ostrovů výrazně převyšovalo hodnoty doporučené Mezinárodní radou pro průzkum moří. Pro rok 2012 bylo doporučeno snížit kvóty o 42-47% oproti roku předcházejícímu.¹⁶⁷ Evropská unie kvůli nevyřešenému sporu ztratila certifikát udržitelnosti, který vydává Rada pro správu moří¹⁶⁸ a umožňuje mořské produkty označit modrou pečetí organizace. Island však trvá na tom, že čerpá spravedlivý podíl a nevidí důvod pro jeho redukci.

Mezi nejhlasitější odpůrce islandského postoje patří, Británie, resp. Skotsko a Irsko, pro které je makrela důležitým vývozním artiklem. V roce 2010 došlo v přístavním skotském městě Peterhead k blokadě rybářské lodi z Faerských ostrovů, která chtěla v přístavu vyložit náklad¹⁶⁹. Jednalo se však o ojedinělý incident. Irsko a Skotsko podporují dále Španělsko, Portugalsko nebo Francie.

Norsko reagovalo v roce 2011 uzavřením svých přístavů pro islandské rybářské lodě¹⁷⁰. Když Brusel pohrozil stejným krokem, všechny strany sporu usedly k jednacímu stolu. Jednání však dosud byla neúspěšná. Po posledním kole jednání v září roku 2012, která také zkolabovala, Island navýšil kvótu výlovu pro příští rok o dalších 16 000 tun.

Státy EU v čele s Irskem a Velkou Británií začaly požadovat po Komisi uplatnění obchodních opatření vůči oběma zemím. Člen skotského kabinetu Richard Lochhead prohlásil: „Je nepřijatelné, aby jakýkoli stát ohrožoval udržitelnost společného rybolovu takto vysokými kvótami ... potřebujeme, aby Evropská unie byla vybavená odpovídajícími prostředky.“¹⁷¹ Na jejich nátlak byla v září 2012 v Evropském parlamentu a Radě ministrů

¹⁶⁶ EU set to block mackerel landings from Iceland. *CFP Reform Watch* [online]. 2011, 2011-02-03 [cit. 2013-07-13]. Dostupné z: <http://cfp-reformwatch.eu/2011/01/eu-set-to-block-mackerel-landings-from-iceland/>

¹⁶⁷ ECKSTEIN, Anne. Mackerel war: Talks resume in London. *Europolitics* [online]. 2012, 16 October [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: <http://www.europolitics.info/sectoral-policies/mackerel-war-talks-resume-in-london-art344102-11.html>

¹⁶⁸ Marine Stewardship Council.

¹⁶⁹ BBC. Blockaded fish row boat leaves Peterhead. *BBC* [online]. 2010, 17 August 2010 [cit. 2012-11-07]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-scotland-north-east-orkney-shetland-11000480>

¹⁷⁰ AFP, EU closes ports to Iceland's mackerel, 2011, Dostupné z: <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gNsaASpB4CSeCysY-YjZGoyaVm6g?docId=CNG.ce47a0b2bf59acb8df5a1eee9e160287.b91>

¹⁷¹ LOBO, Rita. EU fish quota questioned. *European CEO* [online]. 2012 [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.europeanceo.com/business-and-management/2012/10/a-bleak-future/>

schválena nová pravidla umožňující Komisi zakázat import nadměrně lovených druhů ryb.¹⁷² Na setkání ministrů zemědělství a rybolovu v listopadu 2012 také zaznělo z úst kyperského ministra zemědělství Aletrarise, že členské státy urgují zavedení sankcí.¹⁷³ Doposud však k takovému kroku nedošlo. Ačkoli v tomto případě státy nehrozí blokováním negociačních rozhovorů nebo odmítnutím přístupové smlouvy, nepřímo však prosazováním vlastních preferencí na úkor Islandu ovlivňují jeho rozhodování o členství v EU. Stejně tak v případě sporu Icesave, tato citlivá témata negativně dopadají na názory široké veřejnosti ohledně vstupu do EU.

5.2.2 Závěr

I v tomto pilíři lze pozorovat liberálně-intergovernmentalistické tendence. Státy se chovají jako racionální aktéři. Jejich postoj k integraci Islandu je založen na strategických preferencích, které vznikly na domácí úrovni a prosazují je také během vyjednávání. Nordická větev členských států, především Švédsko, Finsko, Dánsko, má přirozený zájem na vstupu Islandu, neboť se jedná o spojence na mnoha frontách. Nové členské státy jsou k členství Islandu poměrně apatické, ale podporují negociační proces z pragmatických důvodů. Výjimkou jsou pobaltské státy, které lze zařadit k dlouhodobějším spojencům Islandu. Poslední skupinou jsou státy, které zaujímají nepřátelský postoj k Islandu kvůli sporům, které jsou vedeny paralelně s přístupovými rozhovory. Vlády Velké Británie i Nizozemí se odvolávaly na své rozhořčené občany, kteří utrpěli finanční ztrátu kvůli neschopnosti Islandu dostát svým mezinárodním závazkům. Hrozily tedy obstrukcemi, blokováním vyjednávací kapitoly finančních služeb i zastavením celého procesu. Částečně se však zbavily tlaku díky delegaci pravomocí, neboť v současnosti je rozhodnutí v pravomoci Soudu ESVO. Žádný krok, který by fatálně ohrozil vstup Islandu do Evropské unie, prozatím nebyl uskutečněn.

¹⁷² RADA EU. The Council adopts actions against unsustainable fishing. In: *Council of the European Union* [online]. 2012, 25 September [cit. 2012-10-30]. PRESSE 392. Dostupné z: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st14/st14092.en12.pdf>

¹⁷³ EVROPSKÁ RADA. *Agriculture and Fisheries Council: TV Newsroom* [video]. 2012, 29 November [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: <http://tvnewsroom.consilium.europa.eu/event/agriculture-and-fisheries-council-november-2012/press-conference-part-3-qa173>

5.3 INTEGRAČNÍ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE

Komisař pro rozšíření Evropské unie Štefan Füle na první ministerské přístupové konferenci 27. 7. 2010 definoval strategický rozměr členství Islandu. Komisař Füle vyzvedl význam Islandu pro artickou politiku Evropské unie, dlouhodobé zkušenosti s rozvojem obnovitelných zdrojů a bojem se změnou klimatu. Mimo to má Island jistou atraktivitu ve zdrojích ryb. Jeho členství by přineslo zvětšení rybářské zóny Unie i celkového úlovku ryb.

Pokud se Island stane členem Evropské unie, nedojde k výraznému navýšení populace celého uskupení ani k novému ekonomickému stimulu. Přesto je pro Unii jeho členství žádoucí z několika důvodů. Z globálního hlediska by Unie byla zase o něco málo komplexnější, z politického i geografického úhlu pohledu. Kromě Švýcarska, Norska a Lichtenštejnska je Island posledním státem, který bychom na základě ekonomických a kulturních měřítek mohli zařadit k vyspělým demokratickým státům Evropy a nebyl doposud součástí uskupení. Evropská unie se v posledních dvaceti letech rozšířila do všech světových stran, expanze na východ a jih přinesla 15 nových členů, Řecko v roce 1981, Španělsko a Portugalsko v roce 1986, Kypr a Maltu v roce 2004 a velkou skupinu deseti států střední a východní Evropy v roce 2004 a 2007. Rozšiřování na sever zahrnuje skromnější počet členů, Velkou Británii, Irsko, Dánsko, Švédsko a Finsko, nicméně tyto státy výrazně přispěly ke zvětšení teritoria a ekonomickému růstu. Vstupem Islandu by došlo k ukončení expanze severní hranice, pokud nedojde k obnovení jednání s Norskem.

Severní státy Evropské unie jsou kromě Británie typické poměrně malým počtem obyvatel. Island je dokonce kandidátem s nejmenší populací v historii Unie. Předčil tak Maltu, která měla v době přistoupení něco málo přes 400 000 obyvatel. Nelze samozřejmě posuzovat vliv státu na chod Unie a její agendu pouze podle tohoto ukazatele. Důkazem jsou například Finsko a Švédsko, které zanechaly viditelné stopy na podobě environmentální politiky.¹⁷⁴ Nicméně jako malý stát má Island ze strategického hlediska málo síly a omezené možnosti. Z perspektivy celé Evropské unie by nicméně mohlo dojít k posílení severní větve států. Absence Norska a Islandu je pro celou severní větev citelná a navíc se členské státy nejsou schopny shodnout ani v základních tématech integrace jako jsou společná měna nebo obranná politika. Z celé skupiny skupiny států jsou zároveň členy NATO pouze Velká Británie a Dánsko. To si ovšem pro sebe vyjednalo během přístupových jednání výjimku ze

¹⁷⁴ MAGNÚSDÓTTIR, Gunnhildur Lily. *Small States' Power Resources in EU Negotiations: The Cases of Sweden, Denmark, and Finland in the Environmental Policy of the European Union*. Reykjavík, 2009. Thesis PhD. University of Iceland

Společné obranné a bezpečnostní politiky EU. Švédsko, Dánsko a Velká Británie stojí mimo eurozónu a Irsko s Velkou Británií mimo schengenský prostor.

5.3.1 Vliv na geopolitickou pozici a vládnutí v EU

Ze strategického hlediska je poměrně těžké najít významné důsledky přijetí nebo nepřijetí Islandu do Evropské unie. Větší význam bychom mohli přisoudit integraci balkánského regionu a jejímu přispění k permanentnímu míru v této oblasti. V dlouhodobější perspektivě by však mohlo mít zásadní dopad otevření arktického prostoru. Díky klimatickým změnám se zde otevřou nové možnosti pro těžbu ropy a plynu, ale dále také tranzitní dopravu a turismus.

Evropská unie signalizuje ambice získat větší podíl na aktivitách v této oblasti již od konce minulého tisíciletí. Od roku 1999 funguje politika Severní dimenze, které se mimo Evropskou unii účastní Island, Norsko a Rusko. Cílem Unie je větší angažovanost v Evropsko-arktické radě pro region Barentsova moře a Arktické radě. V současnosti se Unie uchází o status pozorovatele v Arktické radě.

Pro Island by aktivita Unie v rámci Arktické rady mohla znamenat posílení pozice prosazující lepší multilaterální vládnutí v oblasti, zabezpečení spravedlivého rozdělení zisků a ochranu během případných vojenských konfliktů. Z druhé strany, Evropská unie si je vědoma hodnoty Islandu a jeho výhodné geografické polohy a bojí se, aby toho nevyužil někdo jiný. V posledních letech se jako další silný aktér v této oblasti profiluje Čína. V případě vstupu Islandu by již čtyři z celkových osmi členů Arktické rady patřili k EU.

Co se týče vlivu na evropské struktury, s největší pravděpodobností by díky vstupu Islandu do EU došlo k marginalizaci EHP. Vztah EU a EHP, který již v předchozích letech ztrácel na intenzitě, by se ještě více rozvolnil. Odchodem Islandu by členy zůstaly pouze Norsko a Lichtenštejnsko.

5.3.2 Negociační proces

17. července 2009 Island prezentoval svou přihlášku a Rada Evropské unie 27. července požádala v souladu s procedurou popsanou v čl. 49¹⁷⁵ Smlouvy o Evropské unii

¹⁷⁵ čl. 49 říká: „Každý evropský stát, který uznává hodnoty uvedené v článku 2 a zavazuje se k jejich podpoře, může požádat o členství v Unii. O této žádosti je informován Evropský parlament a vnitrostátní parlamenty. Žadatelský stát podává svou žádost Radě, která rozhoduje jednomyslně po konzultaci s Komisí a po obdržení

Komisi o zpracování názoru.¹⁷⁶ Komise následně začala analyzovat přihlášku Islandu na základě schopnosti splnit kritéria stanovená Evropskou radou v roce 1993 v Kodani. Státy, které si přejí stát se členy, musí garantovat demokracii, vládu práva, respekt k lidským právům a menšinám. Z ekonomického hlediska musí jít o státy s fungující tržní ekonomikou a schopností vypořádat se s konkurencí na vnitřním trhu EU. V neposlední řadě musí být státy schopny plnit své závazky plynoucí z členství včetně účasti na politické nebo hospodářské a měnové unii.

Již v únoru roku 2010 Komise vydala zprávu hodnotící tehdejší stav islandské legislativy a kapacity islandských autorit ve střednědobé perspektivě provést podle potřeb požadované reformy a osvojit nová pravidla.

Schopnost plnit závazky Komise vyhodnotila na základě předešlého působení v rámci EHP a také na základě úrovně implementace a prosazování *acquis* mimo EHP. Druhá část však tvoří menší podíl, neboť podle Kontrolního úřadu ESVO Island již době podání přihlášky v červenci 2009 měl v rámci vnitřního trhu do své legislativy převedeno procentuálně stejné množství evropských regulí jaké průměrný členský stát.

Komise rozhodla, že bude Islandu poskytovat finanční pomoc prostřednictvím Nástroje předvstupní pomoci. Pro rok 2011-2013 má Island možnost čerpat 30 milionů eur¹⁷⁷. Tyto finance by měly být použity na budování institucionální kapacity, která usnadní implementaci zbývajících *acquis* a usnadní využívání strukturálních fondů. Kromě Nástroje předvstupní pomoci dále Island využívá program TAEIX¹⁷⁸. Ten se zaměřuje na témata, která nejsou pokryta v rámci EHP a existuje proto disproporce mezi evropskou a islandskou legislativou.

Podle Komise je Island dobře připraven převzít povinnosti člena zvláště v oblastech, které pokrývá EHP. Zpráva také vyjmenovává kapitoly, které si dále zaslouží pozornost a

souhlasu Evropského parlamentu, který se usnáší většinou hlasů všech svých členů. Kritéria pro přistoupení, na nichž se dohodne Evropská rada, budou zohledněna“

čl. 2 říká: „Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřípustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.“

Evropská unie. Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii. In: *Úřední věstník Evropské unie*. 2010, C 83/13. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:020:cs:PDF>

¹⁷⁶ Evropská rada. Council conclusions on Enlargement: General Affairs Council meeting. In: *Council of the European Union*. 2009. Dostupné z:

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/109364.pdf

¹⁷⁷ Evropská komise. Commission staff working document: Iceland 2012 Progress Report. In: *Council of the European Union*. 2012, SWD(2012) 337. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/is_rapport_2012_en.pdf

¹⁷⁸ Technical Assistance and Information Exchange Instrument

Island bude muset vyvinout úsilí, aby došlo k jejich harmonizaci s *acquis*. Jedná se o rybolov, zemědělství a rozvoj venkova, životní prostředí, volný pohyb kapitálu, finanční služby, daně, celní unii, statistiku, potravinovou bezpečnost, regionální politiku, koordinaci strukturálních nástrojů a fiskální kontrolu.¹⁷⁹ (viz příloha č. 3)

Na základě pozitivní zprávy Komise se Evropská rada vydala 17. 6. 2010 rozhodnutí, ve kterém navrhuje otevření přístupových rozhovorů. Tento dokument následně podpořili také poslanci Evropského parlamentu. 27. 10. 2010 se uskutečnila první ministerská konference v Bruselu. Přístupové rozhovory probíhají prozatím bez větších komplikací, ovšem vyjednávání o nejproblematictějších kapitolách ještě nebylo otevřeno.

5.3.3 Závěr

Evropská komise si je plně vědoma strategického významu, který by pro ni mohl Island mít. Nejvíce je zdůrazňována arktická politika, ale tento argument není osamělý. Komise poskytuje Islandu i členským státům vyjednávací platformu, samotná jednání mají však více mezivládní povahu. Toto se ukázalo zejména během sporu Icesave, kdy hrozilo, že jeho nedořešení zasáhne do přístupových rozhovorů. Přestože Komise několikrát vyjádřila přání, aby zůstaly obě záležitosti oddělené.

¹⁷⁹ Evropská komise. Commission Opinion on Iceland's application for membership of the European Union: Analytical Report accompanying the communication from the Commission to the European Parliament and the Council. In: *European Commission*. 2010, COM(2010) 62, SEC(2010) 153. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/is_opinion_analytical-report.pdf

ZÁVĚR

Na základě zjištěných poznatků ve třech vytyčených dimenzích integrační politiky Islandu, členských států a Evropské unie, lze tvrdit, že začleňování Islandu do Evropské unie probíhá v souladu s předpoklady Moravcsikova liberálního intergovernmentalismu. Počátky celého procesu naznačovaly možnou platnost nefunkcionalistických východisek. Členství v ESVO, EHP a následně schengenském prostoru vykazovaly vlastnosti funkčního i politického spilloveru. Jak Haas předpověděl, integrace propojených ekonomických sektorů se rozrůstala a prohlubovala. Také politická spolupráce se stala intenzivnější. Vyjednávání o Schengenské úmluvě bylo až na menší část levicových stran podpořeno širokým veřejným konsenzem.

Neofunkcionalismus však již nedokáže vysvětlit, proč integrace stagnovala a Island nepožádal o členství v Evropské unii dříve, resp. požádal až v roce 2009. Nelze zde aplikovat ani příklad, který uvádí Haas v souvislosti s jiným euroskeptickým státem, Velkou Británií. Ta podle něj snahou o vstup reagovala na pozitivní příklad úspěšné integrace, kterou představovalo tehdejší ESVO. Británie přiznala potřebu hlubší ekonomické integrace a připustila v některých případech možnost použití většinové rozhodování na úkor jednomyslného.

U islandských vlád byla patrná snaha integrovat se v „bezpečných“ sektorech, kde jim spolupráce přinášela pouze prospěch, aniž by musely riskovat negativní dopady v citlivých oblastech, jako je rybolov nebo zemědělství. Chyběl zde také nadnárodní prvek a ochota přesunout pravomoci na centrální instituce, kterou předpokládá politický spillover.

Je také možné uvažovat o potenciálně negativním vlivu Islandu na politický a funkční spillover v EU v případě, že by v budoucnosti do svazku států vstoupil. Pokud vezmeme v úvahu tradičně euroskeptické domácí politické prostředí a neustále se opakující motiv nezávislosti a suverenity, lze předpokládat, že by se tyto prvky promítaly také na nadnárodní úrovni a brzdily by tak politický spillover. Analogická situace by mohla nastat u problematických sektorů zemědělství a rybolovu. Zde se politiky Islandu a EU výrazně liší (viz příloha č. 3, ad.11 a ad.13), a funkční spillover by tak mohl být oslaben. Další vývoj v tomto směru napoví výsledky negociačních rozhovorů v daných kapitolách, v dlouhodobějším horizontu pak například jednání o reformě Společné zemědělské politiky.

Tam, kde se nedaly uplatnit neofunkcionalistické předpoklady, platí Moravcsikovy poučky liberálního intergovernmentalismu. Integrace Islandu se zastavila na kapitolách, které nepokrývala Dohoda o EHP, neboť islandská vláda autonomně kontroluje rozsah a hloubku

integrace. Až vážná ekonomická krize a nutnost, vzpamatovat se z ní co nejdříve, přinesla změnu v dosavadním postoji. Můžeme zde sledovat racionalitu kroků Islandu jako aktéra, který se na základě ekonomické motivace obrátí na Evropskou unii. Nové preference voličů se odrazily ve volbách v roce 2009, kde strany s proevropským programem získaly více než 50% hlasů. Nejvíce jich získala SDA, která obhajovala členství v Evropské unii zejména s odkazem na výhody přinášející přechod na novou měnu euro. Preference Islandu jsou odrazem primárních zájmů mocných aktérů a makroekonomických plánů vládnoucí koalice, v tomto případě je výsledkem snaha o integraci v oblasti společné měny. Evropská unie zde funguje jako režim vytvořený s cílem snížit negativní následky vnějších ekonomických vlivů prostřednictvím vyjednané koordinované politiky.

Pokud bychom měli zhodnotit vyjednávací pozici Islandu během přístupových rozhovorů, ze zjištěných poznatků vyplývá, že pozice Islandu je ve srovnání s balkánskými státy silná. Na rozdíl od nich je Island již poměrně dlouho součástí evropských struktur a díky členství v ESVO a EHP již do svého národního právního systému implementoval velkou část *acquis*. I přes náhlý a hluboký propad ekonomiky v roce 2008 se její kondice začala rychle zlepšovat, díky čemuž by mohlo dojít k oslabení zájmu o rychlé přijetí eura. Island má navíc pro Unii strategický význam, spočívající v geografické blízkosti Arktidy nebo rozvinutém odvětví obnovitelných zdrojů. Obojí mu zvětšuje vyjednávací prostor. Do dalšího průběhu rozhovorů mohou nicméně zasáhnout faktory, jako je řešení bankovního sporu Icesave nebo problém výlovu makrel. Hlavními účastníky těchto diplomatických bitev jsou Velká Británie, Nizozemí a Irsko.

Chování členských států proto můžeme také hodnotit jako chování racionálních aktérů. Jejich postoj k integraci Islandu je založen na strategických preferencích, které vznikly na domácí úrovni a prosazují je během vyjednávání. Nordická větev členských států, především Švédsko, Finsko, Dánsko a dále pobaltské státy, mají přirozený zájem na vstupu Islandu, neboť se jedná o jejich spojence. Mají mezi sebou rozvinuté vztahy, jsou si geograficky blízko a sdílejí společné hodnoty a často i instituce mimo struktury Evropské unie. Stejně pozitivní přístup k Islandu mají také pobaltské státy. Nové členské státy jsou k členství Islandu poměrně apatické, ale podporují negociační proces z pragmatických důvodů. Jejich zájmem je pokračování v procesu rozšiřování a vstup kandidátů z Balkánu. Nakonec, účastníci výše zmíněných diplomatických bitev, zejména Velká Británie a Nizozemí, hrozily blokováním přístupových rozhovorů, nicméně žádný takový krok do této doby neprovedly.

Neofunkcionalismus tak, jak jej představil Ernst Haas, vznikl v době, kdy se prohlubování evropské integrace týkalo pouze zakládajících států ESÚO. Ty tvořily homogenní skupinu na rozdíl od současné unie, která se rozrostla a má dnes 27 členů (od 1.7.2013 přibude také Chorvatsko) a několik různých pohledů na integraci Islandu. Neofunkcionalismu je ambiciózní teorie a zároveň také často kritizovaná.

Přístupové rozhovory a rozšiřování obecně jsou především záležitostí mezivládního charakteru. Všechna důležitá rozhodnutí jsou výsledkem konsenzu v Radě pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy a Komise má zde sekundární roli. Teorie liberálního intergovernmentalismu je proto vhodnějším teoretickým rámcem pro analýzu islandského případu, zvláště pokud hrají ekonomické faktory tak důležitou úlohu jako zde.

Resumé

V diplomové práci Teoretická reflexe integrace Islandu do Evropské unie: neofunkcionalismus a liberální intergovernmentalismus autorka dochází na základě poznatků zjištěných ve třech vytyčených dimenzích integrační politiky Islandu, členských států a Evropské unie k závěru, že začleňování Islandu do Evropské unie probíhá v souladu s předpoklady Moravcsikova liberálního intergovernmentalismu.

V dimenzi integrační politiky Islandu bylo zjištěno, že počátky integrace naznačovaly průběh funkčního i politického spilloveru. Integrace se v ekonomických sektorech prohlubovala a rozrůstala, politická spolupráce byla také intenzivnější. Neofunkcionalismus však již nedokáže vysvětlit, proč Island zůstával mimo Evropskou unii. Zde je patrná vědomá snaha islandských vlád, integrovat se v sektorech, kde jim spolupráce přinášela prospěch, aniž by musely riskovat negativní dopady integrace v citlivých oblastech rybolovu nebo zemědělství. Island autonomně kontrolovat rozsah a hloubku integrace v souladu s liberálně-intergovernmentalistickými předpoklady. Politická situace se změnila až po ekonomické krizi, kdy se nové preference voličů odrazily ve volbách v roce 2009, kde strany s proevropským programem získaly více než 50% hlasů. Můžeme zde pozorovat racionalitu kroků Islandu jako aktéra integrace, který se základě ekonomické motivace obrátí na Evropskou unii.

Summary

Based on the findings identified in the three dimensions of integration policy, the author of the thesis called Theoretical reflection of Iceland's integration into the European Union: neofunctionalism and liberal intergovernmentalism concludes, that the process of Iceland's integration is in accordance with the assumptions of Moravcsik's liberal intergovernmentalism.

It was found, that the beginnings of the integration process actually suggested some kind of functional and political spillover. Integration in economic sectors deepened and political cooperation has also intensified. Neofunctionalism however, fails to explain why Iceland has remained outside the European Union. We can see here apparent and conscious efforts of the Icelandic governments to integrate the sectors where cooperation brings benefits without taking the risk the of negative impact of integration in sensitive areas, like fishing or agriculture. Iceland autonomously controls the extent and depth of integration in accordance with the liberal-intergovernmentalist assumptions. Political situation changed only after the

economic crisis, when the voters showed their preferences in the 2009 elections, when the pro-european parties gained more than 50% of votes. We can definitely observe the rationality of Iceland's steps and behaviour as an actor of european integration.

Seznam použité literatury

Monografie

Neperiodická

BAILES, Alyson J, Gunilla HEROLF a Bengt SUNDELIUS. *The Nordic countries and the European security and defence policy*. New York: Oxford University Press, 2006.

BJARNASON, B. *I hita kalda stridsins*, Reykjavík: Ny' ja bókafélagid, 2001

BJARNASON, Magnus. *The political economy of joining the European Union: Iceland's position at the beginning of the 21st century*. Amsterdam: Amsterdam University Press, c2010.

BENEDIKTSDOTTIR, Sigridur, DANIELSSON, Sigridur, GYLFI, Jon and Zoega. *Lessons from a collapse of a financial system*. Yale University. London School of Economics. University of Iceland and Birkbeck College. 2010

European Free Trade. *European economic area 1994 - 2009*. Brussels: EFTA, 2009.

Dostupné z:

<http://www.efta.int/~media/Files/Publications/EFTA%20Commemorative%20Publications/ea15.pdf>

HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford Univ. Press, 1958.

HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press, c2004.

HAAS, Ernst B. *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. University of Essex: ECPR Press, 2008.

HOOGE, Lisbet a MARKS GARY. *The Neofunctionalists Were (almost) Right: Politicization and European Integration*. In: *University of Bath* [online]. Department of European Studies and Modern Languages, 2005 [cit. 2013-07-12]. Dostupné z:

<http://www.unc.edu/~hooghe/assets/docs/books/neofunctionalists%20were%20almost%20right.may2006.pdf>

KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny Islandu*. Praha: Lidové noviny, 2001.

KARLSSON, Gunnar. *The history of Iceland*. Minneapolis: University of Minnesota, 2000

KEOHANE, Robert O a Joseph S NYE. *Power and interdependence: World Politics in Transition*. New York: Harper Collins, 1977

LINDBERG, Leon, N. *The Political Dynamics of European Economic Integration*. Stanford: Stanford University Press, 1963.

MAGNÚSDÓTTIR, Gunnhildur Lily. *Small States' Power Resources in EU Negotiations: The Cases of Sweden, Denmark, and Finland in the Environmental Policy of the European Union*. Reykjavík, 2009. Thesis PhD. University of Iceland.

MITRANY, David. *A Working Peace System. An Argument for the Functional Development of International Organization*. Chicago: Quadrangle books, c1966.

MORAVCSIK, Andrew. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaca/London: Cornell University Press/ Routledge , 1998.

MORAVCSIK, Andrew. Liberal Intergovernmentalism. In: DIEZ, Thomas a Antje WIENER. *European Integrations Theory*. New York: Campus, 2009, s. 67-87.

MURPHY, C. N. *The United Nations Development Programme: A Better Way?*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006 .

POLLACK, Mark A. *The Engines of Integration: Delegation, Agency, and Agenda Setting in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

RUGGIE, John. *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*, London and New York: Routledge, 1998.

THORHALLSSON, Baldur. 2004b. 'Approaching the Question: Domestic Background and Conceptual Framework'. In: THORHALLSSON, Baldur. *Iceland and European Integration: On the Edge (Europe and the Nation State)*. New York: Routledge, 2006.

THORHALLSSON, Baldur. *Iceland and European Integration: On the Edge (Europe and the Nation State)*. New York: Routledge, 2006.

THORP, Arabella, Ian TOWNSEND a Tim EDMONDS. Iceland's financial crisis. In: *House of Commons* [online]. London, 2009, 27 March [cit. 2013-01-07]. Briefing Paper, SN/IA/5032. Dostupné z: www.parliament.uk/briefing-papers

WENDT, Alexander. *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999

Periodická

CHECKEL, Jeffrey T. Constructivist approaches to European Integration. In: *Centre for European Studies* [online]. University of Oslo: ARENA and Department of Political Science, 2006 [cit. 2012-06-03]. Working Paper, 6. Dostupné z: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2006/wp06_06.pdf

GARRET, Geoffrey a TSEBELIS, George. The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union. *International Organization*. 2001, roč. 55, č. 2, 357-390.

GOLDSTEIN, Judith. International law and domestic institutions: reconciling North American “unfair” trade laws. *International Organization*. 1996, roč. 50, č. 4, s. 541-564

HAAS, Ernst B. () International integration: the European and the universal process. *Int. Organ.* 1961, roč. 15, č. 3, s. 366–392

HAAS, Ernst B. *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations*. Berkeley: Univ. Calif. Press, 1990

HOFFMANN, Stanley. International Organizations and the International System. *International Organization*. 1970, roč. 24, č. 3, s. 389-413.

KASSIM, Hussein a Anand MENON¹. The principal-agent approach and the study of the European Union: promise unfulfilled?. *Journal of European Public Policy*. 2003, roč. 10, č. 1, s. 121-139. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1350176032000046976>

MILES, Lee. European Integration and Enlarging the European Union: A Theoretical Perspective. In: *Conference Papers -- ECSA* [online]. Charleston, 1995 [cit. 2012-9-2]. Dostupné z: http://aei.pitt.edu/7320/1/003011_1.pdf

MORAVCSIK, Andrew Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community, *International Organization*. 1991, roč. 45, č. 1, s. 19–56.

MORAVCSIK, Andrew. Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993, roč. 31, č. 4, s. 473–524.

MORAVCSIK, Andrew. Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics, *International Organization*. 1997, roč. 51, č. 4, s. 513–553

MORAVCSIK, Andrew. Reassessing Legitimacy in the European Union. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2002, roč. 40, č. 4, s. 603-624. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/1468-5965.00390>

POLLACK, Mark A. Delegation, agency, and agenda setting in the European Community. *International Organization*. 1997, roč. 51, č. 1, s. 99–134.

PUTNAM, Robert D. Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games. *International Organization*. 1988, roč. 42, č. 3, s. 427-460.

RICHARDSON, J. *European Union: power and policy-making*. 2nd ed. New York: Routledge, 2001.

SANDHOLTZ, Wayne a ZYSMAN, John. 1992: Recasting the European Bargain, *World Politics*. 1989, roč. 42, č. 1, s. 95-128.

SCHMITTER, Philippe C. Three Neo-Functional Hypotheses about International Integration. *International Organization*. 1969, roč. 23, č. 1, s. 161-166.

THORHALLSSON, Baldur a Christian REBHAN. Iceland's Economic Crash and Integration Takeoff: An End to European Union Scepticism?. *Scandinavian Political Studies*. 2011, roč. 34, č. 1, s. 53-73.

Periodická - neoborná

BBC. Blockaded fish row boat leaves Peterhead. *BBC* [online]. 2010, 17 August 2010 [cit. 2012-11-07]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-scotland-north-east-orkney-shetland-11000480>

BOXELL, James a Andrew WARD. 'Brown asked to step in as voters reject bank deal'. *Financial Times* [online]. 2010, 6 March [cit. 2012-09-15]. Dostupné z: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/6d032018-2a51-11df-b940-00144feabdc0.html#ixzz2GRPpB1KP>

GROVES, Jason. Iceland is getting millions in British aid a year... even though it refuses to repay us billions. *Daily Mail* [online]. 2012, 7 March [cit. 2012-11-02]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2111299/Iceland-getting-millions-British-aid-year--refuses-repay-billions.html>

KAVANAGH, Michael. Iceland to welcome oil explorers. *Financial Times* [online]. 2012, 10 December [cit. 2014-12-24]. Dostupné z: <http://www.ft.com/cms/s/0/52bd3792-4205-11e2-979e-00144feabdc0.html#ixzz2GRSh27cE>

NIKOLOV, Paul. EU Enlargement Commissioner Wants Icesave 'Separate Issue'. *The Reykjavík Grapevine* [online]. 2010, 10 March [cit. 2012-11-15]. Dostupné z: <http://grapevine.is/Author/ReadArticle/EU-Enlargement-Commissioner-Wants-Icesave-Separate-Issue>

TRAYNOR, Ian. UK may try to stop Iceland joining EU over bank collapse refund. *The Guardian* [online]. 2010, 17 June [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/business/2010/jun/17/uk-threat-block-iceland-eu>

SHANLEY, Mia. China's Wen in Iceland, eyes on Arctic riches. *Reuters* [online]. 2012, Apr 20 [cit. 2012-12-10]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2012/04/20/us-china-europe-idUSBRE83J0M920120420>

Dokumenty a další zdroje

Dokumenty

EFTA Court. Report for the Hearing in Case E-16/11. In: *EFTA Court*. 2012, E-16/11/67. Dostupné z: http://www.eftacourt.int/images/uploads/67_RH_Revised_web_and_public_16_11.pdf

EFTA. Agreement on the European Economic Area. In: *EFTA States' official gazettes*. 2011, OJ No L 1, 3.1.1994. Dostupné z: <http://www.efta.int/~media/Documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Main%20Text%20of%20the%20Agreement/EEAagreement>

Evropská komise. Commission staff working document: Iceland 2012 Progress Report. In: *Council of the European Union*. 2012, SWD(2012) 337. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/is_rapport_2012_en.pdf

Evropská komise. Commission Opinion on Iceland's application for membership of the European Union: Analytical Report accompanying the communication from the Commission to the European Parliament and the Council. In: *European Commission*. 2010, COM(2010) 62, SEC(2010) 153. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/is_opinion_analytical-report.pdf

Evropská rada. Council conclusions on Enlargement: General Affairs Council meeting. In: *Council of the European Union*. 2009. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/109364.pdf

Evropská rada. Council Decision of 17 May 1999. In: *Official Journal of the European Communities*. 1999, 1999/439/EC, L 176/35.

Evropská rada. Cover Note from General Secretariat of the Council: CONCLUSIONS. In: *European Council*. 2010, EUCO 13/10. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/115346.pdf

Evropská unie. Committee Report: on a Proposal for a Parliamentary Resolution on Application for Membership of the European Union. In: *Foreign Affairs Committee*. XXXX. Dostupné z: http://eu.mfa.is/media/MFA_pdf/Foreign-Affairs-Committee-report.pdf

Evropská unie. Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii. In: *Úřední věstník Evropské unie*. 2010, C 83/13. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:020:cs:PDF>

Evropská unie. Opinion of the European Economic and Social Committee on 'Iceland as a candidate country': (exploratory opinion). In: *Official Journal of the European Union*. 2011, 2011/C 54/02. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:054:0008:0014:EN:PDF>

Evropská unie. Úmluva k provedení Schengenské dohody ze dne 14. června 1985. In: *Úřední věstník Evropských společenství*. 2000, L 239/19. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:02:42000A0922%2802%29:CS:PDF>

Island. Authority for Treasury Disbursements due to Unusual Financial Market Circumstances. In: *Law Gazette (Stjórnartíðindi)*. 2008, 125/2008. Dostupné z: http://www.tryggingarsjodur.is/modules/files/file_group_26/fr%C3%A9ttir/Act_No125-2008.pdf

Island. CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF ICELAND. In: 1944, č. 33. Dostupné z: www.government.is/media/Skjol/constitution_of_iceland.doc

Ministry of Foreign Affairs. Programm of the Polish Presidency of the Council of the European Union: 1 July 2011 - 31 December 2011. In: *Ministry of Foreign Affairs*. Warsaw, 2011. Dostupné z: http://pl2011.eu/sites/default/files/users/shared/o_prezydencja/programme_of_the_polish_presidency_of_the_council_of_the_eu.pdf

Rada EU. Third meeting of the Accession Conference with Iceland at deputy level. In: *Council of the European Union*. 2012, 15371/12. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/133154.pdf

Rada Evropy. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. In: *Council of Europe*. Bern, 1979. Dostupné z: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/104.htm>

A statement to the House on the European Council by the Prime Minister on 21 June 2010. NUMBER 10 DOWNING STREET. *The official site of the British Prime Minister's Office* [online]. 2010, 21 June [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.number10.gov.uk/news/pm-statement-on-european-council/>

Internetové zdroje

BRITISH EMBASSY REYKJAVIK. Minister for Europe renews UK commitment to EU enlargement. *UK in Iceland* [online]. 2012 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://ukiniceland.fco.gov.uk/en/news/?view=News&id=843672182>

BENEDIKTSSON, Einar. At a Crossroads: Iceland's Defence and Security Relations 1940-2011. In: *Stofnanir.hi.is* [online]. 2011 [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: http://stofnanir.hi.is/ams/sites/files/ams/At%20a%20Crossroads_Einar_Benediktsson.pdf

BERGMANN, Eiríkur. Iceland and the EEA, 1994-2011. In: *Europautredningen* [online]. Rapport 7, 2011 [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.europautredningen.no/wp-content/uploads/2011/04/Rap7-island.pdf>

BORG, Anders, Kristin HALVORSEN, Jyrki KATAINEN a Lars Løkke RASMUSSEN. Nordic countries provide Iceland with new loan. *Nordic* [online]. 2008, Nov 20 [cit. 2012-05-27]. Dostupné z: <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/nordic-countries-provide-iceland-with-new-loan>

Cablegate: U.S.-Iceland Security Dialogue Meeting, April 30: Cable: Wikileaks. *Scoop* [online]. 2008, 12 June [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: <http://www.scoop.co.nz/stories/WL0806/S00080.htm>

Guidelines for the Nordic Council of Ministers' co-operation with North-West Russia 2009-2013. NORDIC COUNCIL OF MINISTERS. *Nordic* [online]. 2008 [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/ministers-for-co-operation-mr-sam/russia/guidelines-for-the-nordic-council-of-ministers-co-operation-with-north-west-russia-2009-2013>

Franco-British summit Joint declaration on European defense. In: Saint-Malo, 1998. Dostupné z: <http://www.atlanticcommunity.org/Saint-Malo%20Declaration%20Text.html>

ECKSTEIN, Anne. Mackerel war: Talks resume in London. *Europolitics* [online]. 2012, 16 October [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: <http://www.europolitics.info/sectoral-policies/mackerel-war-talks-resume-in-london-art344102-11.html>

EVROPSKÁ RADA. *Agriculture and Fisheries Council: TV Newsroom* [video]. 2012, 29 November [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: <http://tvnewsroom.consilium.europa.eu/event/agriculture-and-fisheries-council-november-2012/press-conference-part-3-qa173>

Evropská rada. Helsinki European Council 10 and 11 December 1999: PRESIDENCY CONCLUSIONS. In: *European Council*. 1999. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/ACFA4C.htm

EU set to block mackerel landings from Iceland. *CFP Reform Watch* [online]. 2011, 2011-02-03 [cit. 2013-07-13]. Dostupné z: <http://cfp-reformwatch.eu/2011/01/eu-set-to-block-mackerel-landings-from-iceland/>

Iceland. *European Election Database* [online]. 2012 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z: http://www.nsd.uib.no/european_election_database/country/iceland/

Icelandic Fisheries [online]. 2012 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: <http://www.fisheries.is/economy/fisheries-impacts/gdp/>

The Left-Green Movement: Vinstrihreyfingin - grænt framboð [online]. 2012 [cit. 2012-09-29]. Dostupné z: <http://www.vg.is/tungumal/english/>

LOBO, Rita. EU fish quota questioned. *European CEO* [online]. 2012 [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://www.europeanceo.com/business-and-management/2012/10/a-bleak-future/>

Meet Iceland: Pioneer of Use of Renewable Resources. In: MINISTRY OF INDUSTRY, ENERGY, TOURISM. *National Energy Authority* [online]. 2009, September [cit. 2012-06-10]. Dostupné z: <http://www.nea.is/media/utgafa/H71-OS-veggspj-baeklingur.pdf>

Memorandum of Understanding Between The Ministry of Industry, Energy and Tourism in Iceland and The Department for Energy and Climate Change in the United Kingdom: On cooperation in the energy sector. In: *Mbl.is* [online]. Reykjavik, 2012 [cit. 2013-09-24]. Dostupné z: <http://www.mbl.is/media/11/4811.pdf>

MPs want EU application withdrawn. EUNews.BLOGSPOT.CZ. *Island and the European Union* [online]. 2010 [cit. 2012-09-29]. Dostupné z: <http://eunews.blogspot.cz/2010/06/mps-want-eu-application-withdrawn.html>

NRC. Dutch and British block IMF loan to Iceland. *NRC* [online]. 2008, 07 Nov [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: http://vorige.nrc.nl/international/article2053510.ece/Dutch_and_British_block_IMF_loan_to_Iceland

NORDEFECO. Memorandum of Understanding on Nordic Defence Cooperation. In: *Nordic Defence Cooperation* [online]. 2009 [cit. 2012-08-14]. Dostupné z: <http://nordefco.imaker.no/sfiles/35/1/file/nordefco-mou.pdf>

ØREBECH, Peter. The Icesave bank of Iceland; from rock-solid to volcano hot. In: *Morgunbladid* [online]. 2010, 24 Aug [cit. 2012-12-05]. Dostupné z: http://www.mbl.is/mm/mogginn/blad_dagsins/netgrein.html?art_id=106182

OSCE. ICELAND EARLY PARLIAMENTARY ELECTIONS 25 April 2009: OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report. In: *OSCE: Office for Democratic Institutions and Human Rights* [online]. Warsaw, 2009 [cit. 2012-09-15]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/iceland/38309>

The People's Bank of China and the Central Bank of Iceland sign a bilateral currency swap agreement. *Sedlabanki Islands* [online]. 2010, 09 Aug [cit. 2012-11-15]. Dostupné z: <http://www.cb.is/publications-and-speeches/news-and-speeches/news/2010/06/09/The-Peoples-Bank-of-China-and-the-Central-Bank-of-Iceland-sign-a-bilateral-currency-swap-agreement>

PRIME MINISTER'S OFFICE. Deposit Guarantee: News. *Prime Minister's Office* [online]. 2008 [cit. 2012-09-12]. Dostupné z: <http://eng.forsaetisraduneyti.is/news-and-articles/nr/3033>

The Progressive Party [online]. 2012 [cit. 2012-09-29]. Dostupné z: <http://www.framsokn.is/International/English>

Statistics Iceland [online]. 2012 [cit. 2012-11-09]. Dostupné z: <http://www.statice.is/>

Rada EU. The Council adopts actions against unsustainable fishing. In: *Council of the European Union* [online]. 2012, 25 September [cit. 2013-10-30]. PRESSE 392. Dostupné z: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st14/st14092.en12.pdf>

THE SOCIAL DEMOCRATIC ALLIANCE NATIONAL CONVENTION. Work and Welfare: Political resolution. In: *Samfylkingin* [online]. 2009 [cit. 2013-12-07]. Document 3.1.2. Dostupné z: <http://www.samfylkingin.is/LinkClick.aspx?fileticket=eJinQUKtoo%3D&tabid=196>

SPINELLI, Altiero. The Ventotene Manifesto. In: *Altiero Spinelli* [online]. 2009 [cit. 2012-08-30]. Dostupné z: http://www.altierospinelli.org/manifesto/en/manifesto1944en_en.html

Sustainable Development in the Arctic. In: *Norden* [online]. 2010 [cit. 2013-08-10]. Dostupné z: http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2012-403/at_download/publicationfile

UNITED NATIONS. Iceland: Statement by H.E. Mr. Halldór Asgrimsson Minister for Foreign Affairs and External Trade of Iceland at the Fifty-eight Session of the General Assembly of the United Nations. *United Nations* [online]. 2003, 26 September [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://www.un.org/webcast/ga/58/statements/iceleng030926.htm>

Seznam příloh

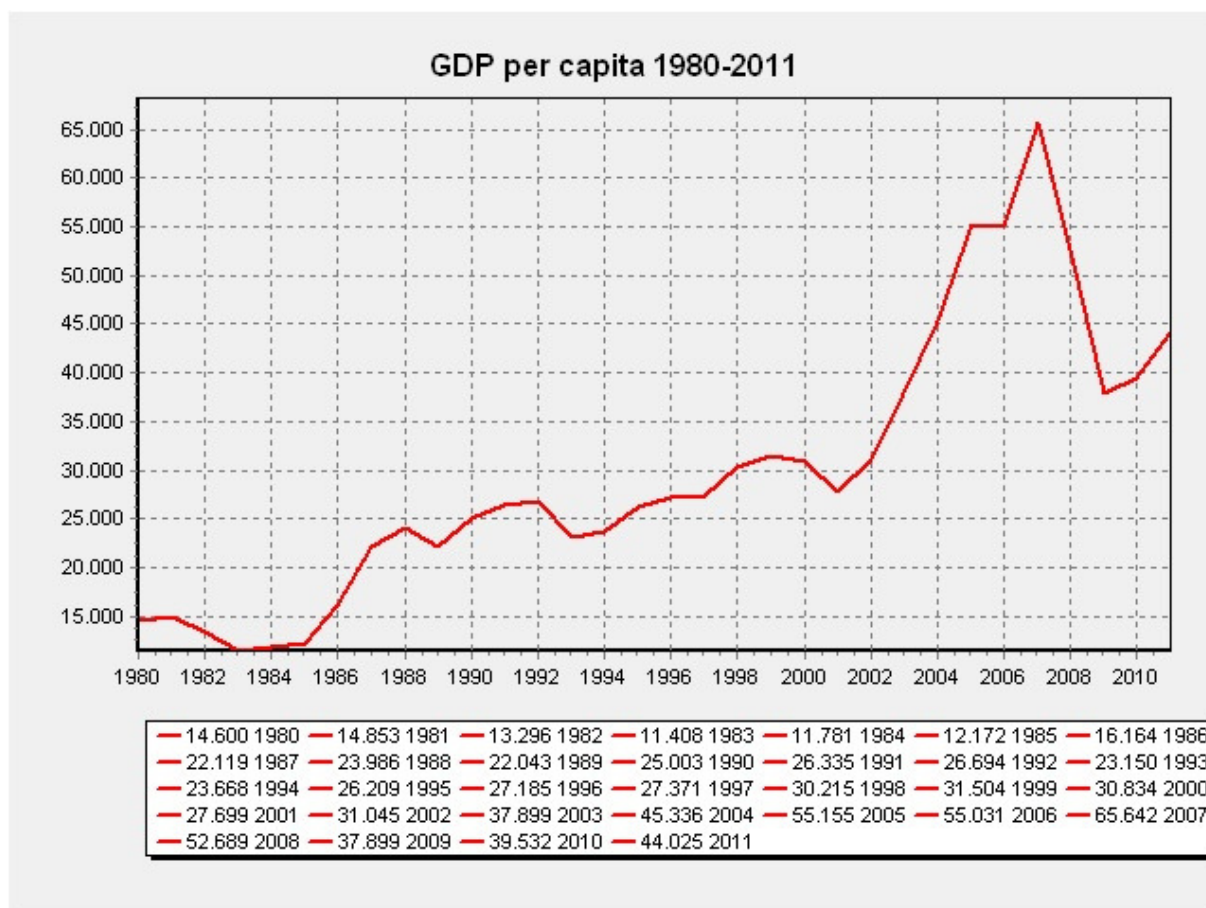
Příloha č. 1 Vývoj HDP Islandu 1980-2011 (graf)

Příloha č. 2 Možné námořní trasy v arktické oblasti (mapa)

Příloha č. 3 Stav přístupových rozhovorů k 1. 1. 2013 a problematická témata islandské integrace (tabulka)

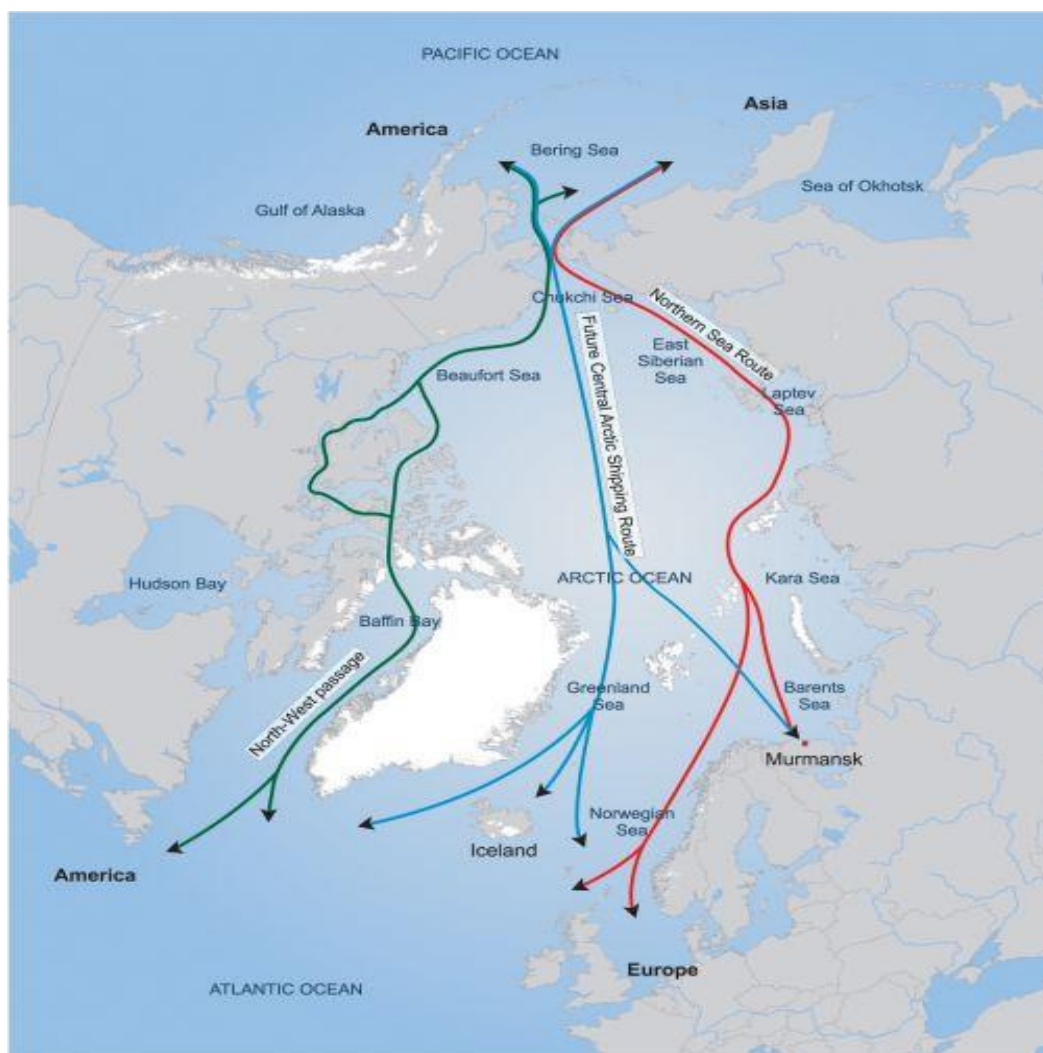
Přílohy

Příloha č. 1 Vývoj HDP Islandu 1980-2011

Graf zobrazuje vývoj HDP na obyvatele vyjádřený v USD při aktuálním kurzu měny. Zdroj: *Statistics Iceland* [online]. 2012 [cit. 2012-11-09]. Dostupné z: <http://www.statice.is/>

Příloha č. 2 Možné námořní trasy v arktické oblasti (mapa)

ARNADOTTIR, Ragnheidur. Security at the Top Of The World: Is There a NATO Role in the High North?. THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION. *NATO Parliamentary Assembly* [online]. 2012 [cit. 2012-04-11]. Dostupné z: <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=2082>

Příloha č. 3 Stav přístupových rozhovorů k 1. 1. 2013 a problematická témata islandské integrace

<i>Vyjednávací kapitola</i>	<i>Očekávaný průběh vyjednávání (EK)</i>	<i>Kapitola otevřena:</i>	<i>Kapitola uzavřena:</i>
1. Volný pohyb zboží	Žádné vážnější problémy	18. prosince 2012	–
2. Volný pohyb zaměstnanců	Acquis se již používá	19. října 2011	19. října 2011
3. Právo na zřízení a volný pohyb služeb	Bude potřeba dalšího úsilí	–	–
4. Volný pohyb kapitálu	Bude potřeba značného úsilí	–	–
5. Veřejné zakázky	Žádné vážnější problémy	27. června 2011	–
6. Obchodní právo	Žádné vážnější problémy	12. prosince 2011	12. prosince 2011
7. Právo duševního vlastnictví	Acquis se již používá	19. října 2011	19. října 2011
8. Volná obchodní soutěž	Acquis se již používá	30. března 2012	18. prosince 2012
9. Finanční služby	Acquis se již používá	24. října 2012	–
10. Informační společnost a média	Acquis se již používá	27. června 2011	–
11. Zemědělství a rozvoj venkova	Bude potřeba značného úsilí	–	–
12. Bezpečnost potravin, veterinární a fytosanitární politiky	Bude potřeba dalšího úsilí	–	–
13. Rybolov	Bude potřeba značného úsilí	–	–
14. Doprava	Bude potřeba dalšího úsilí	22. června 2012	–
15. Energetika	Žádné vážnější problémy	30. března 2012	–
16. Daňová politika	Bude potřeba značného úsilí	18. prosince 2012	–
17. Hospodářská a měnová politika	Bude potřeba značného úsilí	18. prosince 2012	–

18. Statistika	Bude potřeba značného úsilí	24. října 2012	–
19. Sociální politika a zaměstnanost	Žádné vážnější problémy	22. června 2012	–
20. Podnikání a průmyslová politika	Acquis se již používá	12. prosince 2011	12. prosince 2011
21. Transevropské sítě	Acquis se již používá	12. prosince 2011	12. prosince 2011
22. Regionální politika a koordinace strukt. nástrojů	Žádné vážnější problémy	18. prosince 2012	–
23. Soudnictví a základní práva	Acquis se již používá	12. prosince 2011	12. prosince 2011
24. Spravedlnost, svoboda a bezpečnost	Bude potřeba dalšího úsilí	–	–
25. Věda a výzkum	Acquis se již používá	27. června 2011	27. června 2011
26. Vzdělání a kultura	Acquis se již používá	27. června 2011	27. června 2011
27. Životní prostředí	Bude potřeba dalšího úsilí	18. prosince 2012	–
28. Ochrana zdraví a zákazníků	Žádné vážnější problémy	30. března 2012	30. března 2012
29. Celní unie	Bude potřeba dalšího úsilí	24. října 2012	–
30. Vnější vztahy	Žádné vážnější problémy	18. prosince 2012	–
31. ZBOP	Žádné vážnější problémy	30. března 2012	30. března 2012
32. Finanční kontrola	Bude potřeba značného úsilí	22. června 2012	–
33. Finanční a rozpočtové podmínky	Žádné vážnější problémy	12. prosince 2011	–
34. Instituce	Nic k přijetí	–	–
35. Ostatní témata	Nic k přijetí	–	–
<i>Dosavadní vývoj:</i>		<i>27 z 35</i>	<i>11 z 35</i>

Ad 2) Všechny základní části příslušného *acquis* (pohyb kapitálu a plateb, platební systémy, boj s praním špinavých peněz) již Island přijal v rámci smlouvy EHP. Kvůli ekonomické krizi však islandská vláda v roce 2008 přistoupila k výjimce ze smlouvy EHP, v jejímž rámci volný pohyb kapitálu mezi Islandem a členskými státy výrazně omezila. V dubnu 2009 byla opatření ještě více zpřísněna. Jsou tak uplatňována omezení pro zahraniční investice a vlastnictví. Evropská komise (EK) požaduje zrušení této výjimky. Dále si Island při přijímání smlouvy EHP vyjednal permanentní výjimku, znamenající omezení zahraničních investic v oblasti rybolovu. (podrobněji viz kap. 13 - Rybolov)

Ad 11) Oblast zemědělství a rozvoje venkova není v souladu s *acquis*, příslušná pravidla nejsou součástí smlouvy EHP. Soulad v této oblasti je přitom nutný pro fungování společné zemědělské politiky (SZP). Evropská komise požaduje, aby Island přizpůsobil svou zemědělskou politiku *acquis*: musí nastavit úroveň dovozních cel pro zemědělské produkty v souladu s EU, přizpůsobit úroveň zemědělských dotací podle SZP, změnit politiku ovlivňování cen zemědělských produktů v souladu s evropskými pravidly hospodářské soutěže, zřídit administrativní orgány pro řízení a kontrolu fungování SZP. Dále musí vytvořit strategii pro rozvoj venkova, tak aby byla v souladu s EU.

Ad 13) Rybolovná politika Islandu je podobná té evropské, Evropská komise však požaduje, aby se řada pravidel podřídila nástrojům společné rybolovné politiky (CFP). Sporná témata jsou následující, EK nejvíce kritizuje: regulaci rybolovné kapacity (kolik se smí vylovit), zákaz pro cizí rybářské lodě lovit v islandský vodách, omezení přístupu cizích lodí do islandských vod a přístavů, omezení pro zahraniční investice do oblasti rybolovu (cizí subjekty nesmí vlastnit většinový podíl v rybolovných podnicích). EK požaduje uvolnění těchto pravidel. Island musí stanovit minimální velikost a čerstvost rybích produktů, určených k obchodu, musí zavést kontrolní mechanismus v souladu s *acquis*. Islandský přístup k lovení vysoce migračním druhům ryb - problém makrel - je odlišný od systému, užívaného členskými státy (*the Coastal States of the North-East Atlantic*)

Ad 16) Daňová politika Islandu je částečně v souladu s *acquis*. Evropská komise ovšem požaduje, aby Island učinil řadu změn, zejména v oblasti nepřímých daní (DPH a spotřební daň). V oblasti přímých daní musí Island v zájmu přijímání *acquis* uzpůsobit svůj daňový systém v souladu s několika evropskými nařízeními. Mj. musí uzavřít bilaterální dohody (*Savings Agreement*) se závislými či přidruženými teritorii Velké Británie a Nizozemí. EK dále požaduje, aby Island posílil administrativní podporu pro styk s EU v daňové oblasti.

Ad 17) Evropská komise požaduje, aby islandská vláda zajistila naprostou nezávislost své centrální bance (CBI). Nyní se musí CBI v určitých situacích řídit instrukcemi vydanými ostatními domácími institucemi. Ty navíc mohou rozhodnutí CBI anulovat. (Nynější statut CBI - státní orgán, administrativně spadající pod ministerstvo financí) Skutečnost, že islandská legislativa dovoluje CBI finančně podporovat zadlužené banky ("*insolvent credit and/or other financial institutions*") i za účelem jiným, než jsou měnová stabilita či dočasné operace na podporu likvidity, je v rozporu s evropským zákazem "měnového financování" ("*monetary financing*"). EK považuje tyto rozdíly za vážnou mezeru v legislativním sbližování Islandu a *acquis*.

Ad 18) Evropská komise požaduje, aby Island zlepšil dostupnost svých statistických údajů tak, aby byla v souladu s metodikou EU. Týká se to zejména odvětví podnikání, makroekonomických a zemědělských statistik. Musí být posíleny lidské i finanční zdroje pro tyto struktury.

Ad 32) Evropská komise poukazuje na to, že Island nemá zvláštní zákon regulující veřejnou interní finanční kontrolu (*public internal financial control*). Ministerstva nemají zvláštní kontrolní orgány/sekce, neexistuje centrální vládní orgán pro externí audit obcí. Islandská ústava jasně nezaručuje nezávislost nejvyššího kontrolního úřadu Islandu (*Icelandic National Audit Office, INAO*)

PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Teoretická reflexe integrace Islandu do Evropské unie: neofunkcionalismus a liberální intergovernmentalismus

Téma práce:

Tato práce analyzuje vzájemné působení aktérů, Islandu a Evropské unie, a snaží se porozumět vývoji islandského nahlížení na členství v Unii. Island je notoricky známý pro své izolacionistické tendence a skeptický postoj k evropské integraci. Jen letný pohled na mapu světa prozradí několik možných příčin. Ačkoli řadíme Island mezi evropské státy, nachází se stovky kilometrů od britských i norských břehů a téměř se dotýká severního polárního kruhu. Je jednou z nordických zemí, se kterými sdílí společné kulturní, sociální i politické znaky, mezi které mimo jiné patří příklon k realistické tradici politiky a zdráhavý postoj k těsnější spolupráci se státy starého kontinentu. Dramatickou změnu severské politiky jsme mohli zaznamenat, když Seveřané přistoupili k projektu jednotného evropského trhu a v případě Švédska a Finska dokonce k Evropskému společenství. V porovnání s jinými evropskými státy zde nepanovala silnější tradice multilateralismu a jednotlivé státy si vždy chránily své národní zájmy. V současnosti jsme však svědky dalšího průlomového okamžiku, když Island v roce 2009 požádal o členství v Evropské unii.

Tento vybraný fenomén považuji za hodný studia především díky jedinečným vlastnostem, které v kontextu evropské integrace vykazuje. Snad pro svou geografickou vzdálenost či dlouhotrvající euroskepticismus, není téma Islandu v rámci regionální integrace v akademickém diskursu příliš frekventované. Jednou z ambicí této práce je také přispět k reflexi tohoto tématu, které je nedostatečně prozkoumané i přesto, že je současné a svou povahou zajímavé. Můžeme také z jeho pozorování vyvodit obecnější implikace pro evropskou integraci. Případné členství Islandu v Evropské unii by mohlo předznamenat její další směřování.

Jedním ze zdrojů specifičnosti tohoto případu je příznačný postoj k integračním silám, které se v polovině 20. století začaly probouzet na evropském kontinentě. Hlavní političtí představitelé dlouho bližší evropské politické spolupráci nakloněni nebyli. Island byla ve skutečnosti jediná země, ve které byly politické strany více skeptické, než jejich voliči. Přesto se však podařily navázat poměrně pevné ekonomické vztahy s členskými státy Unie. Vztahy mezi Islandem a Západní Evropou se vyvíjely již od zisku nezávislosti Islandu v roce 1944. V roce 1972 Island připojil v rámci členství v Evropském sdružení volného obchodu k projektu Evropského hospodářského prostoru a v současnosti využívá výhod jednotného trhu. Do značné míry je integrován s EU také prostřednictvím schengenského systému a v neposlední řadě je důležitým partnerem Unie v její politice severní a arktické dimenze.

Zlomový okamžik nastal v roce 2007. Island byl vystaven rozmarům globalizované ekonomiky díky prudkému nárůstu bankovního sektoru více než jiné menší státy. Hospodářská krize se zde proto projevila dramatictější a z bohatého prosperujícího státu se stala země na pokraji státního bankrotu. V roce 2009 vyjádřil islandský premiér zájem o vstup do Evropské unie. Členské státy Unie toto rozhodnutí uvítaly a schválily možnost zahájení přístupových jednání.

Tato skutečnost poskytla novou výzvu teoriím evropské integrace, které se snažily islandskou zdráhavost vůči Unii dříve analyzovat. Dva dominantní teoretické směry studia integrace, neofunkcionalismus a liberální intergovernmentalismus, nabízejí alternativní způsoby, jak tento jev analyzovat.

Teoretický rámec:

Zastánci neofunkcionalismu na rozdíl od liberálních intergovernmentalistů věří, že evropský politický proces je tvořen větším počtem aktérů, národních i nadnárodních. Nemalý význam připisují také aktérům nestátním. Proces integrace se podle zastánců tohoto teoretického proudu vyvíjí dle své vlastní vnitřní dynamiky, přičemž stěžejním konceptem je tzv. spill-over, neboli princip přelévání. Podle něj integrace států v jednom sektoru, obvykle se nejprve jedná o ekonomickou spolupráci, vytváří podmínky a tlačí na prohlubování integrace i do dalších sektorů. Ekonomickou spolupráci by následně měla doprovodit politická integrace. Avšak posun z politického procesu z národní úrovně v nadnárodní byl v severských státech problematický více než kde jinde. Tyto státy si vždy pečlivě ochraňovaly své národní zájmy a bránily se přesunu svým pravomocí na nadnárodní aktéry.

Naproti tomu liberální intergovernmentalismus se zaměřuje na jednotlivé aktéry a zkoumá jejich preference a zájmy, které jsou určujícím zdrojem jejich jednání. Liberální intergovernmentalismus vnímá státy jako nejdůležitější aktéry integračního procesu, ačkoli ne jediné. Hlavním cílem jejich působení je maximalizace individuálního prospěchu, čemuž přizpůsobují své jednání v rámci mezinárodní politiky. Podle tohoto přístupu není integrace určována pouze posuny v globální ekonomice, ale reflektuje také vliv těchto posunů na formování domácích preferencí. Evropskou integraci chápe jako režim vytvořený s cílem snížit negativní následky vnějších ekonomických vlivů prostřednictvím vyjednané koordinované politiky, což koresponduje s cíli islandské vlády, která se rozhodla připojit se k Unii a urychlit tak proces zotavování se z ekonomické krize.

Vysvětlení procesu integrace

Liberální intergovernmentalisté:

- A) Integrace Islandu je vědomým akt racionálních aktérů, kteří sledují maximalizaci svého užitku. Ústředním vztahem je zde vazba mezi preferencemi jednotlivých aktérů, islandské vlády a vlád členských států, a jejich jednáním v otázce vstupu Islandu do Evropské unie. Jinými slovy předpokládám, že dochází k integraci Islandu tehdy, pokud všichni relevantní aktéři dojdou při analýze svých preferencí k závěru, že výhody spolupráce převážují a rozšíření pro ně bude za daných okolností výhodné.

Neofunkcionalisté:

- B) Integrace Islandu funguje dle principu spill-overu, podle kterého užší spolupráce v jednom sektoru vytváří tlaky na integraci i v dalších sektorech.

Metodologie:

Primárním cílem této práce je zjistit, co vedlo islandské vládní strany k náhlé změně izolacionistické politiky a posunutí Islandu směrem k Evropské unii. Zda je islandská žádost o členství výsledkem racionálního uvažování aktéra nebo procesu přelévání. Z takto definovaného problému vyplývají následující proměnné: závislou proměnnou je zde integrace Islandu. K ní jsou na základě dvou použitých teoretických konceptů přiřazeny dvě možné nezávislé proměnné, preference aktérů v případě liberálního intergovernmentalismu a efekt přelévání v případě neofunkcionalismu. Výsledkem mé práce by mělo být potvrzení jedné z nich.

Oba teoretické směry nabízejí pro proces integrace vlastní vysvětlení. Liberální intergovernmentalismus pracuje především s preferencemi jednotlivých aktérů. Nejprve kandidátského státu, Islandu, a následně členských států. Nefunkcionalistický přístup zdůrazňuje postupný vývoj islandsko-evropské spolupráce. Je nutné sledovat vzájemnou interakci Islandu a EU od počátku spolupráce do současnosti a zmapovat postupné prohlubování integrace v sektorech. Zjištěné poznatky budou vyhodnoceny a vztaheny k jednotlivým přístupům. Na tomto základě by mělo dojít k potvrzení jednoho z nich.

Ústřední hypotéza této práce, kterou se budu snažit během svého výzkumu verifikovat, tvrdí, že integrace Islandu probíhá v souladu s teoretickými předpoklady liberálně – intergovernmentalistického přístupu.

Ve své práci budu odpovídat na následující otázky:

- 1) Bylo hlavní motivací politických představitelů Islandu při rozhodování o prohloubení integrace s EU zlepšení ekonomické situace země? Jakými preferencemi se islandské politické strany řídily?
- 2) Jsou členské státy nakloněny rozšíření Unie o Island? Jakými preferencemi se členské státy v tomto případě řídí při svém rozhodování?
- 3) Došlo ve vztahu Islandu s EU k potvrzení efektu funkčního spill-overu?
- 4) Můžeme pozorovat i politický spill-over?

Zhodnocení dosavadního výzkumu:

Jak již bylo zmíněno výše, zásoba titulů zabývajících se vztahy Islandu s Evropskou unií je poměrně malá, ačkoli v posledních letech bylo možno pozorovat její nárůst především v souvislosti s ekonomickou krizí a jejími důsledky. Jedná se převážně o ekonomické rozborů procesu hospodářské recese mezi lety 2007 až 2009. Za všechny zmiňuji studii *Lessons from a collapse of a financial system* od kolektivu autorů Benediktsdottir, Danielsson a Zoega z roku 2011. Z dřívější doby můžeme také nalézt analýzy týkající se zvláštních vztahů Islandu se Spojenými státy a jeho zapojení do NATO. V souvislosti s Evropskou unií však do této doby převažují texty, které se věnují zdráhavému postoji Islandů k EU. Takový rozbor lze nalézt kupříkladu v publikaci *The nordic states and european unity*, autorky Christine Ingebritsen.

Naopak literatury týkající se obou teoretických směrů, kterých se tato práce dotýká, je vskutku bezpočet. Mezi největší přispěvatele liberálního intergovernmentalismu lze označit Andrewa Moravcsika, autora *The Choice for Europe* z roku 1998. Neofunkcionalismus je naopak spojován s osobou Ernsta Haase, autora *The Uniting of Europe* nebo *Beyond the Nation State*.

Struktura práce:

V úvodu celého textu je nutné blíže prozkoumat historické i politické pozadí vztahu Islandu k evropské integraci jako základ pro pochopení dalšího vývoje a představit používané teoretické směry.

Následovat bude první velký oddíl, ve kterém bude aplikován liberální intergovernmentalismus, a jež bude rozdělen do dvou částí. Ty budou jednotlivě zkoumat preference aktérů integrace. V první části mám v úmyslu zkoumat hlavní ekonomické příčiny, které vedly Island ke snaze o prohloubení dosavadní míry integrace s EU. V této části je dále mým cílem identifikovat preference, na základě kterých došlo k rozhodnutí o členství v Unii. Zaměřím se především na zájmy

Islandu v jednotlivých sektorových politikách, případně také na jeho zapojení v institucích EU. V druhé části, budou preference států analyzovány v rámci politických a obchodně-ekonomických vztahů s Islandem. Zvláštní pozornost bude věnována interakci se severskými členskými státy, pro které by vstup Islandu mohl znamenat posílení severní dimenze EU a Velké Británie a Nizozemsku vzhledem k jejich současným finančním pohledávkám vůči Islandu.

Druhý velký oddíl se bude zabývat neofunkcionalismem a jeho konceptu přelévání. Zde se zaměřím se na směřování a dynamiku vztahů této země s Evropskou unií.

Literatura:

Hoffmann, S. (1995) *The European Sisyphus. Essays on Europe 1964-1994*. Boulder, CO: Westview Press.

Milward, A. (2000) *The European Rescue of the Nation-State*, London: Routledge,

Miles, L. (1996) *The European Union and the Nordic Countries*. London- New York.

Miljan, T. (1977) *The Reluctant Europeans – The Attitudes of the Nordic Countries Towards European Integration*. London.

Olesen, T. B. (2002) *Visions of Europe. Danish Attitudes to European Integration, 1945-2000*. In: *European peripheries in Integration. The Nordic Countries and the Iberian Peninsula*. (Eds) Luis Beltrán, Javier Maestro, Liisa Salo Lee. Puertollano.

K. Hanf, K., Soetendorp, B. (2000) *The Role of Small States in the European Union*. Aldershot 2000.

Pami A., Simon D., Vilho H., (2003) *The Critical Geopolitics of Northern Europe: Identity Politics Unlimited*, *Geopolitics* 88/1, pp. 1–19.

Thorhallsson, B. (2004) *Iceland and European Integration*. Routledge London.

Rosamond, B. (2000) *Theories of European Integration*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Schmitter, P.C. (2003) *Neo-Neofunctionalism*. In Wiener, A. and Diez, T. (eds)

European Integration Theory. Oxford: Oxford University Press.

Schmitter, P. (2005) 'Haas and the Legacy of Neofunctionalism'. *Journal of European Public Policy*, Vol. 12, No. 2, pp. 255–73.

- Miles, L. (2004). Theoretical Considerations. In Nugent, N. (ed.) *European Union Enlargement*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Moravcsik, Andrew (1993). Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies* 31 (4): 473–524.
- Moravcsik, Andrew (1997). Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization* 51 (4): 513–53.
- Moravcsik, Andrew (1991). Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community. *International Organization* 45 (1): 19–56.
- Aliber, R. Z. (2011). ‘Monetary turbulence and the Icelandic economy’, forthcoming in R. Z. Aliber and G. Zoega (eds.), *Preludes to the Icelandic Financial Crisis*, Palgrave Macmillan, London.
- Benediktsdottir, S., T. Gunnarsson and P. Hreinsson (2010). Causes of the collapse of the Icelandic banks – responsibility, mistakes and negligence, report prepared by the Icelandic Special Investigation Commission (SIC).
- Haas, E.B. (1958) *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950–1957*, Stanford: Stanford University Press.
- Haas, E.B. (1961) ‘International integration: the European and the universal process’, *International Organization* 15(3): 366–92.
- Haas, E.B. (1964) *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization*, Stanford: Stanford University Press.
- Haas, E.B. (1967) ‘The Uniting of Europe and the uniting of Latin America’, *Journal of Common Market Studies* 5(4): 315–43.
- Haas, E.B. (1968a) ‘Technocracy, pluralism, and the new Europe’, in J. Nye (ed.), *International Regionalism*, Boston: Little Brown, pp. 62–88.
- Haas, E.B. (1968b) *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950–*

1957, 2nd edn, Stanford: Stanford University Press.

Haas, E.B. (1970) 'The study of regional integration: reflections on the joy and anguish of pretheorizing', *International Organization* 24(4): 607–46.

Mitrany, D. (1943) *A Working Peace System*, London: Royal Institute of International Affairs.

Nye, J. (1967) 'Central American regional integration', *International Conciliation* (March): 1–66.

Internetové stránky:

<http://www.efta.int>

<http://ec.europa.eu>

<http://www.oecd.org>

<http://www.worldbank.org>

<http://www.imf.org>